

II RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 86 (25).

1924. a.

II Riigikogu koosolek 7. aprillil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: põllutöominister A. Kerem, siseminister T. Rõuk, põllutöoministri abi R. Allman.

P ä e w a k o r d :

Riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär J. Wain, pärast sekretäär T. Kalbus.

Koosolek algab kell 5.30 min. p. l.

1. Päewakorra Juhataja K. Wir-
täiendamine. ma: Awan Riigikogu
koosoleku. Juhatus

poolt on ettepanek tehtud, päewakorda võtta väikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus, — II lugemisel võttes selle päewakorra esimeseks punktiks. Panen päewakorra täiendamise hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on päewakorra täiendus wastu võetud.

2. Väikemaapida- Maakomis-
jate rendilepingute joni aruandja O.
pikendamise sea- Liigand (loeb):
duse muutmise Väikemaapidajate
seadus — II luge- rendilepingute piken-
misel. damise seaduse muut-
mise seadus.

Juhataja K. Wirma: (Hääle-
tatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri wastu võetud.

Aruandja O. Liigand (loeb):
Väikemaapidajate rendilepingute piken-
damise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 44
— 1922 a.) § 1 muudetakse järgmiselt:
Maa rendilepingud, mis on jõus olnud
1922/23 põllumajandusaasta jooksul ja on
pikendatud Riigikogu poolt 27. webruaril
1923 a. wastu võetud seadusega („Riigi
Teataja“ nr. 35 1923 a.) loetakse rent-
niku soovil uuendatuks kunni 1. maini
1925 a., kui väljarenditud maatüki aia ja
põllu all olev osa ei ulata üle 5 tiinu, kui

need lepingud on tehtud maatükkide
kohta, mis väljaspool linna piire, ja kui
rendileandjal on teine niisama suur, või
suurem maatükk aia ja põllu all olevat
maad enese harida.

A. Anderkopp (töer.): Austatud
Riigikogu liikmed! Kui esimest korda see
seadus Asutawa Kogu ajal wastu võeti,
siis oldi arwamisel, et edaspidi ka nende
lepingute kohta seaduslik edasikestmine
maksma tuleb panna, mis uute pikenda-
miste kordadel lõppema peaks, kuigi nad
enne pikendamisele ei kuulunud. Praegu
on aga olukord selle seaduseelnõuga nii
välja kujunenud, et see seadus kaitseb
kõiki neid rentnikka, kes on lõpetanud
oma rendilepingu 1920 a. ja kes pärast
seda järk-järgulist pikendust on saanud.
Kõik need rentnikud aga, kelle rendile-
ping ei ole mitte tehtud ühe aasta peale
ja kelle rendileping on lõppenud 1921/22
— 1923 a. või ka tänawusel aastal, ei käi
selle seaduse alla mitte. Kui meie ar-
wesse võtame, et niisugused rendilepin-
gud, millest praegu kõneleme, ei ole mitte
tehtud ainult ühe aasta peale, waid tihti
10—30 aasta peale, siis leiame puudused
ühes praeguses eelnõus. Oleksid nad ühe
aasta peale tehtud olnud, siis oleks nad ka
selle seaduse mõiste alla käinud, waid
nad on tehtud kolme aasta peale ja mõ-
ned isegi rohkem, siis sellest seisukohast
välja minnes ja käesolewa seaduse red-
aktsiooni arwesse võttes, kaotaksid
need, kelle rendilepingu tähtaeg lõppes
1921, 1922, 1923 a., või ka tänawusel
aastal, õiguse nõuda seda, mis käesolew
seadus neile garanteerida tahab.

Kui meie kõrvalt vaatame selle sea-
duse tagajärgi, siis on näha, et mitmel
pool nõnda on talitatud, et rentnikud te-
gelikult oma rendikohad on kaotanud. On
ka juhtumisi olnud, kus kannatada saanud
on pööranud kohtu poole, kuid selle küsi-
muse arutamisel on kohus, arwesse wõt-
tes seda redaktsiooni, mis senni makswu-
selolnud seadusel olemas, ja asjad on
mitmest kohtuinstantsist läbi käinud —
arwamisele tulnud, et selle redaktsiooni
põhjal teisiti talitada ei saa. Nimelt seisab ju
käesolewas redaktsioonis kaks nõudmist:
1) et rendileping peab olema jõus olnud

1922/23 põllumajandusaasta jooksul, ja 2) et tema pikendatud pidi olema. Teiste sõnadega, kõik need lepingud, mis lõpesisid läinud aastal, wõi lõpewad tänowusel aastal, selle seaduse alla mitte ei käi ja inimestel tuleb loomulikult siis, kui kokkulepet mitte ei saada, oma koha pealt lahkuda. Iseenesest ei tee ju mitte raskusi nende lepingute kaitsmist seadusesse üles wõtta, mis kunni tänowuse aastani ulatawad. Seal on wahekorrad selged. Meie oleme igatahes weel ees sellest ajast, kus lepingud tegelikult oma maksu- wuse kaotaksid, ja sellepärast tuleb selles seaduses kindlamini mõte wälja öelda, nii et neid lepinguid ka pikendada saab. Palju raskem on aga olukord seal, kus lepingud juba lõppenud on, ja sellepärast seadusega tagantjärele mõjuda tuleb. Seal ei ole see küsimus mitte wäga kerge otsustada. Mina isiklikult arwan, et seda puudust, mis sellel seadusel on, peaks Wabariigi Walitsus arwesse wõtma, siis kui tema asub popsnikkude küsimuse lahendamisele wastawa seadusega, ja popsnikkudele, kes maast ilma jäänud, appi tulema. Teisest küljest peaks arwestatama sellega, et neid juhtumisi ei ole olnud mitte wäga palju. Selletõttu arwan mina, et iseäralikka raskusi ei peaks olema üht aastat ka siin tagasi wõtta, nimelt kõik need rendilepingud, mis oma jõu kaotanud 1923 a., seega kunni tänowu kewadeni, et meie wõiksime neid wäga hästi uuesti pikendada. Seda küsimust tuleks lahendada wälja minnes põhimõtetest, mis olid selle seaduse algatajatel aastaid tagasi. Praegu ollakse selle seaduse üle kahel arwamisel, üks arwamine on, nagu see oli kohtul, tekstist wälja loetud ja teine on seaduse wäljaandjate arwamine, kes teda ka nende rendilepingute peale laiendada tahtsid, mis lõpetasid oma tähtaja 1923 a., ehk mis ka tänowu aastal peaksid lõpetama. Sellepärast tahaksin mina tungiwalt Riigikogu paluda, seda seaduseelnõu, mida meie praegu arutame, § 1 all järgmiselt wastu wõtta: „§ 1. Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1925 a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle wiie tiinu ja kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire, ning kui rendileandjal on teine niisama suur, wõi suurem maatükk aia ja põllu all olewat maad enese harida, — kui: a) need lepingud jõus on olnud 1922/23 põllumajandusaasta jooksul ja on

pikendatud Riigikogu poolt 27. weebruaril 1923 a. wastu wõetud seadusega („Riigi Teataja“ nr. 35 1923 a.)“ — nii oli seaduseelnõu esitatud. Nüüd uued punktid — „b) kui rendileping lõpeb 1924 a. ja c) kui rendileping lõppes 1923 a. ja maomanik kellegi teisega uut rendilepingut sõlminud ei ole.“ Märkus sellele paragrahwile juurde: „punkt c all nimetatud rendilepingud hakkawad uuesti maksma 1. maist 1924 a.“

M. Martinson (põl.): Teen ettepaneku käesolewa seaduse § 1-es lause „aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu“ asemel wõtta lause „kogusuurus ei ulata üle 5 tiinu“. Põhjused selle kohta on härra Tamm selle seaduse I lugemisel ette kandnud.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Härra Martinson'i poolt tehtud ettepaneku kohta pean ütleva, et see oli arutamisel ka maakommisjonis, kuid seal lükati tema tagasi sellepärast, et ka endine seadus on olnud samal kujul, nagu käesolew maakommisjoni poolt esitatud seaduseelnõu ja mitte — nagu härra Martinson siin ette pani. Maakommisjoni nimel ei saa mina Riigikogu liikme Martinson'i ettepanekuga ühineda.

Mis puutub Riigikogu liikme härra Anderkopp'i ettepanekusse, siis, nii palju kui mina aru sain, mõisteti maakommisjonis selle seaduse alla käiwana kõiki rendilepinguid, mis juba enne — 1921 a. — on lõppenud ja mis juba enne on pikendatud, kui ka neid, mis sel aastal lõpewad. Kuid see redaktsioon, mis härra Anderkopp'i poolt ette pandud, ja mis oma mõtte poolest arutatawast eelnõust lahku ei lähe, ei ole maakommisjonis arutamisel olnud, sellepärast ei saa mina sellega ainult wormiliselt komisjoni nimel ühineda.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liikme Anderkopp'i poolt on esitatud ettepanek — seaduse teksti II lõige wõtta wastu järgmisel kujul:

„Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1925 a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu, ja kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire ning kui rendileandjal on teine niisama suur wõi suurem maatükk aia ja põllu all olewat maad enese harida — kui: a) need lepingud

jõus on olnud 1922/23 põllumajandus-
aasta jooksul ja on pikendatud Riigikogu
poolt 27. weebruaril 1923 aastal vastu-
wõetud seadusega („Riigi Teataja“ nr. 35
— 1923 a.); b) kui rendileping lõpeb
1924 aastal ja c) kui rendileping lõppes
1923 a., ja maaomanik kellegi teisega uut
rendilepingut sõlminud ei ole.

Märkus: p. c all nimetatud rendile-
pingud hakkawad uuesti maksma 1. maist
1924 a.“

Riigikogu liikme Martinson'i poolt on
esitatud ettepanek: § 1 lause asemel
„aia ja põllu all olew osa ei ulata üle
5 tiinu“ wõtta lause „kogusuurus ei ulata
üle 5 tiinu“.

Riigikogu liikme Martinson'i ettepanek
on maksew mõlema redaktsiooni kohta,
see tähendab, mis esitatud komisjoni
poolt ja samuti ka Riigikogu liikme An-
derkopp'i poolt, nii et ma paneksin kõige-
pealt hääletamisele Riigikogu liikme
Martinson'i ettepaneku, kui paranduse
mõlema redaktsiooni kohta, ning pärast
seda Riigikogu liikme Anderkopp'i ette-
paneku. Kui peaks Riigikogu liikme An-
derkopp'i ettepanek vastu wõetama, siis
langeks ära wajadus komisjoni ettepa-
neku II lõiget hääletada. Selle korra
vastu keegi ei waidle. Asun hääletami-
sele. Kes on Riigikogu liikme Martinson'i
ettepaneku poolt? (H ä ä l e t a t a k s e.)
Rkl. Martinson'i ettepanek on saanud
poolt 21 häält, vastu 34, seega ta-
gasi lükatud.

Hääletamisele tuleb Riigikogu liikme
Anderkopp'i ettepanek. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Nähtawa enamusega on
Riigikogu liikme Anderkopp'i
ettepanek vastu wõetud. Panen
hääletamisele seaduse teksti parandatud
kujul. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa
enamusega on seaduse tekst
vastu wõetud.

3. Riigi 1924 a. Eelarwe-kom-
eelarwe — II misjoni aruandja
lugemisel. O. Liigand (loeb):

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	4.002.100.—
§ 2. Ametsõitute tasu	100.000.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	1.000.000.—
§ 4. Esitus	40.000.—
§ 5. Ametnikkude ja tee- nijate warustus	32.000.—

§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	1.000.000.—
§ 8. Kantseleikulud	278.000.—
§ 9. Majapidamine	1.112.000.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud variant (334.900.—)	534.900.—
§ 12. Liikuw wara	166.000.—
§ 14. Hoonete remont	550.000.—
§ 90. Segakulud	5.000.—
Kokku peatükk I	8.820.000.—

Peatükk II.

Maakorralduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	47.842.600.—
§ 2. Ametsõitute tasu	9.350.000.—
§ 8. Kantseleikulud	3.745.000.—
§ 9. Majapidamine	1.837.600.—
§ 12. Liikuw wara	805.000.—
§ 14. Hoonete remont	465.000.—
§ 90. Segakulud	44.000.—
Kokku peatükk II	64.089.200.—

Peatükk III.

Põllumajanduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	6.001.300.—
§ 2. Ametsõitute tasu	912.000.—
§ 8. Kantseleikulud	602.000.—
§ 9. Majapidamine	125.600.—
§ 12. Liikuw wara	388.800.—
§ 13. Materjaalide proowi- mised ja katsed ning tehniliste kawatsuste eeltööd	1.470.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	34.117.700.—
§ 29. Looduswarade uurimine	76.000.—
§ 34. Hariduslikud kulud	613.000.—
§ 35. Õpetarbed ja wahendid	200.000.—
§ 90. Segakulud	60.000.—
Kokku peatükk III	44.566.400.—

Peatükk IV.

Loomaterwishoiu peawalitsus.

§ 1. Palgad	5.724.500.—
§ 2. Ametsõitute tasu	50.000.—
§ 8. Kantseleikulud	147.000.—
§ 9. Majapidamine	80.800.—
§ 12. Liikuw wara	88.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	180.000.—
Kokku peatükk IV	6.270.300.—

Peatükk V.

Metsade peawalitsus.

§ 1. Palgad	107.307.500.—
§ 2. Ametsõitute tasu	11.044.000.—

§ 3. Arstiabi ja toetus	2.304.700.—	Masinakirjutaja	1	5.000.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	75.000.—	„	2	4.800.—
§ 8. Kantseleikulud	4.047.300.—	„	1	4.600.—
§ 9. Majapidamine	1.799.100.—	„	2	4.500.—
§ 12. Liikuv wara	1.516.500.—	Hoonete hindaja	10	8.700.—
§ 14. Hoonete remont	8.000.000.—			
§ 15. Kultuuriline toetus	86.000.—			
§ 40. Seaduste eeltööd, kodifikatsioon ja kirjastamine	25.000.—			
§ 66. Metsaasjandus	43.936.200.—			
§ 90. Segakulud	25.000.—			
Kokku peatükk V	<u>180.166.300.—</u>			

**Kokku põllutöö-
ministeerium 303.912.200.—**

Koosseisud.

Keskasutus.

Juhatus ja kantselei.

Minister	1	36.000.—
Ministri abi	2	28.800.—
Nõunik	2	18.000.—
Kantseleijuhataja	1	15.300.—
Pearaamatupidaja	1	15.300.—
Kantseleijuhataja abi	1	9.900.—
Wanem käsutusametnik	1	9.900.—
Pearaamatupidaja abi	1	9.900.—
Kirjandusreferent, ühtlasi raamatukogu korraldaja	1	9.900.—
Personaal-toimkonna juhataja	1	8.700.—
Raamatupidaja	1	8.700.—
„	1	7.700.—
Noorem käsutusametnik	1	7.700.—
Registraator	1	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	2	4.800.—
Masinakirjutaja	2	5.000.—
„	1	4.800.—
Uksehoidja	1	4.000.—
Käskjalg	2	4.000.—
„ alaealine	1	3.000.—

Maakorralduse peawalitsus.

Peawalitsuse juhataja	1	25.200.—
„ „ abi	3	18.000.—
„ sekretäär	1	9.900.—
Rewident	2	8.700.—
Wanem asjaajaja	1	6.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Registraator	1	5.800.—

Masinakirjutaja	1	5.000.—
„	2	4.800.—
„	1	4.600.—
„	2	4.500.—
Hoonete hindaja	10	8.700.—

Maamõõdu amet.

Juhataja	1	18.000.—
Juhataja abi	1	15.300.—
Joonestuskoja juhataja	1	11.700.—
Wanem maamõõtja	24	9.900.—
I järgu maamõõtja	35	7.700.—
II „ „	20	6.800.—
Sekretäär	1	8.700.—
Arhiwaar	1	6.200.—
Joonestaja	1	5.500.—
„	2	5.300.—
„	2	5.000.—
Kantseleiametnik	1	4.800.—
Alaealine käskjalg	1	3.000.—

Planeerimise peakomisjon.

Peakomisjoni sekretäär	1	8.700.—
Asjaajaja noorem	1	6.800.—
Kantseleiametnik	1	4.600.—

Maakorralduse peakomisjon.

Peakomisjoni alaline liige	1	18.000.—
„ sekretäär	1	8.700.—

Statistika jaoskond.

Juhataja	1	11.700.—
Noorem statistik	1	6.200.—
Wanem statistikaametnik	2	5.500.—

Obrokiüksuste ja tööstusettevõtete jaoskond.

Juhataja	1	15.300.—
----------	---	----------

Obrokiüksuste ja äriettevõtete toimkond.

Toimkonna juhataja	1	9.900.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Kantseleiametnik	1	4.800.—
„	1	4.500.—

Tööstusettevõtete toimkond.

Toimkonna juhataja	1	13.500.—
Inseneer	1	13.500.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Tehnik	1	10.800.—
„	2	9.900.—
„	1	8.700.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—

Riigi rendi- ja tagawara-maade jaoskond.

Juhataja	1	15.300.—
----------	---	----------

Põliste rendimaade toimkond.		
Juhataja	1	10.800.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Noorem asjaajaja	1	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	4.500.—

Tagawara- ja eritingimistel väljaantud maade toimkond.

Juhataja	1	10.800.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Kantseleiametnik	1	4.600.—

Arwejaoskond.

Juhataja abi	1	13.500.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—

Rentide toimkond.

Toimkonna juhataja	1	10.800.—
Arweametnik	4	6.200.—
Arweametnik	7	5.500.—

Laenude toimkond.

Toimkonna juhataja	1	9.900.—
Arweametnik	3	6.200.—
"	7	5.500.—

Likwidatsiooni toimkond.

Toimkonna juhataja (ühtlasi hindamise peakomisjoni sekretäär)	1	9.900.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Arweametnik	2	6.200.—
"	4	5.500.—

Raamatupidamise toimkond.

Toimkonna juhataja	1	10.800.—
Wanem raamatupidaja	1	9.900.—
Raamatupidaja	1	8.700.—
"	2	7.700.—
Arweametnik	2	6.200.—
"	4	5.500.—

Esitused maakondades.

Riigimaadeülemad.

Riigimaadeülem I järgu	7	15.300.—
Riigimaadeülem II järgu	3	13.500.—
Riigimaadeülema abi I j.	6	11.700.—
Riigimaadeülema abi II j.	3	9.900.—
" sekretäär	10	7.700.—
Ringkonnawalitseja I j.	24	8.700.—
Ringkonnawalitseja II j.	47	7.700.—
Kantseleiametnik	77	5.000.—
"	10	4.800.—
"	6	4.600.—
"	9	4.500.—

Maakonna maamõõtja	11	11.700.—
Wanem maamõõtja	1	9.900.—

Maakorralduse maakonna komisjonid.

Komisjoni alaline liige	2	13.500.—
" sekretäär	2	7.700.—
Kantseleiametnik	1	4.800.—
"	1	4.600.—

Põllumajanduse peawalitsus.

Juhatus ja kantselei.

Peawalitsuse juhataja	1	25.200.—
" " abi	1	18.000.—
Sekretäär	1	9.900.—
Asjaajaja	1	6.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
"	1	5.500.—
Registraator	1	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
Masinakirjutaja	2	5.000.—
Tõuraamatupidaja	1	5.800.—
Põllutöökoolide inspektor	1	18.000.—
Taimekasvatuse ja põllutöö eriteadlane	1	15.300.—
Hobusekasvatuse eriteadlane	1	15.300.—
Karjakasvatuse ja piimatalituse eriteadlane	1	15.300.—
Karjakontrolli inspektor	1	11.700.—
Piimatalituste rewident	2	11.700.—
Wäljaweo kontrolöör	1	13.500.—
Laboratooriumi juhataja	1	13.500.—
Laborant	1	7.700.—
Kalaasjanduse eriteadlane	1	13.500.—
Kalaasjanduse instrktor	1	8.700.—

Kultuur-tehnika büroo.

Kultuur-tehnika büroo juhataja inseneer	1	15.300.—
Kultuur-inseneer noorem	1	11.700.—
Wanem kultuur-tehnik	3	9.900.—

Seemnekontrolljaam.

Juhataja	1	18.000.—
Juhataja abi	1	13.500.—
Laborant	1	7.700.—

Riigi põllutöökatsejaam.

Juhataja	1	15.300.—
Juhataja abi	1	9.900.—

Karjakasvatuse kool.

Juhataja	1	} Palk õpetajate palgasaaduse järele.
Õpetaja	3	
Käskjalg	1	

Loomaterwishoiu peawalitsus.

Peawalitsuse juhataja	1	21.600.—
Peawalitsuse juhataja abi	1	18.000.—
Sekretäär-raamatupidaja	1	8.700.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Maakonna loomaarst	11	9.900.—
Jaoskonna loomaarst	22	8.700.—
Piiriloomaarst	3	13.500.—
Liha väljaveo kontroll- jaama juhataja	1	13.500.—
Liha väljaveo kontroll- jaama asjaajaja	1	6.800.—
Käskjalg	1	4.000.—

Metsade peawalitsus.**Juhatus ja kantselei.**

Peawalitsuse ülem	1	25.200.—
Peawalitsuse ülema abi	1	18.000.—
Metsainspektorid	2	15.300.—
Kohtuasjade ajaja	1	13.500.—
Sekretäär	1	9.900.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Statistik	1	6.200.—
Wanem maamõõtja	1	9.900.—
Ehitustehnik	1	8.700.—
Hüdrotehnik	1	8.700.—
Käskudetäitja ametnik	1	7.700.—
Registraator	1	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
"	2	4.800.—
"	1	4.600.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
"	2	4.800.—
"	1	4.600.—
Uksehoidja käskjalg	2	4.000.—
Alaealine käskjalg	2	3.000.—

Metsamajandusosakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Osakonna juhataja abi	1	11.700.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	2	4.800.—

Metsakasutusosakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Wanem asjaajaja	1	6.800.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
"	1	4.800.—

Arweosakond.

Pearaamatupidaja	1	13.500.—
Pearaamatupidaja abi	1	9.900.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Wanem raamatupidaja	1	8.700.—

Noorem raamatupidaja	2	7.700.—
Arweametnik	2	6.200.—
"	4	5.500.—

Metsakorralduse osakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Asjaajaja	1	6.200.—
Wanem metsataksaator	3	11.700.—
Metsataksaator	7	8.700.—
Wanem maamõõtja	6	8.700.—
Noorem maamõõtja	14	6.800.—
Käskjalg	1	4.000.—

Asutused kohtadel.

Maakonna metsaülem	7	15.300.—
"	2	13.500.—
"	1	11.700.—
Maakonna metsaülema abi	6	11.700.—
"	2	9.900.—
Asjaajaja	7	5.800.—
"	3	5.500.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—
"	2	4.800.—
"	2	4.600.—
"	3	4.500.—
Metskonna metsaülem	28	9.900.—
"	55	8.700.—
"	27	7.700.—
Abimetsaülem I j.	32	6.200.—
" II j.	63	5.800.—
Kandidaat I j.	7	6.200.—
" II j.	13	5.800.—
Asjaajaja	4	5.800.—
"	4	5.500.—
"	102	5.300.—
Metsnik I järgu	30	4.800.—
Metsnik II järgu	118	4.500.—
Metsnik III järgu	87	4.000.—
Metsawahid	1750	500-3.700.—
keskmiselt		1.800.—

Eelarwe-kommisjon on Wabariigi Walitsuse poolt esitatud põllutöoministee-riumi 1924 a. eelarwes ja koosseisudes ette võtnud mõned muudatused, mida enesele luban Riigikogule ette kanda ühes sellele aluseks olnud motiivide ära-tähendamiselega.

Korralised kulud.**Keskasutus.**

Koosseisust on üle wiidud maakorralduse peawalitsuse koosseisu planeerimise ja maakorralduse peakommissjonide koosseisud, kelle palgad ka juba selle peawalitsuse palgade summas üles võetud olid, ja üks masinakirjutaja, 4.800 mk. kuupalgaga. Nimelt oli lugu nii, et Wa-

bariigi Walitsuse kulude ja tulude 1924 a. eelarwe II osas ametnikkude ja teenijate koosseis ei ole põllutöoministeeriumi keskasutuse koosseis ja maakorralduse peawalitsuse koosseis sel kujul kokku seatud, kui ta Wabariigi Walitsuse poolt läbiwaatamisel nõusolekut on leidnud, waid siin leiti mõnes koosseisude jaotuses ja nimetuses wigu. Tehtud muudatuste tõttu on vähendatud palgasumma (§ 1) — 62.400 marga wõrra. Peale selle on asjaajaja ümber nimetatud nooremaks käsutusametnikuks. Teiseks on vähendatud juriidilise abi ja kohtukulude summat (§ 7) 200.000 marga wõrra, silmas pidades tegelikku tarwidust. Peale selle on vähendatud (§ 4) esituskulusid 60.000 marga wõrra, see on 100.000 marga pealt 40.000 marga peale. Nimelt arwas eelarwe-komisjon, et sellega läbi wõib saada. § 11 sõidu- ja weoabinõude kohta on paralleel ettepanek, vähendada 200.000 marga wõrra walitsuse poolt ette pandud summat, üldise kokkuhoidmise teostamiseks. Kokku wõttes on keskasutuse eelarwe vähendatud 262.400 marga wõrra, nõutud 9.142.400 marga pealt 8.820.000 marga peale.

Peatükk II. Maamõõduamet.

Walitsuse ettepanekus on terve koosseis ja maamõõduameti krediidid üle kantud maakorralduse peawalitsuse koosseisu ja krediitide juurde Wabariigi Walitsuse täiendawa ettepaneku ja otsuse põhjal 4. jaanuarist 1924 a. ning selle juures tähendatud motiividel, mis Riigikogu liigetele trükitult wälja antud ja mida ma juba eespool nimetasin. Maakorralduse peawalitsuse koosseis on peale maamõõduameti ületoomise wastawalt Wabariigi Walitsuse otsusele 4. jaanuarist sel aastal ja selle juures esitatud samadel motiividel, mida eespool lühidalt ette kandsin, muudetud seega, et ta ministeeriumi keskasutuse alt siia üle on kantud.

a) Maakorralduse peakomisjon: alaline liige, mitte esimees, 1 — 18.000 margalise kuupalgaga, sekretäär 1 — 8.700 m. kuupalgaga. — Peakomisjoni esimees on üks ministri abidest.

b) Planeerimise peakomisjon: sekretäär 1 — 8.700 m., asjaajaja noorem 1 — 6.800 m., kantseleiametnik 1 — 4.600 m. kuupalgaga. — Peakomisjoni esimeheks on üks maakorralduse peawalitsuse juhataja abidest.

c) Masinakirjutaja 1 — 4.800 m. kuupalgaga.

Maamõõdu koosseisust on üle wiidud esitustesse maakondades maakonna maamõõtjad 11 — 11.700 m. kuupalgaga.

Palku on vähendatud 10 hoonete hindajale 9.900 marga pealt 8.700 marga peale kuus.

Palku on kõrgendatud: ühele tööstusettewõtete toimkonna tehnikule 8.700 m. pealt 10.800 marga peale; kahele sama toimkonna tehnikule 8.700 m. pealt 9.900 marga peale; rentide toimkonna juhatajale 9.900 m. pealt 10.800 marga peale.

Koosseisu on täiendatud: tööstusettewõtete toimkonnas ühe inseneeriga — palgaga 13.500 m. kuus ja arweosakonnas ühe juhataja abi kohaga endise juhataja palgaga — 13.500 m. kuus, millejuures ette on nähtud, et jaoskonna juhatajaks on peawalitsuse juhataja abi. Eelarwe-komisjoni enese algatusel wiidi üle maamõõduametist esitustesse maakondades: 1 wanem maamõõtja — palgaga 9.900 m. kuus. Põhjendus oli see, et maakonna maamõõtjatele, kes riigimaadeülemate juures töötawad, töörohkuse pärast abi tarwis on.

Wähendati palka 3 peawalitsuse juhataja abil 19.500 m. pealt 18.000 marga peale kuus. Põhjus: makswa palgaseadusega kooskõlastamine. Wähendati koosseise esitustes maakondades:

- a) riigimaadeülema abi I järgu — 1 wõrra — 11.700 m. palgaga kuus;
- b) ringkonnawalitseja I järgu — 2 wõrra — à 8.700 m. kuus;
- c) ringkonnawalitseja II järgu — 4 wõrra — à 7.700 m. kuus;
- d) kantseleiametnikka — 6 wõrra — à 5.000 m. kuus, wiimased kolm literad b, c, d, — arwates 1. juulist 1924 a. Kokku on vähendatud 13 ametnikku.

Eespooltähendatud muudatuste tõttu väheneb § 1 — palkade summa — ühes maamõõduametiga — 682.400 m. wõrra.

§ 2. Ametsõitude tasu — vähendati 1.138.800 marga wõrra. Põhjus: Ametsõitude tarwidus ja arw on maakondades suuremalt arwatud, kui see tegelikult on.

§ 8. Kantseleikulud — vähendati 93.200 marga wõrra. Põhjus: Koosseisude vähendamine maakondades ja tegelik tarwidus.

Samal põhjustel vähendati ka § 9 — majapidamine — 22.900 marga wõrra ja § 12 — liikuw wara — 345.200 marga wõrra.

Wiimase vähenduse põhjuseks oli weel see arwamine, et ringkonnawalitse-

jatele, kui maakorralduse läbiwiimiseks ettenähtud ajutistele ametnikkudele täielikuma kantselai sisseade muretsemine, ilma milleta ka läbi võib saada, orstarbetu on.

Kokku wõttes on maakorralduse peawalitsuse eelarwe wähen datud 2.282.500 marga wõrra, nõutud 66.371.700 marga pealt 64.089.200 marga peale.

IV. Põllumajanduse peawalitsuse

juhatuse ja kantselai koosseisus on kooli ja katseasjanduse eriteadlane palgaga 15.300 m. kuus, ümber nimetatud põllutöökoolide inspektoriks, palgaga mitte 19.500 marka, nagu Wabariigi Walitsuse otsuses 4. jaanuarist sel aastal nõutakse, waid 18.000 m. kuus, wastawalt maks wale palgaseadusele. Ümbernimetus on tehtud wastawalt Wabariigi Walitsuse otsusele, 4. jaanuaril 1923 a. ja sellele juurdeliselatud motiiwidel. Kultuurtehnika büroo kultuur-inseneer palgaga 15.300 m. kuus, nimetati ümber kultuurtehnika büroo juhatajaks inseneeriks sama palgaga. Põhjus, et ta tegelikult nimetatud büroo juhataja on.

Kalaasjanduse eriteadlaste arw on wähen datud kahe pealt ühe peale, sest et otstarbekohasemaks leiti, et Läänemere uurimise ala, mis puhtteadusliku iseloomuga töö, haridusministeeriumi, nimelt, Tartu ülikooli alla üle wiidaks ühes eriteadlasega, kes neid töid juhatab. Senni sama eriteadlase tööalasse kuulunud lõhemarja hautamistööd ja lõhe bioloogilised uurimised võib panna sennise sise wete eriteadlase peale. Palka wähen datati peawalitsuse juhataja abil 19.500 m. pealt 18.000 marga peale kuus, wastawalt maks wale palgaseadusele.

Kustutatud on koosseisudest: a) neli nooremat kultuurtehnikut palgaga à 7.700 marka kuus. Põhjus: Nooremad kultuurtehnikud töötawad senni ajutiste tööjõududena, ja nende arw on muutlik. Koosseisu wõetud arw ei wasta kaugeltki ka praegusele tegelikule arwule, waid on ainult osa sellest. Sellepärast arwatakse otstarbetuks ka 4 nendest koosseisu üles wõtta.

Põllumajandus-meteoroloogia jaamade wõrk ühe juhatajaga, palgaga 13.500 m. kuus ja kahe kantselaiametnikuga, palgaga 5.000 ja 4.800 marka kuus. Nende kustutuse põhjenduseks oli Riigikogu poolt ühes 1923 a. eelarwega wastuwõetud soowiawaldus ja Wabariigi Walitsuse

poolt 10. oktoobril 1923 a. kinnitatud otsus meteoroloogia jaamade wõrgu ülewiiamise kohta haridusministeeriumi alla.

Siis kustutati weel karjakaswatuse kooli koosseisust kontrollassistent, kuna kontrollassistenti kohuseid võib panna ühe kooliõpetaja peale ja ei peaks olema erilist kontrollassistenti tarwis. Kokku wähen datati selles osas 9 ametnikku.

Eelpooltähen datud muudatuste tõttu koosseisus wähen eb § 1 — palkade summa — 1.026.900 marga wõrra.

§ 2. Ametsõitide tasu wähen datati 340.000 marga wõrra. Põhjuseks on koosseisu wähen damine ja asjaolu, et sõitide tarwidus ja arw suurem oli ette nähtud, kui see tegelikult tarwis.

§ 8. Kantselai kulud — wähen datati 157.000 marga wõrra. Põhjuseks oli koosseisude wähen damine, eriti meteoroloogia wõrgu ja Läänemere uurimisala ülewiiimine haridusministeeriumi eelar wesse.

Samal põhjusel wähen datati ka § 9 — majapidamise kulud — 46.400 marga wõrra, § 12 — liikuw wara — 260.200 marga wõrra ja § 13 — materjaalide proowimised ja katsed ning tehniliste kawatsuste eeltööd — 500.000 marga wõrra.

§ 15. Kultuuriline toetus on lõpusummas suurendatud 2.735.500 marga wõrra, mis on olenenud järgmistest sisulistest tegeliku tarwidusega põhjendatud muudatustest: haridusalal on suurendatud põllutöökoolide toetusraha 119.100 marga wõrra, lühikeseajaliste põllumajanduslik kude kursuste korraldamiseks abiraha 50.000 marga wõrra, jättes lahtiseks otsustamise, kellele ministeerium neid abirahasid võib määrata, kontrollassistentide kursuste toimepanekuks 60.000 marga wõrra ja põllumajanduse instruktorite kursuste toimepanekuks 60.000 marga wõrra. Kokku haridusalal 289.100 marga wõrra.

Siis, kirjanduse alal on juurde lubatud toetusraha aianduse ja mesinduse ajakirjale „Aed“ 60.000 marka, suurendatud toetusraha ajakirjale „Asunik“ 50.000 marga wõrra ja wähen datud ajakirjale „Põllumees“ 50.000 marga wõrra. Kokku wõttes on suurendatud kirjanduse alal — 60.000 marga wõrra.

Põllumajanduse alal on hobusekaswatuse alal juurde määratud abiandmiseks hobusekaswatuse edendamiseks 800.000 marka, wähen datud suguhobuste ostuku-

lusid 1.330.000 marka, ja suurendatud hobuste näituste auhinna kulusid 280.000 marga võrra, kokku võttes hobusekasvatuse alal vähendatud 250.000 marga võrra. Abiandmiseks põllumajanduse edendamiseks lisati juurde 1.708.800 m., lahtiseks jättes, kellele põllutöoministerium selle summa määrab.

Üldabiandmiste alal võeti juurde riigikantselei eelarwest ületoodud summa 600.000 marka põllumajanduse üksuste tulukuse kindlaksmääramiseks ja arvepidamise korraldamiseks.

Kalakasvatuse alal suurendati toetusraha Eesti ühistegelisele liidule kalameeste ühisuste nõuandjate palkamiseks 327.600 marga võrra. Peale selle leiti, et põllutöö ja taimekasvatuse ning karjakasvatuse ja piimatalituste aladel ainult Eesti põllumeeste keskseltsile ettenähtud toetussummad, kokku 4.532.880 marka mitte soovitaw ei oleks määrata ainult Eesti põllumeeste keskseltsile, vaid suurema erapooletuse seisukohalt soovitawam oleks ära jagada mitme suurema organisatsiooni wahel, kes samal aladel tegewad on. Sel põhjusel jagati tähendatud toetussumma järgmiselt:

1) Eesti põllumeeste keskseltsile, põllumajanduse, majapidamise, aianduse, karjakasvatuse, piimatalituse, masinate instruktorite ja linakasvatuse eriteadlaste palkamiseks 2.824.080 marka.

2) Asunikude ja riigirentnikkude liidule agronoomiliseks abiandmiseks eriti põllumajanduslikkude nõuandjate palkamiseks, talude, eriti asundjalude organiseerimisalal, 1.500.000 marka.

3) Eesti ühistegelisele liidule masinate tarvitajate ühisuste nõuandjate palkamiseks 208.800 marka.

§ 29. Looduswarade uurimine — wähenes 524.000 marga võrra Läänemere Eesti osa uurimistöde ülewiiamise tõttu Tartu ülikooli alla, kuna põllutöoministeriumi alla alale jäi puhtpraktiline osa — lõhemarja hautamistööd ja lõhe bioloogilised uurimised Keila-Joa jõel.

§ 90. Segakulud — wähenesid 5.000 marga võrra meteoroloogia võrgu ülewiiamise tõttu.

Kokku võttes suurendati põllumajanduse peawalitsuse kulusid 420.700 marga võrra.

Loomatervishoiu peawalitsuse koosseisus on tehtud ainult see muudatus, et põllutöoministeriumi ettepanekul ja ka Wabariigi Walitsuse ettepanekul peawalitsuse juhataja abi palka suurendati

15.300 m. pealt 18.000 marga peale kuus, ja selle tagajärjel selle peawalitsuse kulusesummat suurendati 35.100 marga võrra, nimelt palgad — 5.689.400 marga pealt 5.724.500 marga peale, kogusumma 6.235.200 marga pealt 6.270.300 marga peale.

Metsade peawalitsuse korraliste kulude eelarwe oli esialgselt esitatud 171.940.300 marga suuruses. Sellele nõuti täiendawa ettepanekuga, mis 4. jaanuarist 1924 a. Wabariigi Walitsuse otsusega kinnitatud, lisa 9.103.300 marga võrra palgasumma (§ 1) suurendamiseks. Ühtlasi esitati Wabariigi Walitsuse poolt samal 4. jaanuaril otsustatud täiendus-ettepanek metsade peawalitsuse koosseisu muutmise kohta, mille järele praegune metsandusosakond kahte jagatakse: metsamajandus- ja metsakasutamise osakond. Metsaasjandusosakond nimetati ümber metsamajandus-osakonnaks, metsakasutusosakond asutatakse uus järgmises koosseisus: 1) osakonna juhataja, palgaga 15.300 marka kuus, 2) wanem asjaajaja, palgaga 6.800 marka kuus ja 3) 4 kantseleiametnikku, palgaga 4.500—5.000 marka kuus.

Eelarwe-komisjon, seda ettepanekut läbi waadates, ühines nende ettepanekuga ja nende motiividega üldiselt, kuid muutis selle võrra, et ümbernimetatud metsamajandus-osakonna koosseisust ühe kantseleiametniku palgaga 4.500 marka kuus ja uuesti asutatud metsakasutusosakonna koosseisust kaks kantseleiametnikku ja nimelt: ühe 4.600 margalise ja ühe 4.500 marga kuupalgalise kustutas.

Metsawahtide arw vähendati kahekümne võrra: 1770 pealt 1750 peale, palgaga 500—3.700 m., keskmiselt 1800 marka kuus. Kokku vähendati selles osas 17 ametnikku. Peale selle vähendati peawalitsuse ülema abi kuupalk 19.500 marga pealt 18.000 marga peale, wastawalt maksuale palgaseadusele.

Tähendatud muudatuste tõttu suurenes § 1 — palkade summa juurdenõutud 9.103.300 marga asemel 8.695.400 marga võrra.

§ 2. Ametsõitude tasu — vähendati 452.200 marga võrra, ja nimelt keskastusel 80.000 marga võrra, ning asutustel kohtade peal 372.200 marga võrra, leides, et sõitude tarwidus ja arw suurem on ette nähtud, kui see tegelikult on.

§ 8. Kantseleikulud — vähendati 17.200 marga võrra. Põhjus, et teistes põllutöoministeriumi asutustes poliitilisi

ajalehti riigikulul ei tellita, siis ei leita seda tarwilikuks lubada ka metsade peawalitsuse asutustele, mille jaoks see summa oli ette nähtud.

Kokku wõttes on metsade peawalitsuse korraliste kulude eelarwe eelarwe-komisjonis suurendatud 8.226.000 marga wõrra — 171.940.300 m. pealt 180.166.300 marga peale; arwesse wõttes aga Wabariigi Walitsuse esialgset nõudmist ühes lisanõudmisega — vähendatud 877.300 marga wõrra.

Üldkokkuwõttes on põllutöoministeriumi korraliste kulude eelarwe Wabariigi Walitsuse poolt esialgselt esitatud kogusumma wastu suurenenud 6.076.900 marga wõrra — 297.835.300 marga pealt 303.912.200 marga peale, — arwesse wõttes aga esialgset nõudmist ühes Wabariigi Walitsuse täiendawa lisanõudega — mis oli 9.103.300 marka, on põllutöoministeriumi kuludesumma eelarwe-komisjonis vähendatud 3.026.400 marga wõrra.

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Sõna wõttes tahtsin ühte täiendust ette kanda, mida Wabariigi Walitsus on läbi waadanud ja heaks kiitnud, ja peale selle weel paari üksikasja kohta märkus teha, mis asjas minu waated isiklikult komisjoni waadetest lahku lähewad. Kõigeenne oleks Wabariigi Walitsuse poolt järgmine täiendaw ettepanek: „Põllutöoministeriumi metsade peawalitsuse eelarwe peatükk V § 66 suurendada 10.070.800 marga wõrra.“ Põhjendusena wõin järgmised asjaolud ette kanda. Juba eelmine walitsus kaalus seda küsimust ja ka seal tunnistati tarwilikuks, et summa § 66 alal suurem oleks, see on metsakultuuri alal, metsa seemendamiseks, kui ka kraawitamiseks. Kuid arwesse wõttes siiski raske majanduslikku aastat, arwati, et see summa sarnane ei ole, ilma milleta üks aasta edasi elada ei saa, ja sellepärast otsustati tema maha kustutada. Kuid wahepeal jälgides ajakirjanduse meeleolu ja arwesse wõttes ka rahwasaadikute arwamist, mis nähtawasti mitte ainult üksikute arwamine ei ole, waid Wabariigi Walitsuse arwates ka Riigikogu enamuse arwamine, tuli walitsusel seda küsimust weel kord kaaluda, millejuures seisukohale asuti, et on teatawaid wäljaminekuid, mida ka raske majandusliku aasta peale waatamata teha tuleb ja üks nendest oleks kulud meie metsaasjan-

duse alal. On selge, et meie metsa peale wiimaste aastate kestel vähem oleme kulutanud kui kulutama oleksime pidanud, minu arwates palju vähem. Kui meie teiste maade metsaasjandust waatame, siis näeme, et nemad brutto metsa sissetulekust ligi poole, ja mõnel maal weel rohkem, sama metsa peale ära kulutawad, selle eesmärgiga, et sellelt metsalt ikka rohkem ja rohkem sissetulekuid saada. Meie oleme metsa peale väga vähe kulutada saanud. Meie oleme vähem kulutanud kui seda Wene riik teha suutis, kes 30% brutto sissetulekust metsa peale ära kulutas. Meie oleme ainult 28% kõigi administratiivkuldudega kokku metsa peale ära kulutanud, sellejuures on meil räägitud, et ametnikka palju on, nii et seda vähem kultuuriliste ülesannete peale järele jääb. Seda arwesse wõttes, et meie metsakapitaal, mis riigile suuri sissetulekuid on wõimaldanud, et see iga aastaga ei wäheneks, julgeb Wabariigi Walitsus esineda suurendamisettepanekuga 10.000.000 wõi enamgi marga suuruses. See on summa, mille ärakasutamiseks eeltööd kõik walmis on, nii et ta täies ulatuses ära kasutatakse, kui krediit Riigikogu poolt lubatakse.

Edasi tahtsin tähendada põllutöoministeriumi keskasutuse kulude juures § 11 — sõiduabinõude — peale, kus wariant on 200.000 marga wõrra väiksem. Ettepanekut põhjendati kulude vähendamise, aga tööpoolest kustutatakse selle vähendamisega maha ainult üks kulu, mis juba tehtud on. Nimelt, läinud aastal juunikuus, kuupäewa ma ei mäleta, on Wabariigi Walitsuse poolt otsust tehtud põllutöoministeriumi kasutuses olewad wanad mototsikletid ära müüa ja nende asemele põllutöoministeriumi deposiidi arwel uus mototsiklett osta. See summa on wälja antud, mototsiklett on ka juba $\frac{3}{4}$ aastat sõitnud, selle summa vähendamine wõi mahakustutamine sunniks ainult Wabariigi Walitsust uute nõudmistega tulewikus esinema, mille pärast ma arwan, et see summa komisjoni I wariandi suuruses wõiks jääda.

Lõpuks tahtsin tähendada ühe soowiawalduse peale, eeldades, et soowiawalduste puhul erilisi läbirääkimisi ei peeta. See soowiawaldus oleks nr. 37 all ja on järgmine: „Riigikogu awaldab soowi, et a) põllutöoministeriumi maakorralduse peawalitsuse arwepidamine korraldataks nõnda, et ta annaks täpsema ülewaate sissetulekutest, rentidest, b) korraldataks

lõpulikult wahekorrad suurmaapidajaist rentnikkudega, nendega sõlmides kindlad korralikud rendilepingud ning selgitades nende kahjude suuruse, mis riik ebamääraste wahekordade tagajärjel on kannatanud ja c) algataks nende ametnikkude wastutusele wõtmise, kelle lohakuse ja kuritahtluse tagajärjel riik ülaltähendatud kahjusaamised on kandnud.“ Ma ei tahaks mitte eriti rääkida selle soowiawalduse esimese poole wastu. Pean koguni tunnustama, — olgugi, et mina ei ole terwe aeg ministeriumis olnud, ja et need etteheited suuremalt jaolt, wõib olla, teiste peale langewad, — pean ütleva, et kuigi mina terwe aeg seal oleksin olnud, ei oleks mul siiski häbi olnud tunnustada, et siin wõiwad teatawad eksimised olla, sest tuli maareformi esimestel aastatel ülepea-kaela läbi wiia. Kuid mis mind terawalt puudutab, see on soowiawalduse teine osa, mis räägib nende ametnikkude wastutusele wõtmisest, kelle lohakuse ja kuritahtluse tagajärjel riik ülaltähendatud kahjusaamised on kandnud. Tähendab, wõib olla, ei ole see minu wastu juhitud, wõib olla on, — igatahes ma wõin niipalju tähendada, et käesolewa aasta rendilepingud on tehtud, rendimääramise aktid on tehtud — walitsus on need aktid kinnitanud ja nende põhjal on sõlmitud lepingud. Nii et nähtawasti sellel alal etteheiteid teha ei saa. Aga mina pean ministeriumis töötama teiste kaasteenijatega, ja kui nende hulgas sarnaseid on, kelle wastu etteheiteid wõiks teha, ja keda, nende kuritahtlust silmas pidades, wastutusele wõiks wõtta ja nende wastu kohtuliku nõudmisega wõiks esineda, siis tõuseb küsimus, kes need kuritegijad on, kellega ma igapäew pean koos töötama. Mina olen tahtnud neid leida, eriti seda materjaali arwesse wõttes, mis selle soowiawalduse aluseks oli. Seda materjaali põhjalikult läbi kaaludes ja katsudes omale seda selgeks teha, kas nende faktide juures on kuritegewuse tundemärke awalikuks tulnud, et ma wõiksin ühe wõi teise ametniku peale kiwiga wisata ja kohtulikule wastutusele wõtta, pean ütleva, — wõib olla, et need läbiwaatamised lõpulikud pole, wõib olla, et uued olukorrad siin weel midagi wõiwad selgitada, aga mul on siiski kaunis põhjalik wõimalus olnud tutwuneda nende etteheidetega, mis põhjenewad eriti riigikontrolli ametnikkude poolt nowembrikuus läinud aastal ettewõetud rewisjoni andmete peale, kus läbi on waadatud neli suurmaapida-

mise rendilepingut, ja kus teataw akt on kokku seatud, mille järele esialgne riigi kahju on 1.900.000 marga peale hinnatud, aga pärast riigikontrollis läbiwaatamist 1.600.000 marga peale vähendatud. Et näidata, kas ametnikud kuritahtlikult ette toodud neljal juhtumisel on toimetanud, siis wõtaksin lühidalt selgitamise alla üksikud majapidamised, et ära näidata, mis alal kahjud eriti on registreeritud ja kuiwõrd tõenäolikumad nad on. Ma wõtan kõigepealt Emmomäe mõisa, kus rendilepingute järele riigi kahju 76.000 m., hoonete rent 9.000 m. ja tempelmaksu maks 3.000 m. jne. Kokku 86.000 marka. Ma ei hakka wäiksemate summade juures peatama, mille kohta senni waieldakse, kas hoonete eest on ühel juhtumisel 15%, teisel juhtumisel — 20% ja kolmandal juhtumisel — 25% wõetud, ja kas see õige on? Määruse järele, mis maksew 1922 aastast, pidi hoonete renti wõtama 4% hoonete wäärtusest. Aga, austatud härrad Riigikogu liikmed, meie oleme väga palju kuulnud, et väga paljude mõisade hooned hindamata on weel praegu, ja kui meie oleksime 1920 aastal hakanud nõudma, et hooned oleksid täpselt ära hinnatud, oleksime hakanud 4% wõtma ja siis selle järele hoonete renti wälja arwama, siis oleksid 1920 aasta rendilepingud osalt weel tänawu sõlmimata. Seekord tuli määrustest teatawal määral mööda minna, et teist, lihtsamat teed leida, ja see oli, et määrati hoonete eest rent kunni 25% maa rendist. Niipalju, kui minul ministeriumi kirjawahtusest selge, on juhtnööre antud, et hooned, kus nad head on, tulewad hinnata 25%, aga kus hooned väga lagunened ja halwad, seal vähem. Seda arwesse wõttes, on mõned ametnikud määranud mitte 25%, waid mõned 20% ja 15%. Kui nüüd niisugused juhtnöörid olid ametnikkudele, ja kui siis mõni mitte 25% ei määranud, kas wõime siis tema tegu tembeldata kuritahtlikuks, ja et see summa, nagu siin on nimetatud — 9.000 marka — tuleks ühele wõi teisele ringkonnawalitsejale arwesse kirjutada. Minu arwates ei ole selles mingisugust kuritahtlust, ja ei tule ka kedagi wastutusele wõtta. Edasi, — sissenõudmata rendiarwe, mina lasksin enesele aruanded anda, et kontroleerida, kas tõesti on 6½ kuud pärast rendilepingu lõppemist, 16. nowembril 1921 a. rentnikule wõõrandatud inwentaari eest tasu maksetud, kusjuures riigiwõlg 86.000 marka sisse nõutud ei ole.

Siin on wäljawõtted wastawa isiku arwest, ja nendest on näha, et 1921 a. 20. septembril on tasutud inwentaari summades wõlgnewat renti, nii et ka rendiarwe ilma saldota lõpeb, järelikult ei ole riigi kahju olemas.

Edasi, wõtan teise mõisa, see on Kohala mõis. Siin on jällegi kahjusummad 1920 ja 1921 aasta kohta 319.000 marka. 1921 ja 1922 a. jooksul à 205.000 marka, kokku 729.000 marka. Kui neid kahjusummasid wähe analüseerin, siis on wiinawabrikute rent arwatud, nagu kontrolli aktist näen — 160.000 marka. Aga kes ministeeriumi asjaajamise wiisi tunneb, see teab, et wiinawabrikuid esiotsa mitte üle ei wõetud, waid wiinawabrikute sisseseade oli weel 1920 ja 1921 aastal waidluse all, ja sellepärast wiinawabrikuid seal üle ei wõetud, kus mõis endise omaniku pidada jäi. Tähendab, kui wiinawabrik ülewõtmata oli, siis ei saa ometi seda samale omanikule wälja rentima hakata. Nii oli nende aastate jooksul ja erilist renti wiinawabrikutele ei olnud määratud. Siin on aga üles seatud juba 1920 aastal 160.000 marka. Ma wõin tähendada, et 1920 a. meie wiinawabrikuid pakkusime 15—20.000 marga eest rendile, aga keegi ei wõtnud neid. Aga kui rendid nüüd tõesti 160.000 marga peale suurenenu on, siis on see wiimaste aastate jooksul, nimelt 1923 ja 1924 aastal, aga 1920 aastal olid wiinawabrikute rendid hoopis teised ja sellepärast praegusel ajal 1920 aasta rendiga arwestada ei saa 160.000 marga peale. Edasi, mis sellejuures imelik, öeldakse, et need rendilepingud ei olla kinnitatud. Minul läks siiski korda selgitada, et need rendilepingud on kinnitatud Wabariigi Walitsuse poolt 26. augustil 1921 aastal, ja nii esimene rendileping Emmomäe mõisa kohta nr. 151 all ja teine Kohala mõisa kohta nr. 87 all. Tähendab, Wabariigi Walitsus on sarnased rentimised õigeaks tunnistanud, ja kui soowiawaldust lugeda, siis wõib sellest wälja lugeda seda, et kurihtlik on olnud selleaegne Wabariigi Walitsus ja tema tuleb wastutusele wõtta. Aga mina arwan, et meie nii kaugele minna ei tohi.

Kui meie edasi waataksime Kohala mõisat, — ma lasksin omale wäljawõtted teha selle isiku arwest, kes selle mõisa endine omanik on, et näha, kas tema arwes mõni saldo ei ole, mida ta riigile weel wõlgu on.

Mina näen, et tal rent maksmata on olnud, nagu pea igal endisel mõisaomanikul, kes rentnik, on rent wiimase termini eest senni wõlgu jäänud, kunni inwentaari summadest wastaw osa ühes wiiwitusprotsentidega kinni peetakse. Nii on ka Kohala mõisa endise omaniku arwe tasakaalus, on kinni peetud 276.070 mk., nii et riigil selle mõisa arwel mingisuguseid kahjusid ei ole. Mina wõiksin ka järgmisi mõisaid ette tuua, wälja arwatud wast Hulja, mis praegu ka endise omaniku kasutada on ja kelle wastu nõudmised meil on jälle tekkinud wiimase rendi mittemaksmise tagajärjel. Muidugi siin oleks wõinud ju ametkond kohe sammusid astuda ja asja kohtu anda, kuid meil on kogemused, et siiski meie need summad, mis rentide all tasumata jääwad, palju kergemini jälle inwentaari summade arwel kätte saame. Minul siin eriti tõusis huwi, kas riigil ei ole wõimalik wast kahju saada, sest siin on saldo umbes 500.000 marka, mis riigile maksta on, kuid seal selgus, et elawat inwentaari kewadel tuleb wõõrandamisele selles mõisas umbes 750.000 marga eest ja peale selle weel ette wõtete ja teiste sisseseadete inwentaar, nii et inwentaari eest riigilt saadaw summa kaugelt üle rendiwõla ulatab, nii et ka sel juhtumisel riigil mingisuguseid kahjusid kanda ei tule. Seda ette kandes, tahaksin mina näidata, et siin lepingute juures wõib ju üht ja teist selgitada, kuid öelda, et siin oleks määratud summad kahjusid tekkinud, et selle juures oleks selgeks saanud, et ametnikud kuritahtlikult on toimetanud, ja et selle juures ministeerium ei ole tahtnud neid wastutusele wõtta, noh, seda järeldust minu arwates mitte teha ei saa, ja seda arwesse wõttes, paluksin mina seda, kui Riigikogu soowiawaldust, mis on nr. 37 all märgitud, tema teises osas tagasi lükata.

J. Teetsow (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Siit Riigikogu kõnetoolilt on ikka ja alati rõhutatud, et meie Eesti on põllumajanduslik riik. Kui nüüd seda tõsiselt wõtta, siis peab küll tunnistama, et ei ole neile sõnadele weel senni tegusid järgnenud, ning ei ole tahetud neid sõnu otsekohele mõista. Eriti siin tahtsin ma just seda rõhutada, et meil on jäänud hoopis tähele panemata ääremaad. Enam-wähem on ka tehtud mõningad korraldused, on tahetud põllumajanduslikku seisukorda kuidagi moodi paran-

dada ja seda ikka rohkem ainult keskkohtades, kus ühendus- ja edasilikumiswõimalused paremad. Et ääremaad on jäetud kõrwale ja tähele panemata, siis tahaksin ma siin just erilist tähelpanu saarte ja Saaremaa peale juhtida.

Meie riik on küllalt wäike oma maa-ala poolest, ja kui nüüd tema ääremaad weel sööti jäetakse, siis ma arwan, et kõlbulikkude maa-ala jääb iseenesest wäga wähe järele. Siin oleks pidanud põllutöministeeriumi pealesanne see olema, katsuda wiimase wõimaluseni kaasa aidata, et kõik maa-alad, mis meie riigi alla kuuluwad, üles kultiveeritaks ja nii palju parandataks, et nad riigile wõiksid suuremaid sissetulekuid andma hakata. Siin tahtsin peaasjalikult Saaremaad selles asjas meelde tuletada, ja enne, kui ma tema üksikasjalise, nii öelda, olulise külje walgustuse juurde asun, kuidas Saaremaal maakorralduse ja maaparanduse asi seisab, pean tähendama, et seal on ka juba endiste walitsuste aegu wastutuldud, aga need wastutulekud on niiwõrd wäikesed olnud, et nad ei ole sellel alal peaaegu mingit märki järele jätnud. Saaremaa maapind on üks kehwestest Eestis, sest tema on hiljemalt merest juurde sündinud maa ja sellepärast weel wähesse wiljakandwa mullakorruga. Kõlbulikkude maad on seal wähe; suuremalt jaolt kõlbmata maad, ja suur jagu sellestki kõlbulikkudest maa-alast, mida seal senni kasutatakse, on niiwõrd liia weel all kinni, et ei lase end mingil tingimisel kultiveerida. (J. Piiskar, is.: Kas kuiwal ajal ka?) On kuiwal ajal ka seesama, mitte ainult suure weel ajal, nagu härra Piiskar arwab. Kui seda saare maapinda lähemalt järele waadata, siis peab ütleva, et see on wäga laineiline sünnitus paekihidega ja kordadega. Selle juures leidub ka suuri maa-alasid, kuhu on ajajooksul sündinud taime juurte ja peenemate mullaosade kokkukujumisel nõndanimetatud madalikud ja soomaa. Need on head maad, aga seisawad liia weel all kinni ja kehwa saare maapidaja ei suuda neid omal jõul kuiwaks lasta. Nad on Saaremaa maapidajatele senni kättesaamatud. Sennijani on saare maapidajad oma majapidamisi korraldanud ainult kõrgematel ja kuiwematel seljandikkudel, mis suuremalt jaolt liiwakruusased, paesed ja raudkiwised. Wähe on neid maakohti, kus pealmine mullakord niiwõrd sügaw, et wõiks igasugu põllukultuuri arendada. Arusaadaw,

et niisuguse halwa maapinna juures ei ole ka wõimalik mingisuguseid paremaid ja ajanõuetele wastawamaid põllutööriistu ega masinaid tarwitusele wõtta, ning tuleb isegi maaharimisel tarwitada weel muistseid põlluharimise riistu, mille koht oleks ainult muuseumis, nagu seda on Saaremaa „seanina“ ader. Paljudes kohtades Saaremaal ei saa maapidaja ilma selle põlluharimisriistata kuidagi oma maad harida ega segi pöörata, see on neile weel tarwilik.

Siinjuures juhin põllutöministeeriumi tähelpanu selle peale, missugune seisukord ja olukord Saaremaal põlluharijate juures walitseb, et sinna poole tähelpanu pöörataks, aga mitte nii, nagu senni, et Saaremaa oleks nagu ise riik. Kui meil ei taheta Saaremaad korraldada, ega paremaks seada, siis wõite ju temast awalikult lahti öelda, küll saarlased siis leiawad abinõusid, kuidas oma elujärge parandada. Et aga Saaremaa Eesti riigi lahutamata osa, siis on ikkagi riigi ülesanne seda maa-ala parandada ja korraldada, sellepärast et seal elab ometi 57.000 elanikku, see on ikkagi kena koguke.

Nüüd ma tahtsin peatada peaasjalikult meie Saaremaa maakorralduse ala juures. Maade korraldus on Saaremaal muistsel ajal niisugune läbi wiidud, et praegusel ajal elamine täiesti wõimatu. Selle mitmekesise maa-ala juures on maad jaotatud wäga wäikestesse osadesse, kusjuures on tahetud nii kristlikult igapähele maad jaotada, natukene head ja natukene halba ja mis järeldusel on siis seal terwe maajaotus lappideks wälja kujunenud. Kui meie wõtame Saaremaa keskmise talukrundi, mis 35 tiinu suur, nagu seda on arwatud statistiliste andmete järele, siis wõib leida seal isegi niisuguseid krunte, mis seisawad kunni 140 tükist koos. Nüüd wõite omale ette kujutada, niisugust majapidamist ja neid ei ole seal wähe.

Kui on ka suurematükilisi, siis on neid seal wähem, sest ligi pool Saaremaa taludest on nõndanimetatud kroonuwalla lapitalud. Peale selle on seal wiis landrati walda, kus juba wiimasel ajal kruntimine käimas. Niisuguste lapitalude juures on igasugune majapidamise paremale järjele korraldamine täiesti wõimatu. Need lapimaad ei ole ka kuskil üksteise lähedal, waid on siia ja sinna laiali pillatud. Kahjuks ei ole mul kaarti kaasas, et näidata ning arwan, et mulje teil sellest mitte kõige parem ei oleks, kui näeksite seda lapitalu kaarti. Seal on isegi maa-

pidajaid, kes ei teagi, kus ta maalapid asuwad, kui neid ei ole temale isa warem õpetanud üles leidma. Niisuguste lapimaade juures ei saa mingisugust paremat põllutööriista wõi masinat tarwitada. Ammust ajast saadik ootawad need lapimaade pidajad talude kruntiajamist, et oleks wõimalik hakata maid parandama, kiwe ära koristama, et ära kaotada need rohked peenrad ja kiwiaiad, mis ainult umbrohu kaswamist edendawad. Omal ajal juba 1919 a., olles Saaremaa riigimaadeülemana ametis, juhtisin põllutöministeeriumi tähelpanu selle peale, et Saaremaal on tarwis mitte üksi mõismaid korraldada, waid on tarwis ka talumaade korraldust läbi wiia, sest et mõisamaad on tihti talumaadega segamini aetud, kuid sel korral ei wõtetud seda arwesse, siis olid waated teised, ning sellega tehti seal siis teatawad wärsammud. Kui nüüd hakatakse Saaremaal maid ümber mõõtma, siis tulewad need mõisamaad, mis nüüd on krunti mõõdetud, uuesti ümber mõõta, tähendab, tuleb jällegi uusi kulusid juurde. Niisuguste wiletsate lapimaade juures, nagu neid Saaremaal rohkesti, on ka sealsed talu majapidamised täiesti kiratsewas seisukorras. Sennise maadejaotuse juures on töötamine seal niiwõrd kulukas, et seda on raske ette kujutada, mis tuleb neil omal maksma 1 puud wilja, wõi 1 puud heina, mida ühe ja teise tüki pealt tuleb korjata, arwatawasti küll kallilt tulewad talle omale need põllusaadused ja heinad kätte, sest on ju näha, et maapidajad aastastalt kehwmaks jääwad. (M. Martna, sd.: Kes?) Talupojad jääwad kehwmaks lapitalude juures, sest neil on praegu niisugune seisukord, et nad ei saa nii palju sissetulekuid, et korralikult ära elada wõiksid. Enne sõda oli seisukord teine, siis oli wõimalik wäljaspool teenistust saada. Nüüd on wäline teenistus wähene ja nad peawad kodus oma maalappidega läbi saama. Saaremaa taludes on keskmiselt 4 kunni 5, kõigeparemal juhtumisel 6 tiinu põllumaad. Sellel kõlblikul põllumaal kaswatatakse peasjalikult rukkid, otre, kaeru ja kartulid, mille juures weel üks kolmandik põllumaast on kesa, seal on weel maksew kolmepõllu süsteem. Niisuguste lapimaade juures ei ole wõimalik kultuurilist, intensiivset majapidamist sisse seada ja selle wiletsa seisukorra juures on lapimaade pidajatel täiesti wõimatu edasi elada. Selleks peaks põllutöministeerium samme astuma, et

see maadekorraldus seal kiires korras lähemal ajal läbi wiidaks. Omal ajal, kui lugupeetud härra Pool põllutöministriks oli, esitati Saaremaalt temale juba 1920 a. maakorralduse kawa, ning see seisis aasta aega põllutöministeeriumis, kust ta wiimaks suurte nõudmiste järele liikuma hakkas, kuid kadus siis uuesti jällegi ära. Sellest on näha, et ei ole tahtud Saaremaa heaks midagi ära teha. Endise walitsuse ajal on juba uuesti hakatud eeltöid tegema; suwel käisid wäljas kultuur-tehnikerid, kes waatasid kohapeal lapimaade seisukorra läbi ja seadsid maakorralduse kawa kokku. See kawa oli minul juba enne jõulut käes, aga ma ei tea, kus ta praegu seisab. Põllutöminister ei ole nähtawasti kõike edasi andnud, aga kus kruntimise seaduse järele on praegu väga suur ja tõsine nõudmine.

Edasi asunikude seisukorrast: meil senni maakorraldus ei ole läbi wiidud, ühtlasi ka maaparandus, siis on saaremaal kõlbulikku maad väga wähe. Mõisaid oli rohkesti, aga neil on ka wähe kõlbulikku maad, ja selle järele on asunikude krundid ka wähesed kõlbliku maaga planeeritud. Suurem jagu nendest asunikude kruntidest on weel liia wee all kinni ja ei lase ennast parandada ega kultiveerida. Asunik seisab praegu niisuguses wiletsas olukorras, et tal ei ole mingit wäljawaadet, ainult et ta hädawaewalt ise oma leiwa kätte saab, aga et suuremat sissetulekut saada, et isegi laenude protsenta wõiks korralikult tasuda, seda ei wõi praegu lootagi. Siin on tarwis maaparanduslaenu, riiklikku toetust, et asunikud wõiksid oma krunte parandada ja kõlbulikku maad juurde teha, mis wõimaldaks neile suuremaid sissetulekuid. Praeguse maareformi teostamisega on üks kiht kodanikka, nõndanimetatud wabadikud, pandud raskesse seisukorda. Enne sõda ja enne maareformi oli neil wõimalik mõisast tööd saada, siis ka lehmale ja lambale toidust, ja nad elatasid ennast kuidagi ära. Mehed, wõi ühed kui teised perekonnaliikmed käisid wäljas tööl ja neil oli elamine päris kena. Nüüd on neil wäline töö seisus, mõisast enam heina teha ei saa ja mõnel on niisugune seisukord, et häwita kas wõi loomad ära. Siin pean tähendama, on ainukene tänuwäärt asi tänawu see, et metsade peawalitsus on põllutöministeeriumi nõusolekul arwanud wastu tulla niipalju, et on lubatud weel

ajutiselt loomi karjatada mõisa metsades, mis nüüd riigimetsad on, ja kus nende endised karjamaad olid. Wäga palawaks ja tõsiseks kujuneb küsimus, kust talwist loomatoitu saada? Maad on rohkesti ja wõiks igaihele jätkuda, aga see seisab täitsa parandamata liia wee all kinni. Kuid see peab kiiresti ära otsustatama, muidu wastasel korral kujuneb seisukord weel raskemaks waesematel kodanikkudel, kui neil, kes wast jõukamad on. Kui meie waatame edasi, missugused järeldused ja missugused wiletsused selle taga on, et meie maakorraldus ei ole läbi wiidud, et meie maaparanduse peale on wähe rõhku pandud, siis näeme, et kõik maapidajad wiletsasti elawad, meie omawalitsused kiratsewad rahapuuduses, sest et neil ei ole wõimalik maapidajatelt suuremat sissetulekut oodata, kui need kanda suudawad. Omawalitsustel ei ole wõimalik isegi niipalju sissetulekuid saada, et nad wõiksid oma kõigehädalisemad asjad ära ajada, sest maksumaksjad on waesed ja nad ei suuda suuremaid maksusid praeguse olukorra juures maksta. Tõepoolest on tarwis see seisukord kaalumisele wõtta. On kawatus koolisundust läbi wiia, kuid kui Saaremaal ei hakata kiires korras maakorralduse ja maaparanduse peale rõhku panema, siis koolisundus jääb küll läbi wiimata, sest praegusel korral kohutab maapidajat isegi kulukas koolimajade ülewälpdamine, ja ehitusest ning laenude tegemisest ei wõi juttugi olla. See on iseenesest arusaadaw, sest kehwinimene oma wiletsa majapidamise juures kardab laenu teha, teades, et laenu on tarwis tasuda, aga kust sissetulekut saada, seda ei ole ette näha. Senni on Saaremaa maapidajad ilma jäänud iga-sugusest riiklikust laenust, abist ja toetusest, sest et neil ei ole wõimalik neid tarwitada olnud. Nende majapidamised on mannermaa majapidamisest kaugele taha jäänud, nad saawad ainult kuulda, kuidas siin üht wõi teist riiklikku toetust saab ära kasutada. Maaparandamisest ei ole juttugi, sest puuduwad kaanaliid, kuhu wõiks wett ära lasta. Saaremaal ei saa piimaasjandust edendada, sest puuduwad kõlbulikud karjamaad ja heinamaad, kus loomi kaswatada wõidakse. Kui meie edasi waatame Saaremaa kalameeste seisukorda, siis näeme, et meri on küll ümberringi ja kalu on palju, ei tea kuipalju wõiks neid püüda ja välja wadada, aga praegune kalaasjandus on halwas seisukorras; puudub asjalik juhatus

ja puudub weel aine line toetus, millega kalamehed wõiksid oma seisukorda parandama hakata. See kuulub põllutöoministeeriumi alla ja ma arwan, et põllutöoministeerium saadab tingimata ühe eriteadlase Saaremaale, kes korraldaks sealset kalaasjandust ja ühendaks üksikud kalamehed kalameeste ühisusse, kes siis wõiks omakord laenu ja toetust saada. Saaremaa põllumajanduse peale ei jäta halwawat mõju awaldamata weel turupuudus; selle üle kawatsen rohkem kõnelda teedeministeeriumi eelarwe juures, niisama ka Saaremaa ja mannermaa wahelise ühenduse asjus. Peaasjalikult tahaksin ma siiski weel rõhutada, et esimeses järjekorras on tarwis tähelpanu pöörata Saaremaal riikliku maaparanduse peale ja sellele peaks tingimata kiiresti järgnema maakorralduse töö, ning siis on ka wõimalik maakorraldust paremini läbi wiia, kui on enne maaparandust läbi wiidud. Siis on rahaministeeriumi ja samuti ka põllutöoministeeriumi eelarwe alamkommissjonis wastu wõetud soowiawaldused, kus on tarwilikuks tunnistatud Saaremaal kiires korras maakorraldust ette wõtta; seal on isegi senni maade ümberhindamine edasi lükatud, waatamata selle peale, et maahindamine muistne ja wananenud. Jääb muidugi soowida, et need soowiawaldused mitte ainult waga-deks soowideks ei jääks. Ühtlasi tahaksin ma siin esitada ühe teatawa soowiawalduse selleks, et riiklikud maaparandustööd Saaremaal esimeses järjekorras läbi wiidaks: „Riigikogu awal-dab soowi, et riiklikud maaparandustööd Saaremaal esimeses järjekorras ette wõtaks ja läbi wiidaks, kus see sellepärast hädatarwilik, et seal on kõlbulikust maast kõigesuurem puudus.“ Kui seal paar aastat tõsiselt tööd tehtaks, siis oleks kanalisatsioon Saaremaal läbi wiidud.

Edasi tahtsin ma lühidalt weel ühe asja peale tähelpanu pöörata; see on nimelt meie metsaasjanduse edendamine. Rõõmustaw oli kuulda, kui põllutöominister ütles, et sellel aastal on põllutöoministeeriumil kawatus suurendada metsamajanduse edendamise summat. Eriti tuleks siin rõhku panna metsa juurdekaswatamise peale, sest meil on senni metsa palju rohkem maha wõetud, kui uut asemele külitud ja on rohkesti maa-alasid, kus järele jäänud ainult mõned üksikud metsatutid, mida meie ei wõi ka metsaks lugeda, sest on ainult üksikud harwikud puud järele jäänud, tõsist metsa on õige

wähe ja sellepärast oleks tarwis rohkem tähelpanu pöörata metsamajapidamise edendamise peale. Ei tohiks ka siin silmist lasta Saaremaal, kus metsa on õige wähe, isegi wähem, kui kuskil teistes Eesti maakondades. Ühe asja peale oleks weel waja tähelpanu juhtida, millest mina tean, et selle järele kõigesuurem tarwidus on. Praegu on meil põllumajanduse juhatajatest ja nõuandjatest täielik puudus. Need maakonnad, kes paremas ja jõukamas seisukorras, on omalt poolt määranud suuremad toetussummad instruktorite palkamiseks ja sellepärast on seal ka rohkem asjatundjaid ametis, kuid meil on palju teisi kehwemaid maakondi, kus toetuse andmine agronoomide palkamiseks liig wäikene. Seal on ainult üks wõi kaks juhatajat ametis, aga see ei ole mitte õige. Siin tuleb siis sedawiisi wälja, et kes kord juba hästi edeneb, see saab edasi aidatud, aga kes korra wiletsaks on jäänud, see selleks ka jäägu. Kui mina praegu waatan meie maaparanduse tööd, siis on see suuresti käimas, ning igalpool soowitakse maaparandamist ette wõtta, aga kultuur-tehnikeridest on suur puudus ja need wähesed eriteadlased, kes meil ametis, ei suuda kõiki ülesandeid ja nõudeid täita. Praegu ei ole meil Saare maakonnas kultuur-tehnikeri omawalitsuses mitte ametis, sellepärast, et tema palkamiseks puudub aineline jõud. Nii-samuti on lugu teistes maakondades, kes rohkesti kannatawad nende spetsialistide puudumise all. Siin tuleks tingimata nende spetsialistide arwu suurendada, kui meil tahetakse maaparanduse peale edendawalt mõjuda, ning see peaks ikka meie riigis esimese tähtsusega ülesanne olema. Siis on weel üks teine ala, millele on senni hoopis wähe tähelpanu pühendatud; see on meie perenaiste kutsehariduse tõstmine. Kui teie wõtate lühidalt kokku need summad, mis ainetes näol, raha peale ümber arwates, meie perenaiste käte wahelt läbi käiwad, siis peab kahjatsusega tunnistama, et ole senni küllalt selle ülilitähtsa ala edendamise peale tähelpanu pööratud, et perenaistele oleks võimaldatud teadmisi saada selle waraga otsarbekohaselt ja kasulikult ümberkäimiseks. (J. Piiskar, is.: See on põllumeeste walitsuse mitmeaastase töö tagajärg, et perenaistele kursusi ei ole korraldatud.) On ju korraldatud ka, aga kui palju neid jõutakse wäheses jõuga ikka korraldada. Isegi on praegu maakonda-

sid, kus kolme aasta järele on kursustele ette kirjutatud ja kus inimesed ootawad nii, et nad halliks jääwad, (J. Piiskar, is.: Aga kui Teie, härra Teetsow, Saaremaal olite, kuidas siis oli?) minge sinna ja kuulake järele.

Arwake kokku, kas wõi ligikaudu, kui palju igas perekonnas üle riigi raha läbi käib ainetes näol, ja wõtke kõik need summad kokku, siis saate hiigla summa ja kui teie sellest summast wõtate maha 10%, siis teeb see ligikaudu meie riigi eelarwe summa wälja, mille arutamise kallal siin Riigikogus hirmsat waewa nähtud, lärmi löödud ja tüli tehtud. 10% on igas majapidamises wõimalik kerge wae-waga kokku hoida, kui majapidaja perenaine on sellekohase kutsehariduse saanud. Wõtke näiteks teised riigid, kus suurt rõhku on pandud majapidamise kutsehariduse peale, waadake, kuidas seal kõik heas korras on, kuidas seal wiletsates tingimistes mõistetakse hästi ära elada. (M. Martna, sd.: Kus näiteks?) Wõtke näiteks Soome. Kui palju on Soomes majapidamise instruktorid ametis, seal on peaaegu igas kihelkonnas paar instruktorit.

Sellepärast oleks tarwilik, et meie wõimalikult ometi kas wõi igasse maakonda ühe spetsialisti ametisse saaksime panna, kuna meil praegu neid ametis on 3, kõigest 3 majapidamise instruktorit, mõelge, see on päris häbi! Wäljamaalased sõidawad wahest meie majapidamisi ringi waatama ja wõiwad siis öelda, peremees näitab, et tema wõib ja tahab tööd teha, ning on kõik teinud, mis tema kohus, aga mine majasse, siis perenaine on sunnitud kõrwale tõmbuma ja punastama. Kas on see ilus asi?! See on neil põhjustel, et teie ei ole lubanud põllumeestele nii palju wastu tulla, et wõimalust luua instruktorite ja agronoomide palkamiseks, teie kisute need summad maha ja määrate mitmesugusteks teisteks ülesanneteks. (M. Martna, sd.: Mis-sugused summad on maha kärbitud ja määratud teisteks otstarbeteks?) Kui palju wõeti maha põllumeeste keskseltsi summadest, kes neid kursusi senni on korraldanud ja kelle hoole all nad on olnud. (O. Gustawson, is.: Põllumehed on nende summade arwel profiiti teinud!) See on, wõib olla, Teie arwamine, aga tema tõele ei wasta.

Siin oleks tingimata tarwilik olnud instruktorite arwu suurendada, ja ma

loodan, et kui meie hakkame rohkem rõhku panema perenaiste kutsehariduse edendamise peale, mis majapidamise üks tähtsam haru, et siis meie üldine majanduslik seisukord kiiresti edeneb. Iseäranis tähtis ja toetamisväärt peaks see weel sellest küljest olema, et meie perenaised oskaksid maitsewamaid ja terwislikult paremaid toite walmistada, et nad oskaksid oma majapidamist nii sisse seada, et see oleks korralik ja hea, kuid ilma teadmisseta ja hariduseta ei osata seal midagi ära teha. Teie, sotsiaal-demokraadid, peaksite selle poolt olema... (M. Martna, sd.: Miks siis kõigepealt sotsiaaldemokraadid?) Teie olete ju niisuguseid asju alati rõhutanud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Noh, siis loome ühise wäerinna!) Oleks ju wäga kena, kui meie looksime ühise wäerinna seal, kus see tõesti tarwis.

Edasi. Ma näen, et meil on wäga suur puudus karjakaswatuses instruktoritest. Neid pole Saaremaal rohkem kui üksainus ja on arusaadaw, et see üks ei suuda palju ära teha. Karjakaswatus on põllumajapidamises üks tähtis osa, ja minu arwates tuleks instruktoreid arwu suurendada.

Lõpuks teeksin järgmise ettepaneku: „Põllutöoministeriumi põllumajanduse peawalitsuse eelarwe osas peatükk III § 15 — kultuuriline toetus — suurendada: 1) 6 kultuurtehnikeri palkamiseks 8 kuu peale — 480.000 mrk.; 2) 5 majapidamise instruktoreid jaoks 8 kuu peale — 360.000 mrk.; 3) 3 piimatalituse instruktoreid palkamiseks 8 kuu peale — 280.800 mrk., — kõik kokku 1.120.800 marka.“

(Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas ükski Saaremaa jaoks?) Ma ütlesin juba, et see käib põllutöoministeriumi põllumajanduse peawalitsuse eelarwe osa peatükk III § 15 — kultuuriline toetus — kohta, see tähendab, et läheb üle terve riigi. Meil tuleb peajasjalikult rõhku panna põllumajanduse kultuuri ja ühtlasi majapidamise edendamise peale. Mina olen ise kursusi toime pannud ja sellepärast tean, kui suur edu on põllumajanduslikkudel kursustel; majapidamise koolid ei ole igähele kättesaadawad, kuid teadust tahab igäüks saada. Loodan, et praegune põllutöominister niisuguste alade peale rohkem tähelepanu pöörab, eriti seda ära ei unusta, et saarlased ootawad ammu kiiremat maaparandust ja maakorraldust.

Juhataja K. Wirma: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.15 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär J. Wain.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu koosolek kestab edasi.

C. Schilling (sks.): Meine Herren! Das Budget des Landwirtschaftsministeriums ist, da wir zurzeit in Ermangelung anderer Bodenschätze in überwiegendem Masse ein Agrarstaat sind, das wichtigste Einzelglied des ganzen Staatshaushalts, denn auf der Produktion und der Rechtssicherheit der Scholle beruht schliesslich der Staats- und Bodenkredit.

In seiner Konstruktion ist dieses Budget ein eigenartiges, da es nur in geringem Masse sich mit der Organisation der Landwirtschaft befasst, andererseits aber in höherem Masse politischen Charakter trägt. Der Grund zu dieser Ungewöhnlichkeit ist darin zu suchen, dass das Ministerium die schwierige Aufgabe zu lösen hat, landwirtschaftliche Arbeit mit der negativen Tätigkeit der Auflösung aller Kulturwerte und statt ihrer der Bildung neuer Produktionsfaktoren in problematischer Weise zu verbinden. Diese negative Tätigkeit ist nun zwar die leichtere, dabei aber auch die bedeutend schädlichere. Die positive Aufgabe des Neuschaffens ist dagegen naturgemäss die schwierigere. Beide aber kosten dem Staat unendliche Opfer und Verluste. Das zieht sich als Merkmal durchs ganze Budget.

So entfällt der grösste Teil der Ausgaben auf solche, die direkt mit der Agrarreform zusammenhängen, und zwar: Hauptverwaltung für Agrarorganisation — 64,1 Million, Landmesserabteilung — 21,5 Millionen, Hauptverwaltung der Forsten — 108,1 Million, Bauten der Forstverwaltung — 4,4 Millionen, zusammen — 270,1 Million Mark oder rund 80% der 337 Millionen Gesamtausgaben des Landwirtschaftsministeriums.

Die Kosten als solche weisen auch eine gewisse Steigerung im Vergleich zu früher auf, was doch beweisführend ist für die immer schwerer werdende Belastung, die dem Staate durch das agrare

Experiment auferlegt wird. Aber viel mehr, als durch die direkten Kosten, wirkt diese Umwälzung aufs Budget indirekt, und zwar in doppelter Weise: einerseits durch den Ausfall an Einnahmen infolge von Stundung und Erlass von Steuern und Abgaben, Materialüberlassung zu Vorzugspreisen; andererseits durch sogenannten Darlehen zu niedrigem Zinsfuss — an die Siedler. Alle diese Ausfälle belasten natürlich letzten Endes alle übrigen Steuerzahler.

Der Ausfall lässt sich in einzelnen Fällen recht bezeichnend schätzen, während die grössten Einbussen des Volkvermögens sich nur schwer in Zahlen fassen lassen. Ein bewiesener Ausfall entsteht zum Beispiel aus der erwähnten Verabfolgung von Baumaterial an die Siedler zu Vorzugspreisen. Diese Preise waren 1923 etwa zwei- bis dreimal niedriger als die Holzmarktpreise. Die vom einzelnen Siedler erhobene Summe beträgt etwa 15.000 Mark, der Ausfall beträgt also bei 2500 im Jahr hinzugekommenen Siedlern $15.000 \times 2 \times 2500 = 75$ Millionen Mark. — Laut § 89 der Ausführungsbestimmungen zum Agrargesetz wird den notleidenden Siedlern — und zu diesen gehört die Mehrzahl von ihnen — die Pacht für die ersten 3 Jahre nach einer Sonderstaffel erlassen. Den dadurch entstandenen Ausfall gab der frühere Landwirtschaftsminister in seiner Rede vom 7. Februar 1923 auf 15 Millionen Mark an. — Laut Anmerkung zur Einkommensteuerstaffel der Landwirte sind die Normen für die Neusiedler um 25% herabgesetzt. Bei der sehr vorsichtigen Annahme, dass dies im Durchschnitt bei dieser Vorzugsklasse von Bürgern 1000 Mark pro Familie ergibt, macht dieser Posten bei einer Präsenz von 25.000 Siedlern 25 Millionen Mark aus. Mit der Zunahme der Siedlerzahl wird dieser Verlust in Zukunft noch wachsen. — Ein weiterer Ausfall entsteht durch die zinslose Stundung von Pachten bis zu 2 Jahren für diejenigen Siedler, die vorchriftsmässig gebaut haben. Der Minister bezifferte diesen Ausfall allein für d. J. 1923 auf 17 Millionen Mark. — Weitere Stundungen für Inventar, Gebäude, Material, gibt die Zeitschrift „Asunik“ in Nr. 10 bis auf 177 Millionen Mark an, das wäre also aufs Jahr repartiert etwa 58 Millionen Mark. — An Darlehen sind den Siedlern zu Vorzugsbedingungen, wobei deren Rückzahlung zweifel-

haft erscheint, schon früher 470 Millionen Mark bewilligt worden, für das laufende Jahr allein aber 160 Millionen Mark bisher vorgesehen. An erfassbaren Ausfällen machen diese durch die Siedlerpolitik verursachten Posten einen Jahresverlust von rund 350 Millionen Mark aus.

Zusammen mit diesen berechenbaren Summen kostet dem Staat also das Experiment der agraren Perturbation im Jahr rund 600 Millionen Mark.

Ich zweifle stark, ob das Siedlertum bei den Bedingungen, in welche es diese Agrarreform versetzt hat, jemals in der Lage sein wird, diesen Berg abzutragen. Denn der Siedler wird noch lange kein produzierendes, sondern ein konsumierendes Element darstellen.

Ungerechnet sind hierbei noch die vielen Hunderte von Millionen Verluste durch Vernichten der Herden, Verfall der Gebäude bis zum Zustande von Ruinen — wovon Sie sich ja selbst überzeugen können —, Lahmlegung erprobter Arbeitskräfte und Zerstörung kultureller Zentren.

Die für rein landwirtschaftliche Zwecke und Meliorationen im Budget vorgesehenen Posten von rund 70 Millionen Mark bilden nur einen relativ kleinen Teil, 18%, im ganzen Budget des Ministeriums. Ihre Anwendung ist im grossen und ganzen keine falsche, besonders in der Hand des Zentralverbandes der Landwirte (Pöllumeeste keskselts). Aber bedenklicher ist das Hineinragen von Politik auch in diese Frage rein landwirtschaftlicher Natur, wie das in der Kommission durch die Sonderstellung und den Antagonismus der Neusiedler gegen die Altwirte leider nicht zu übersehen war. Das zeugt jedenfalls von keiner wirtschaftlichen Gesundheit.

Dass das Budget seit Verstaatlichung früher produktiver Objekte und Ausschaltung organisatorischer Privatinitiative, infolge einer mehr als komplizierten Administration sehr überlastet ist, werden Sie, meine Herren, nicht leugnen. Greifen wir z. B. den Posten „Fahrgelder“ heraus: er beträgt rund 22 Millionen Mark, das sind im vollen Jahr pro Tag 60.000 Mark. Nehmen wir rund 600 Mark pro Tag und Mann Fahr- und Diätengelder, so ergibt sich, dass das runde Jahr hindurch täglich 100 Beamte des Landwirtschaftsministeriums herumfahren. Ja, m. H., das ist aber doch keine landwirtschaftliche Leistung!

Dann ist da noch ein kleiner Posten, der an und für sich nicht viel ausmacht, aber sehr symptomatisch ist: 1 Million für Gerichtskosten. Ich proponierte in der Kommission, diesen Posten zu erhöhen, weil bei der im Landwirtschaftsministerium herrschenden Handhabung die Summe mir zu klein erscheint. Es handelt sich nämlich darum, dass das Ministerium im Geiste des Landgesetzes, welches die natürlichen Rechte der Besitzer vollständig und systematisch übergeht, in Fällen von Gerichtsurteilen zugunsten eines Klägers jeden weiteren vollkommen analogen Forderungsfall fast nie ohne neue Prozessführung entscheidet.

Und daran anschliessend, ein anderer häufiger Übelstand, der die um ihre kümmerlichen Rechtsreste ringenden Besitzer trifft: es ist dies das nicht seltene Nicht-Effektuieren von Gerichtsentscheidungen, die zugunsten des Klägers ausgefallen sind.

Und nun denken Sie sich: auf der einen Seite — der seines ganzen Vermögens entkleidete, seines Berufes und seiner Bodenständigkeit beraubte Besitzer, der unter schweren Unkosten sein bereits vorentschiedenes Recht von neuem wieder auf dem kostspieligen Gerichtswege suchen muss, und auf der anderen Seite — der Staat in seiner ganzen, sagen wir, dilatorischen Machtfülle. Auch das, m. H., ist nicht Landwirtschaft, was — lasse ich lieber dahingestellt. Um gerecht zu sein, will ich aber nicht leugnen, dass der jetzige Minister Anzeichen gezeigt hat, hierin Remedur schaffen zu wollen, und ich möchte hoffen, dass in dieser Hinsicht wirklich bald andere Wege eingeschlagen werden.

Ich möchte bei dieser Gelegenheit auch gleich die Einnahmen des Landwirtschaftsministeriums behandeln. Bevor ich zu ihnen im allgemeinen übergehe, möchte ich auf einige Posten hinweisen, die bei den Einnahmen eine gewisse Rolle spielen, und zwar einige geheimnisvolle. Das sind die Posten, die entstehen durch Geldoperationen.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Schilling, palun Teid jääda eelarwe selle osajuurde, mis meil praegu arutamisel on.

C. Schilling (sks.): Also ich berühre das jetzige Budget in seiner ganzen Form. — Das sind die Zahlungen, die dem

Staat vom Verkauf des enteigneten Inventars zufließen. Beim Weiterverkauf dieses von den Besitzern übernommenen Inventars erhält der Staat durch Aufschlag von 50—100%, einen Zwischengewinn der von Rechts wegen nicht ihm, sondern dem Besitzer zufallen sollte. Wie gross die aus diesen Quellen fliessenden Gewinne sind, ist bisher in keinem Budget gezeigt, und weder die Kontrolle noch ich als Kommissionsglied haben es vermocht, dieses Geheimnis zu entschleiern. In Zukunft sollen aber diese Summen auch für das Budget à jour gehalten werden.

Dann möchte ich auch noch den Posten der Staatsgüter herausholen, d. h. derjenigen Güter, die der Staat selbst weiter bewirtschaftet. Ihrer sind 12 und fast durchweg sind es die besten Güter, die der Staat in fast unberührter Gestalt ihren landwirtschaftlich tüchtigen Besitzern fortgenommen hat, — darunter z. B. auch solche, welche von ihren Besitzern erst aus Moor und Unland geschaffen und zu mustergültiger Blüte gebracht worden sind, wie z. B. Serrefer, wo der landwirtschaftliche Ruf des Besitzers weit über die Grenzen Estlands hinaus gedrungen war. Und nun frage ich Sie: ist das landwirtschaftlich richtig oder hat das überhaupt etwas mit Agrarreform zu tun, wenn man den Besitzern, bewährten Kräften, ihr Eigentum ohne wesentliche finanzielle Mühe nimmt, um es unter Vorzugsbedingungen in vollem Umfange selbst zu bewirtschaften und dabei, wie 1923, im Durchschnitt pro Gut einen Gewinn von nur 400.000 Mark zu erzielen? Hier müssen also grobe landwirtschaftliche oder organisatorische Fehler begangen worden sein. (J. Tõnisson, rhw.: Palju said mõisnikud enne läbistikkku?) Darauf komme ich später zurück! (J. Tõnisson, rhw.: Wäga vähe said!) Jedenfalls mehr als diese Summe, denn das wäre nur 2.000 Rubel.

Eine besondere Rubrik nimmt die Forstverwaltung ein. Das prozentuale Verhältnis der Bruttoeinnahmen — 623 Millionen Mk. — zu den Bruttoausgaben — 180 Millionen Mk. — ist diesmal im Vergleich zu früher gefallen: von 44 auf 28% — wohl infolge der erhöhten Holzpreise und der intensiven Eingriffe in die Wälder.

Der Forstertrag allein beträgt 600 Millionen Mark brutto. Auch hier macht sich, wie in allen staatlichen Wirtschaften, eine

übermäßige Belastung durch den Betriebsapparat geltend. Die früheren Besitzer wirtschafteten im allgemeinen sehr vorsichtig, und bis auf kleine Ausnahmen wurde der Wald geschont. Immerhin rechnete man damals — vorsichtig — im Rahmen des Jahreshiebes auf jede Dessjatin etwa 4,5 Rubel Reingewinn. Das macht bei rund 700.000 Dessjatin Wald — 3,1 Million Rubel oder 590 Millionen Estmark an Reinertrag aus. Der bei privater Bewirtschaftung trotz Schonung erzielte Nettoertrag war also fast ebenso hoch, wie der jetzige staatliche Bruttoertrag der kosten- und zinslos eingezogenen Privatwälder. Es ist hervorzuheben, dass der Staat die Wälder theoretisch vielleicht nicht falsch eingeschätzt hat; ich habe die diesbezüglichen Bonitierungsarbeiten eingesehen, es ist fleissige und saubere Arbeit, nach denen die Jahres- und überhaupt Hiebe berechnet werden. Der Fehler liegt aber darin, dass erstens die Hiebe in der Zentrale bestimmt werden, und zweitens darin, dass die Rechnung mit der Quantität und nicht nach der Qualität gemacht wird. Es werden die besseren oder besten Bestände herausgenommen und teils den Siedlern zu Bauholz, teils als Exportware zur Walutabeschaffung verwandt. Daraus ergibt sich der nicht abzuleugnende und immer wieder, auch in der Presse, gerügte Umstand, dass in einigen Gegenden die Bestände an Nutzholz total verschwinden. Dabei liegt die Aufforstung sehr im argen. Daher ist es sehr zu begrüssen, dass der Landwirtschaftsminister heute zu diesem Zweck einen neuen Kredit beantragt hat. Wenn sonst so wie bisher weiter gewirtschaftet wird, so ist zu befürchten, dass nicht lange mehr Material für den Export da sein wird.

Den anderen Teil der landwirtschaftlichen Einnahmen, von rund 750 Millionen Mark, machen fast ausschliesslich die Pachten aus, rund 140 Millionen, davon reine Landpacht 127 Millionen. Das ist natürlich eine sehr geringe Revenü, schon allein auf das rund 1.000.000 Dessjatin betragende enteignete Nutzland, von dem früher als nicht hohe Nettoevenü 5—6 Rubel pro Dessjatin gerechnet wurden, also 950 Estmark. Das wären, auf die 1 Million Dessj. enteigneten Nutzlandes gerechnet, 950 Millionen Mark netto — gegen 127 Millionen Mark brutto jetzt. Ziehen wir von diesen 127 Millionen noch jene 64 Millionen Verwaltungskosten des

Instituts für Agrarorganisation ab, so haben wir von derselben Fläche ein Nettoverhältnis von 950 Millionen früher zu 63 Millionen jetzt, oder mit anderen Worten: dieselbe Nutzfläche hatte vor der Enteignung eine 15 mal grössere Reinertragskraft. (Th. Pool, töer.: Seda eisaanud ometigi riik!) Ich habe auch Reinertragskraft gesagt.

Das ist nun, wenn auch staatswirtschaftlich recht unrentabel, so doch verständlich, denn erstens kommt es dem Staat darauf an, das angeeignete Land den neuen Nutzniessern möglichst billig weiterzugeben, sonst hätte ja das Experiment keinen Reiz, zweitens verpflichtet er sich mit dem fortgenommenen Boden zu keiner Entschädigung — bisher jedenfalls nicht — an den um sein Hab und Gut gebrachten Besitzer, weder durch Zinszahlung, noch durch Amortisation, geschweige denn durch Kapital. Im Gegenteil: der Besitzer, soweit er noch Teile seines Eigentums bewirtschaften darf, muss dem Staat dafür zahlen.

Fassen wir das ganze Budget des Landwirtschaftsministeriums mit seinen Ordinarien und Extraordinarien zusammen, so stehen 337 Millionen Mark Ausgaben 750 Millionen Mark Einnahmen gegenüber — also ein Überschuss von 413 Millionen, der durch 273 Millionen Mark Operationsdarlehen nur teilweise ange-tastet wird. Dieses Resultat sieht ganz schön aus, ist aber nur ein scheinbares. Denn, meine Herren, wie würde sich das Budget des Landwirtschaftsministeriums stellen, wenn der Staat für das enteignete Land mit Wäldern und Betrieben eine dem Wert auch nur annähernd entsprechende Entschädigung zahlen würde, oder auch nur die selbstverständliche Verpflichtung für sich anerkannt hätte, mit der Nutzung der entsprechenden Objekte auch die auf diesen ruhenden Schuldverpflichtungen zu übernehmen? Der krasse Widerspruch, der sich bei einer rechtlich gehandhabten Budgetführung zwischen Einnahmen und Ausgaben ergeben würde, beweist nicht nur den bloss zahlenmässigen Schein, sondern auch das wirkliche Wesen des vorhandenen Budgets. Es klafft nicht nur in seiner finanziellen, es klafft auch in seiner rechtlichen Gebahrung, denn — und das, meine Herren, können Sie nicht umschreiben — der Staat lebt in dieser Hinsicht von Privatkapital einer um Haus und Hof gebrachten, unter Verlust ihrer Bodenständigkeit

kostenlos enteigneteten Klasse seiner Bürger. — Daher kann unsere Fraktion dieses Budget nicht unterstützen. (M. Juhkam, tõer.: Palju teie selle maa eest maksite?)

M. Martna (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Eelkõneleja ning siis ka eel-eelkõneleja pani juba põllutööstusele terve rea küsimisi ette: ka mina mõtlen põllutööstuse eelarwe puhul mõne küsimise ette panna ja eriti alla kriipsutamise soovi avaldada, et põllutööstuse eelarwe arutamise ajal uus walitsus põllumajanduse poliitikast võimalikult täieliku ülewaate annaks. Põllutööstusele ja maareformi teostamine on meil senni ikka nii õelda walulapseks olnud. See on sagedasti küsimisi välja kutsunud, arupärimisi esile toonud j. n. e. Sellepärast oleks igatahes soowitaw, et põllutööstuse peaküsimuste üle mingit seletust annaks, niisuguse seletuse, mis meie teadmist sedawiisi rikastada wõiks, et meie ülewaate, teatawa perspektiivi saaksime uue walitsuse maapoliitikast. Näiteks on senni ikka ainult weel umbkaudu teada, kui palju, kui kaugele on maasoowijate, maaharijate ja maatahtjate waja rahuldatud. Meie loeme lehtedest, ja kuuleme siin küsimistest ja arupärimistest, et on inimesi, kes leiawad, et nende õigused selles suunas mitte rahuldatud ei ole. Meie teame peale selle, et teiste õigustatud inimeste õiguste rahuldamine, nimelt maatöölise oma, peaaegu hoopis tähele panemata on jäänud. Seda maatöölise liiki katsutakse nüüd kõrwalrentnikkudena jne. kuidagi wiisi jälle wäiksemate maatükkidega warustada. Aga see oleks tähtis teada, kui kaugele ja kuidas seda senni on tehtud, kui kaugele on maatöölise waja rahuldatud.

Mina kõnelesin mõne aja eest, eriti sügisel, kui ühe arupärimise puhul põllumajanduse aastaraamat käsitlemisel oli, ja küsisin ka statistika keskbüroolt teateid, kui suur on meil asunikude arw planeeritud kohtade peal. Statistika keskbüroolt sain niisuguse wastuse, et erikirjatöö pidi selle aasta algul ilmuma. Nüüd oleme meie juba aprillikuus, aga seda tööd ei ole weel mitte näha. Oleks wäga huwitaw teada, kui palju asunikude kohti weel võimalik on planeerida. Wäga huwitaw oleks ka teada olnud üldine maasoowijate arw. Igatahes oleks see statistika-ameti ülesanne olnud, ja meie oleksime tänu-

likud olnud, kui sellekohaseid järelepärimisi wõi arwamisi arwude najal meile oleks ette kantud. Meil oleks waja teada, kui suur on maatagawara, kas me wõime maasoowijate nõudeid rahuldada. Eriti on see praegusel silmapilgul wäga tähtis, kus uutest majanduspoliitika joontest kõneldakse, kus eriti seda rõhutatakse, et maal on töölise saamine raske, tööpuudus aga linnades ja suurtööstuskohtades suur. Nagu Riigikogu liikmed teawad, on wiimastel päewadel jälle ajalehed teateid toonud kahest suuremast wabrikust, mis kauemaks ajaks seisma jääwad. Need küsimused on majanduspoliitiliselt wäga ühendatud. Kui tõepoolest arwatakse, et maale töökäsi tööstuse kohtadest ja linnadest juurde waja on, siis oleks soowitaw see poliitiline perspektiiv teada, kuidas seda läbi wiia mõeldakse, ja kui palju töölistel on võimalus linnadest ja wabriku kohtadelt maal tööd leida. Oleks paratamata tarwilik olnud, et juba endistel aastatel põllumajanduslik üleskirjutamine toime oleks pandud, sest ainult niisugune üleskirjutamine annaks võimaluse meile tarwilikka teateid anda. Aga, nagu meie teame, on see ka tänud jälle edasi lükatud, nii et me nende teadasaamiste peale mitte nii pea lootma ei wõi. — Siis on põllumajanduses üksikuid küsimusi, mis walgustamist waja. Öeldakse: maal on tööliste puudus. Paratamata on tarwis selgusele jõuda, kuidas sellega lugu on. Nimelt peaks meil ankeedi teel selgeks teha püütama, kui palju maal töölisi on, kui palju neid seal tarwis, kui pika aja peale, missugusest töölise kategooriast jne. Kaugemalt edenenu kultuurmaadel oleks niisugune ankeet küll juba ammu toime pandud. Juba mullu puudutasin mina siin neid küsimusi ja soowisin teada, mis meil teha wawatsetakse, see on kuhu meie maapoliitika tüürib. Kõigepealt oleks wäga soowitaw teada saada, missuguseid tagajärgi meie maareform senni on andnud. Meie teame, et ta rahwa suuremaid hulke mitte just ei rahulda. Eelkõneleja tõi igatahes nii mõndagi ette, mis selles suunas walgustamist nõuaks. Mina esitaksin selles suunas näiteks järgmised küsimised: kui maad jagatakse, missugune siht on jagamise juures?

Kui maaseadus wastu wõeti, siis sündis see selles mõttes, et maa pidi jaotama võimalikult põhjalikuks, intensiivseks harimiseks. Tähendab, ta pidi nende inimeste kätte minema, kes teda, nii palju kui ette näha wõib, hästi oleksid harinud.

Nüüd meie teame aga, et meie maad ei ole mitte ainult maaharijatele antud, waid ka teistele. Ma tean näiteks Keila juures ühe mõisa, mis mullu ära jaotati. -Ma ei tea kindlasti mitmeks asuniku kohaks, aga nii palju ma tean, et teiste asunikkuude hulgas anti üks normaaltalu arstile, teine anti loomaarstile, kolmas normaaltalu anti ringkonnawalitsejale ja neljas ühele ohwiterile jne. Neli nendest kohtadest on läinud suwel pooletera peal haritud. Me wõime ju ka enesele ette kujutada, et arst teistwiisi maad harida ei saagi. Temal ei jää ju muud üle, kui maa pooletera peale anda! Aga kui põllutöoministerium, wõi teised organid seda teawad, et maa teise kätte läheb, siis oleks ju parem, kui ta otsekohe rentniku kätte läheks. Teie teate, austatud härrad, et meil, kui ma ei eksi, kolme aasta eest kõne oli kindralite mõisatest. Siis toodi wäide ette, et meie kõrgematele sõjawäelastele peab tingimata suuremaid maid andma, sest muidu ei jää nad mitte meie maale. Nüüd on, ma ei tea kas 50, wõi rohkem nõndanimetatud mõisasüdant kõrgematele sõjawäelastele antud, aga wististe mitte selleks, et neid maal kinni hoida. Kui palju see kinnihoidmise kawatus mõjus, seda näeme admiraal Pitkast. Admiraal Pitka sai ka ühe niisuguse koha, aga see ei pidanud teda mitte meie maal kinni, waid ta rändas välja. (E. Weberman, rhsw.: 28 tiinu põllumaad — on see mõis wõi talukoht?) Ma ei rääkinud mõisatest, ma rääkisin kõrgemate sõjawäelaste suurematest wõi wäiksematest kohtadest. - Kui meie mõisaid oleksime edasi andnud, siis poleks neid ju mitte rohkem saanud, kui neid wõõrandati, ja sellest ei oleks kaugele ulatanud. Ja 28 tiinu põllumaad on igatahes suurem, kui harilik asuniku normaaltalu. Aga maade andmise juures pidi juba teadma, et 28 tiinu põllumaad ei wõi kindrali ära elatada, ja et ta seal mitte ära elada ei saa. Nii siis oleks pidanud hoolega ja väga põhjalikult kaaluma, kas niisugune maadejaotamise wiis tõepoolest produktiivne on, kas ta lubab niisugust produktiivsust, mis meile meie maa wäikeste tagawarade juures wajalik ja tähtis oleks. Õiguse pärast peab siin ütleva, et siin on õieti silmas peetud nõndanimetatud „hoolekannet“, wõi saksakeeles „Versorgung“, mis mõistet paremini väljendab. On antud maatükk kätte, maasaaja wõib wabalt waadata, kuidas ta sellest kõigerohkem kasu saab, et sellest ära

elada. Niisugust maa-andmist kingina ei ole mitte ükski meie sõjawäelaste juures silmas peetud, kellel wabadussõjast teeneid on, mida keegi salata ei taha, niisugust hoolekande wõi kingiksandmise põhimõtet on ka teiste isikute juures silmas peetud. Ma tõin siin kahe aasta eest ette, et Koongas on jaotuse juures silmas peetud endist rentnikku, kes näiteks Pärnus elab, see on kaugel temale antud normaaltalust. Maa on endisele mõisarentnikule selleks antud, et tema sellest Pärnus ära elada wõiks. Maad harib keegi teine. See küsimus peaks meie põllutöoministeriumil ja walitsusel selge olema ja mina loodan kuulda, misugused sihtjooned ses asjas mõõduandwad on. Ma arwan, see peaks ka Riigikogu huwitama! — Siis on nõndanimetatud uudismaa, wõi uus maa. Oleks väga huwitaw teada, kas ja kui palju uut maad juba ette walmistatud on, kas seda üldse olemas on, ja kuidas seda laiendada mõeldakse. Selleks peawad ka oma perspektiivid olema! Maaparandus kuulub siia alla, kuid meie ei leia, et eelarwes suuri summasid selle jaoks oleks mõeldud. Aga niisugusel majandusliku ülemineku ajal, nagu meil praegu käes on, peab selle peale õige suurt rõhku panema. Ja praegusel ajal oleks maaparanduse töodel kahekülgne tähtsus. Ühest küljest just sellepärast, et tööd muretseda niisugusel ajal, kus tööd wähe on, ja teiselt sel põhjusel, et siis wõimalik oleks uut maad rohkem adra alla wõtta, ja neile kätte anda, kes maad wajawad. Kuidas tõepoolest sellega on, ka see peaks meid huwitama!

Minu eelkõneleja tähendas 12 mõisa kohta, mis riigi käes majandada on. See on nõnda, kuid peaksime teada saama, mis otstarbel see sünnib, kas teatud kultuur- wõi muud tähtsad ettewõtted seda tingimata nõuawad, et need mõisad peawad riigi majandada olema? Härra Schilling'i ütelse järele tuleb iga mõisa peale ainult 400.000 marka ülejääki, sellejuures olewat just kõigeparemad mõisad riigi majandada wõetud. Mina arwan, et need mõisad sellejuures isegi tulumaksu ei maksa? (A. Kütt, as.: M a k s a w a d.) Kui see õige on, siis on see summa igatahes väga wäikene. Ja on otse mõistatuslik, kuidas Wabariigi Walitsus sellega leppida wõib, et majanduskultuuriliselt hästiarenenud suurtööstused nii wähe sisse toowad. Mina tean, et, näiteks Soomes, Helsingi ligidal, ühe

asutuse — Elanto — kolm mõisa vähemalt kümme korda rohkem sisse toovad, Eesti rahaks ümber rehkendades, veel palju rohkem. (Wahelhüüe põllutööminister A. Keremi poolt.) Ei, Elanto ei eksploateeri mitte metsi, waid harib maad! Siis peaks kaalumisele wõtma, kui kasulik see on, et riik need mõisad oma käes peab nii wäheste tuludega. — Erainimesed wõtawad maast rohkem tulu välja!

Oleks ka huwitaw teada, kui kaugele meie piimaühisused jõudnud on, ja ma arwan, et härra ministril raske ei ole meile häid teateid anda, sest meie teame, et wõi wäljawedu kaswab ja see on igatahes tunnistuseks, et need laenu, mis piimaühisustele antud, ilma kasuta ära ei ole tarwitatud.

Edasi on veel üks küsimus, mis on väga huwitaw, nimelt piiritusetööstus. Mina arwan, et see seisab meie põllumajandusega ühenduses, ja oleks väga huwitaw teada, kuidas härra põllutööminister piiritusetööstuse peale waatab, nimelt, kas on see tingimata tarwilik meie põllumajandusele, wõi oleks wõimalik ilma piirituseajamata läbi saada ja meie kartulid ja wilja teisteks otstarbeteks ära kasutada, kui mitte suurema, siis sellisama kasuga, ja siis jääks arwatawasti üks osa sellest kahjust ära, mis piirituseajamine ja -joomine sünnitab.

Edasi meie metsad. Ka nendest kõneldi siin ja meie oleme ajalehtedest sagedasti metsade peawalitsuse ja metsapoliitika kohta õige wastupidi kõnelewaid teateid kuulnud. Mõned kardawad, et metsaasjanduses rööwmajapidamine walitseb, ja teised kõnelewad jälle, et see mitte nõnda ei ole. Eelarwe arutamisel on paras juhused ja paras aeg, kus me ka selle küsimuse üle selgusele peaksime jõudma: kas on õige, et meil rohkem metsa maha wõtatakse, kui juurde kaswata jõutakse? Kuidas on lugu juurdeistutamise, ja kuidas mõtleb eriti meie põllutööministeerium wõi metsade peawalitsus metsapoliitikat tulewikus ajada?

Siia kuuluwad ka meie weed. Eelarwe arutamisel eelarwe-komisjonis oli kõneall ka sisewete uurimise komisjon. Ka siin tahaksin mina härra ministri suust kuulda, kuidas nende wete uurimisega on, missugused ülesanded sellel alal üles seatud ja missugused perspektiivid olemas? (Wahelhüüe E. Webermani, rhsw. poolt.) Härra Weberman, meil on alles teine lugemine, ei wõi veel maha

kustutatud olla, nii et seal on ikkagi veel jalgade allaseadmine wõimalik! (Põllutööminister A. Kerem: See kuulub teedeministeeriumi alla.) Wabandage, see kuulub nii ligidalt põllumajandusse, nii et siin teataw ühendus peaks olema. Teedeministeerium wõib küll jõgesid selles suunas uurida, kui kaugele nad laewadele sõidetawateks wõiwad saada, aga mina arwan, et teatud weed ka põllumajandusele kasulikud on, ja et nende uurimine ka siin tähelpanu wäärrib.

Edasi on siis ka meie kalandus, mis kahtlemata siia kuulub. Eelkõneleja härra Teetsow juba tähendas selle peale, et Saaremaal olewat näiteks väga palju kalu, aga ei ole turgu, tähendab, see asi on korraldamata ja siis oleks väga soowitaw teada saada, kas mitte wõimalik ei oleks sellele suurele Saaremaa kalale kuskil turgu leida! Ei wõi mitte kiidelda, et Tallinna kalaturg väga rikkalik oleks, ja ma arwan, et asjakohane korraldus siin ka selles asjas parandust tuua wõiks.

Siis wiimaks veel üks küsimine ja see on, millega ma öieti ühe endise küsimuse juurde tagasi tulen, see on maade jaotamine käsitöölisele. Mul on teada näiteks, et Roosna-Hallikul on kaks wenda, mõlemad aednikud, kärnerid, nad on maakorralduse peawalitsusele soowitawalduse sisse andnud, et nemad seal ühe koha saaksid, ühe niisuguse käsitöökoha, kus nad aiatööd oleksid mõelnud ajama hakata. Neile on wastuseks antud, — ei leita mitte tarwilikuks! Niisuguseid wastuseid, ma kardan, ei ole wist üks, kui neid tahaks hakata kuulama, siis kuuleksime meie neid veel õige rohkesti. Mõnes kohas wõib see wabandataw, wõi arusaadaw olla, sest eksisammud on ju ikka inimlikud, siis ka maa jaotamisel. Aga igatahes oleks ka siin väga soowitaw, neid sihtjooni teada saada, missugused põhimõtted sellelgi alal walitsewad. Ma arwan, et see soowiawaldus praegusel silmapilgul mitte ülekarune ei ole, sest meie seisame uue walitsuse esimeste sammude juures, ja nii tähtsas küsimuses, nagu põllumajandus ja maareformi teostamine on, oleks igatahes väga soowitaw, kui härra minister selle üle oma arwamisi ja oma kawatsusi laiemas raamis teatawaks teeks.

S. Shtsherbakow (töer.): Господа народные представители. Разрешите мне на несколько минут занять Ваше внимание и

довести до Вашего сведения, как обстоит дело в Печерском крае с земельной реформой, то есть, с разверсткой общины и чрезполосицы на хутора.

Разверстка общины началась не сейчас, а уже более 10 лет назад, при большом представлении всяких льгот хуторянам, но несмотря на всякие поощрения и льготы, земельная реформа шла черепашью шагом к началу основания нашей республики, хуторян было не более 10% из всего общинного землепользования. При основании в Печерском крае руководящих органов землеустройства, желающих выйти из общины, было не много. Так, в 1920 году разверстано всего 8 селений, необходимо было сделать сдвиг, что и удалось при помощи указаний пользы единоличного владения.

С 1921 года разверстка заметно пошла вперед, и требование выхода из общины прогрессивно увеличивалось, так в 1921 году уже разверстано 30 селений и устроено 588 отдельных хозяйств. В 1922 г. разверстано 49 селений и устроено 612 хозяйств, в 1923 г. 53 селения с 894 хозяйствами и осталось незаконченных около 500 хозяйств. На текущий, 1924 г. поступило в землеустроительную комиссию ходатайств о выделе на хутора от 200 селений, с числом до 3000 домохозяев и из них представлено в главную комиссию для назначения землемеров хозяйства от 156 селений с 2779 хозяйств. Для выполнения этой работы необходимо не менее 65—70 землемеров. Как видите, господа народные представители, землеустройство приняло эпидемический характер, но дело за техническими силами.

Вам не безизвестно, господа народные представители, что Печерский край производит лен, и лен первого сорта. Полагаю, что эта отрасль сельского хозяйства для нашей молодой республики не безразлична и ее следовало бы усилить, а именно поторопиться с земельной реформой, чтобы на хуторе можно было применить правильный севооборот и травосеяние.

Считаю своим долгом довести до вашего сведения, что у нас в Печерском крае землепашцы, обрабатывающие лен, не стесняются платить за одну десятину из-под клевера, что-бы засеять лен один раз, до 25.000 марок. Так в 1922 г. вывезено льна из Печерского края приблизительно 200.000 пудов. В настоящем году, при нашем урожае все-таки до настоящего времени уже вывезено 100.000 пудов, что равнялось бы $4\frac{1}{2}$ миллиарда или 250 миллионов марок. Я полагаю, что правительство, при ускорении проведения земельной реформы в Пе-

черском крае, не только понесло бы какой-либо ущерб, а наоборот, очень скоро имело бы большую прибыль. Мне, как заведующему сельско-хозяйственным отделом и члену землеустроительной комиссии Печерского края, неоднократно приходилось обращаться в министерство земледелия об ускорении проведения земельной реформы и увеличения технических сил в уезде, но, к сожалению, я слышал пока только обещания на будущее время усилить число землемеров. Так министр земледелия, господин Ростфельд, на празднике сетов в Печерах, в своей речи на банкете обещал на будущее время усилить землемеров до крайних пределов. Здесь уже неоднократно члены Государственного Собрания ставили вас в известность, что в пределах республики находится из общего числа землемеров 25% свободных, которые почему-то не приглашены до настоящего времени для столь необходимого и полезного дела. Да и не удивительно. Землемеры, состоящие на службе в министерстве земледелия, убывают, жалуясь, что усиленно работая, получают очень органическое содержание и вполне естественно, что вынуждены искать более выгодных и спокойных занятий. Например землемер I категории получает 7.700 марок в месяц и II категории 6.800 марок. Конечно, землемеры, знающие свое дело и имеющие способности, не соглашаются на эти условия. На основании вышеизложенного предлагаю увеличить число землемеров в Печерском крае на 1924 г. до 25 человек, использовав для этого все свободные силы, находящиеся в данный момент в пределах республики, не обращая внимания на национальность и подданство. Землемер должен знать свое дело, иметь административные способности и добросовестное отношение к своим обязанностям.

Еще должен указать на тяжелое положение наших сельских хозяев. Вследствие недорода у многих уже истрочены все запасы корма и зерна. Нет семян, а также нет и средств для приобретения необходимых предметов для поддержки сельского хозяйства. Если правительству нежелательно потерять рынок Печерского льна, то необходимо обратить самое серьезное внимание, чтобы поля были своевременно засеяны, для чего необходимо быстрая и серьезная помощь. По собранной статистике, посредством личного опроса каждого хозяина, выразились нехватки разных семян в следующих цифрах, а именно: 70.000 пудов, что составляет сумму в 30.000.000 марок. Я не буду говорить, что нужно помощи 30.000.000

марок, но по крайней мере $\frac{1}{3}$ часть необходима, в противном случае поля останутся незаезженными.

Также необходимо обратить должное внимание на наш приозерный край, где население страдает вследствие отсутствия рынков для сбыта главной отрасли улова, снитков. При создавшемся положении при всем желании ни правительство, ни местное самоуправление оказать помощь в полной мере не имеют возможности, следовательно, необходимы какие то другие меры, а именно: имеющуюся хотя в небольшом количестве в распоряжении рыбаков землю необходимо оздоровить и помочь им таковую культивировать для промышленного огородничества, что при некотором напряжении вполне возможно. Следовательно, выход при желании возможен, только необходима на первое время солидная помощь, то есть, осушка, интруктирование, первая помощь семенами и удобрением. Вот те неотложные пожелания граждан Печерского края, которые для пользы государства и населения необходимо срочно исполнить.

(Sekretäari kohale asub sekretäär T. Kalbus).

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Martna'l faktiliseks märkuseks.

M. Martna (sd.): Wahelhüüete peale jään ma sellele arwamisele, et need mõisad tõesti tulumakse maksnud on. Järelpärimiste peale on aga selgunud, et nad mitte ei maksnud tulumaksu, nii et 12 mõisa pealt igäühe pealt 400.000 marka on kõik see tulu.

W. Grigorjew (wn.): Господа народные депутаты. Я взял слово для того, чтобы несколько больше остоновиться на затронутых депутатом Щербаковым важных экономических вопросах, в целях выяснения острых нужд населения Печерского уезда, а также и для того, чтобы сказать с этой трибуны о том, чего и сколько именно Печерский уезд дает государству, и что дает государство неселению уезда. Господа депутаты, статистика эта интересна, и я очень желаю, чтобы Вы прислушались к ней.

Когда мы, печеряне, обращаемся к центральным властям за помощью по разного рода экономическим нуждам, нам нередко отказывают или же дают, сравнительно с потребностью, гроши. (E. Weberman, rhsw.: На русской стороне больше дают?) Я не знаю. (E. Weberman, rhsw.: А я знаю, я в прошлом году ездил

туда.) Я говорю по статистическим данным, поэтому прошу слушать. При этом, часто слышишь заявления такого рода; „Печерянам нет повода к жалобам, они получают больше, чем другие уезды“, а то и так говорят. „Печерскому уезду больше даются, чем от него берется.“

Господа, такое мнение далеко не отвечает действительности. Вот несколько крупных примеров о том, сколько взято и сколько дано: 1) Вспомните освободительную войну, от которой Печерский край и до сего времени болеет.

Ведь тогда, как говорят, в интересах государственной обороны, было сожжено руками наших войск около 850 отдельных дворов. (E. Weberman, rhsw.: Красные жгли.) Кроме того, войной уничтожено разного имущества и инвентаря на сотни миллионов. Погорельцы же от государства получили на двор, в среднем, около 70 пней леса, по казенной оценке, и то на расстоянии до 40 верст от дома. За уничтоженное имущество выдается не больше $\frac{1}{5}$ действительной стоимости. 2) Около пяти тысяч Печерских рыбаков до войны несколько десятков тысяч пудов в год выпускали на рынок своего продукта. Были полезны государству и сами жили зажиточно. Теперь они остались без работы и голодают. Взамен потерянного ими своего рыбного промысла, государством ничего не дано, за исключением небольшой суммы субсидий за последнее время. 3) Последние Печерские леса под разными предлогами и в разном виде, вывозятся за пределы уезда. Взамен этого, у населения остается на сердце горький осадок и страх, остаться в самом ближайшем времени без топлива и строительного материала. 4) Печерский уезд, как тоже говорят, в интересах государства . . . (J. Holberg, рbl.: Конечно!) . . . без согласия населения, разделен с 4-х на 11 волостей. В результате чего печеряне вынуждены платить лишнего налога около 7.000.000 мар. ежегодно и, наконец . . . (J. Holberg, рbl.: Это преувеличено.) 5) Печерский уезд, как уже говорил здесь депутат Щербаков, за последние только два года выпустил на рынок льна своего производства на сумму около 750.000.000 мар., а ведь это, заметьте, господа, чистая валюта для государства. Из этих данных ясно видно, сколько взято из Печерского уезда и сколько туда дано.

Будьте справедливы и практичны, господа народные представители, поддержите предложение депутата Щербакова, дайте печерянам возможность получить хотя один

лишний десяток землемеров, дабы дать возможность крестьянам скорей выйти из об- щинной, разорительной кабалы! завести более рациональное хозяйство, в результате чего, конечно, еще больше будет поступать на рынок столь ценного товара — льна.

A. Kärner (sd.): Wäga austatud rahwasaadikud! Lubage mulle ka öelda mõne sõna põllutöoministeeriumi tege- wuse ja töö kohta. Maaseadusest käib selge joonena läbi põhimõte, et: maa tuleb anda maaharija rahwa kätte, see on nende kätte, kes teda ise hariwad. Selle suure reformi teostamine hakkab juba lõpule jõudma ning nüüd võib ülewaadet teha, kuidas on Asutawa Kogu tahtmist täidetud. Esimese Riigikogu päewadesse langes suurem tööhooaeg selle seaduse teostamises. Kuid rahwa tahtmisel sai esimene Riigikogu parempoolse enamusega, siis seadis see Riigikogu ametisse ka parempoolse walitsuse. Kelle kätte anti maareformi teostamine? See anti nende kätte, kes Asutawas Kogus maa- seaduse wastu hääletasid. Selle walit- suse põllutöoministeerium ei wõtnud waewaks andmeid koguda, kui palju oli õigustatud maasaajaid. Mõisad tükel- dati huupi ja jagati wälja ilma kawata, esmalt suurtes tükkides, ja kui nähti, et maad ei jätkunud, siis ikka vähemates ja vähemates. Selle tagajärg on see, et wäga tihti ei suuda maasaaja temale an- tud maad harida, mille tõttu ühel hulgal asunikudest jääwad põllud sööti wõi nad rendiwad maa maatameestele liiakasu wõtmisega edasi, kuna teistele asunikku- dele antud maatükk niiwõrd wäike on, et ei suuda perekonda toita. Ohtral käel anti maad kõiksugustele seltsidele, mõeldi wälja mitmesugused eriotstarbe kohad, ühiskondlikud ettewõtted jne. selleks, et maad anda oma armualustele. Kui nii- sugusel maatahtjal teatud soowitus wõi õnnistus kellegi mõjuwa isiku poolt kaas oli, siis tuldi temale walitsuse poolt üpris lahkelt wastu. Maaseaduse § 21 näeb ette maa-andmist muuseas wigasta- tud sõduritele ja langenute perekonda- dele. Tihti näeme aga seda, et nad pole maad saanud, ega saagi. Selle asemel näeme aga, et maad antakse kõiksugus- tele seljatagustele kangelastele, intendantidele, kantsleiametnikkudele, naisarsti- dele, kutsaritele, tallipoistele, autojuhti- dele ja paljudele teistele kangelastele, kes sõjariista pole pihku wõtnud, ega lahin- gutest kurja undki näinud ja kes sõja-

ajal mõnusasti elasid pealinnas wõi mu- jal. Kõigeraskemas seisukorras on endi- sed mõisatöölised. Maa anti, nagu tä- hendasin, seljatagustele kangelastele, ringkonnawalitsejatele, metsahärradele, endistele parunitele sageli kaugelt suure- mates, kui 50-tiinulistes maatükkides. Juhtus aga, et keegi ametnik oli juurde tulnud, siis kihutati mõisatöölised oma kohtadelt minema ja maa anti ametni- kule, kes eelarwe ehk koosseisu suuren- damise tõttu juurde oli tulnud ning peale 13-nda kuupalga, päewa-, sõidu- ja ho- busterahade ka weel prii korteri, kütte ja walguse saab. Sama ametnik aga, kes ise riigile maksab selle maa eest tuhat wõi paar marka renti, rendib tema endi- stele pidajatele edasi 50—60.000 marga eest. Eks see ole hea kaup? Praegune minster härra Kerem lubas ametnikkude ja teiste marjamaid tänawu kewade 1. maiks likwideerida. Jääme ootama, et sõnadele järgnewad teod. Kindla käega tulewad käsile wõtta ka need asundus- talud, kus maasaaja wõi ka perekond maad ise ei hari, nende käest tuleb maa ära wõtta. Eestkätt tuleks warustada maaga endisi mõisatöölisi ja wabadikka, asudes sellega põhimõttele, et maa antaks sellele, kes seda ise harib ja kes ennast tänapäe- wani põllutööst elatanud. Siin olgu näi- teks järgmine lugu: Kuskil mõisas mää- rati autasu seaduse järele neljale ohwit- serile, igale normaaltalu. Kohtade wälja- andmisel anti aga igale mehele kaks talu. (E. Weberman, rhws.: Kus see oli?) See oli Kaiu mõisas. (J. Hol- berg, põl.: Kaiu?) Pärast tuli wälja, et kaks maasaajat olid oma talud ära müünud kõige inwentaariga, kumbki um- bes 400.000 marga eest. Eks hakka jälle mõisad uuesti üles kerkima, asutakse mõisate kogumisele. Tuleb wiibimata maaga sahkerdamisele piirid panna.

Maal ümber liikudes puutuwad igal- pool silma mõisate lagunened hooned, mis annawad tunnistust sellest, et eestkätt endine põllutöominister on hooletu pere- mees olnud, kes pole mitte osanud rah- wawarandust õigel ajal realiseerida. Hin- damist ja müümist alati juba 1920 a., seati kokku teatud komisjonid, kuid korraga aasta pärast hinnatakse hooned uuesti; aasta läheb mööda ja jälle leitakse, et hindamine wildak, asutakse uuele hinda- misele jne. Hooned aga lagunewad ja mädanewad, asunik ei julge loota, et tema tarwiliku hoone ära osta saab. Kõige- kiiremas korras peaks hoonete likwidee-

rimine teostatud saama, kusjuures wõiks hindamisel tehtud aritmeetilised eksitused ära parandada. Wiibimata tuleks ära müüa kõigepealt kõrvalhitused, sest ka esimesel hindamisel alusekwõetud määrused olid wälja antud seaduslikus korras. Seda oleks pidanud juba ammu tehtama, nüüd on aga järele jäänud hoonete wared. Äärmiselt raskes seisukorras on talumaadel asuwad wabadikud wõi nõndanimetatud popsid. Popsi poolt ülesharitud maa on taluperemehe oma, sest et tema asub talu piirides. Tean kohti, kus popsi kohal on 10 kunni 15 tuhat marka renti aastas, peale pandud, peale selle peab ta weel 40—50 teopäewa aastas tegema. Teises kohas nõutakse 1.600 marka wakamaa eest, kui ei maksa, koli minema. Popsi hooned on taluperemehe maal, temal ei ole neid sealt kaasa wõtta, kuhugi panna. Tartumaal lasewad peremehed popside urtsikud maha kiskuda, et wihatud töölistest lahti saada, kes wõimatu kõrge raharendi üle nuriseda on julgenud. Siia juurde wõin ette lugeda ühe popsnikkude märgukirja Wiljandimaalt, mis järgmiselt kõlab: „Oleme kõik Eesti wabariigi kodanikud ja elame ise oma töö ja waewal ehitatud majades, seega ka majaanikud; meie majad asuwad aga kohalikkude maaomanikkude maade äärel, kuhu nad umbes $\frac{1}{5}$ kõik juba meie esiwanemate päewil, peremehe maaomaniku suusõnalisel lubal on ehitatud. Siis oli aeg, kus peremees, wajades odawat tööjõudu, sai seda oma krundil asuwalt popsilt ja ei eksitanud neid keegi, kui tema, peremees, maksis oma 15-tiinulise põllupinna eest ühes kõrwalmaaga 57 rubla maksu, kuna aga pops temale $\frac{1}{2}$ -tiinulise põllulapi eest ilma kõrwalmaata 10 rubla ja rohkem maksis. See on näide Wene tsaariajast ja käesolewal ajal on see muutunud järjest pöörasemaks, et raske seda kirjeldada. Wiimasel ajal aga, kuuldes, et Riigikogus on käimas mingisugused kawatsused popside elujärje parandamiseks ja aru saades, et selle wastu peremehe rusik on wõimetu, lastakse seda täiel raskusel popside kaela langeda, millest siis tekkinud protsessid, kus nõutakse popsi maja mahalõhkumist ja krundi puhastamist kolist. Juhtumisi, kus asi kohtuni läks, oli möödunud aastal 9, sest üldine soow on igal peremehel, kuidas popsist lahti saada.“

Tõele au andes peab tunnistama, et Eesti suuratalunik „hallparun“ on õelam ja halastamatum, kui endine Saksa parun.

Saab näha, kas neil päewil ilmub seadus, mida härra minister Kerem lubas wabadikkude kasuks esitada. Wabadikkude küsimus peab lahendatama. Niisama ootab järke Saaremaa maakorralduse seadus, mida juba eelmises Riigikogus nõuti. Nende seadustega peab ruttama, wastasel korral oleks tuhandete perekondade wäljaajamine kohtadelt möödapääsematu, mis riigi huwidele mitte ei wasta. Maa-reformi õiglase teostamine ja wabadikkude seisukorra lahendamine on üks suurematest riiklikkudest ülesannetest, millest ära ripub meie riigi ja rahwa tulewik. Tõele au andes peab tunnistama, et wiimasel ajal, uue ministri ametisse astumisest saadik, hakkawad need küsimused wähe paigast nihkuma. On asunikkuude põlise maatarwitamise seaduseelnõu wäljatöötamisel, kõrwalrentnikkude ja mõisatööliste maaga warustamise seadused on otsaga Riigikogusse jõudnud. Need seadused on hiljaks jäänud, kuid parem hilja, kui ei kunagi. Endistel kogumeeste ministritel ei olnud aega selleks, et wae wata ennast nende küsimustega, kuidas asunikkuudele maad muretseda ja popsnikkude seisukorda kindlustada, nad jändasid selle asemel küsimustega, kuidas ametnikkuudele ja ärimeestele — sahkerdajatele eriotstarbeks maad anda.

Lõpuks wõiks weel ette tuua ühe näite selle kohta, kuidas meie kogupõllumehed teostawad maal agronoomilist abiandmist. Siin täna juba härra Teetso w seletas, et tuleb selle jaoks antawaid summasid suurendada, millele mitte wastu olla ei wõi. Meie põllumajandus on tõesti langenud ja maha jäänud, riik peab sinna tuge andma, aga kui sellega niimoodi talitatakse, kui senni, siis on see lubamata. Loen ette meie rühmale tulnud kirjast wäljawõtte, mida täiesti usaldada wõib. See käib järgmiselt:

„Nii peab põllumeeste keskselts Järwamaal ametis 2 agronoomilist tööjõudu — põllumajanduse inspektor W. Ukareda ja selle abi — karjakaswatuse instruktor Pärna.“

Need härrad on igalpool ja alati esinenud awalikult põllumeestekogude organisatoritena. Nii korraldati maakonnakoogu walimiste eel maakonnas terve rida ühepäewalisi „seakaswatuse kursusi“. Need kursused organiseeriti ülepeakaela, kõigepeorisemal ajal, millal inimeste koosolekule tulek muidu õige küsitaw oleks olnud, kui mitte mõne päewa pärast walimised poleks olnud.

See ühepäewaliste „sigadekaswatamise kursuste“ korraldamine on niiwõrd läbipaistew kihutustöö wõte, et iga „kursustele“ mineja juba ette teadis, missuguse „sigadekaswatusega“ siin tege-
mist on.

Järwa maakonnawalitsus toetas esialgu keskselti instruktori poolt korraldatawaid kursusi sõidu- ja päewarahade maksimisega, kuid pidi pärast sellest ära ütlemata, kui instruktorite „kogumehelik“ instrueerimine juba liiale läks.

Pärast maakonnawalitsuse toetuse ärajäämist hakati weel awalikumalt tegutsema. „Põllumajandus-inspektor“ Uka-
reda on ka Järwa maakonnakoogu liige kogumeeste rühmast ja oli sellepärast juba kihutustöötegemisest huwitatud.“

Nii peaks küll selge olema, et põllumeeste keskseltside abirahadega, mis mitme miljonini ulatawad, on kogupõllumeeste poliitikat aetud, mis meie wäikepõllumeeste huwidele wastu käib, nende wähest poliitikast arusaamist ära kasutades selleks, et wõimu oma käes hoida ja selle abil mammonat koguda. Abiandmine, mis iseäranis tarwilik meie wäiketalu-
pidajatele, peab antama minu arwates maakonnawalitsuse kätte, kes seda asja paremini korraldab, kui põllumeeste keskselts.

O. Gustawson (is.): Õieti tahtsin ma teha mõne katkelise märkuse põllutöministeeriumi eelarwe kohta. Ma alan keskastutusega ja lõpetan metsade peawalitsusega.

Eel kõige ei saa jätta konstateerimata, et põllutöministeeriumis näikse läinud aasta keskpaigast peale pisut teistsugused tuuled puhuma hakanud olewat, kui need, mis seal puhusid härra Rostfeld'i päewil. Ma rõhutan eriti: „pisut teistsugused“ sellepärast, et need weidi paremad tuuled, mis seal praegu puhuwadki, meid ometi mitte täies ulatuses rahuldada ei suuda. Nende uute tuulte ühe paremuspuhanguna wõiks tähendada põllutöministri wahkorda Riigikoguga. Meie oleme põllutöministeeriumi arwel esitanud nii esimesele kui teisele Riigikogule mitmed arupärimised. Meie wõime öelda, et nende arupärimiste puhul endine minister härra Rostfeld iga küsimust katsus sel-
tada nõnda, et arupärimine nagu pidi osutama põhjendamatuks, et mitte rohkem öelda. Teise Riigikogu päewil oleme aga näinud, et põllutöminister on awalikult tulnud ja öelnud: wigu on tehtud, wäär-

nähtusi on olnud, need tulewad wõtta uurimise alla. See on kahtlemata samm edasi. Meie oleme paari oma arupärimise puhul wõinud teatada, et meie antud wastusest rahuldatud oleme. Mida meie aga kardame, on see, et siin wõib olla katsutakse piirduda waid lubaduste andmisega, ilma et astutaks tegelikka samme wäärnähtuste kõrwaldamiseks kohtadel. Ma ei taha oletada, et see igal juhtumisel nõnda sünniks. Ma nimetan waid näitena meie rühma poolt esitatud arupärimist Kirepi mõisas ettetulnud wäärnähtuste kohta. Selle arupärimise peale teatas põllutöminister, et tema poolt wastaw korraldus asja uurimiseks ongi juba tehtud. Ent põllutöministeeriumist järele kuulata selgus, et koha peal asja selgitamiseks siiani weel midagi tehtud ei ole. Sellepärast kardangi ma, et Riigikogus rohkem lubatakse, kui pärast tegelikult täidetakse.

See esiteks. Teiseks ei saa rahuldustundeta jätta konstateerimata, et on algatatud tänawu aastal terve rida wäga akuutse iseloomuga seaduseelnõusid. Opositsiooni rühmad on nii esimeses kui teises Riigikogus alati peale käinud, et pandaks liikuma lahendamismõttes endiste mõisatöliste, popside ja poolemeeste maaga warustamise küsimus. Nüüd on esitatud Riigikogule terve rida seaduseelnõusid, millistest mõned juba maakommisjonis wastu wõetud. Kõigepealt asundustalude ajutiste kõrwalrennikkude maaga warustamise seadus, mis juba maakommisjoni poolt wastu wõetud, ning Riigikogule esitatud. Siis weel kaks seaduseelnõu: Üks maaseaduse §§ 15 ja 20 muutmise kohta käiw seaduseelnõu, millist maakommisjon omalt poolt täiendas § 22 muutmise-ettepanekuga. See aitab ühelt poolt lahendada mõisatöliste maaga warustamise, teiselt poolt aga alewikkude ehituskruuntide küsimust. Teine — popside seadus on põllutöministeeriumil samuti juba walmis ja wõib olla esitatakse lähemal ajal Riigikogule. Need on sammud, milliseid peab märkima plussina põllutöministeeriumi wiimase-
aja tegewuses.

Edasi paistab isiklikult mulle, et on tehtud samm paremuse poole sellegagi, kui on hakatud korda looma eriotstarbeks antud kohtade küsimuses. Siiani walitses siin, sõna tõsisel mõttes, Soodom ja Komorra. Nüüd vähemalt ollakse ometi nii kaugel, et maakommisjoni osawõttel eriotstarbekohtade nime-

kirjad on kokku seatud. Meie võime vast loota, et siin nüüd kindel kord maksma pannakse, sõlmides eriotstarbeks antavate maatükkide valdajatega kindlad ja korralikud rendilepingud. Siimaani pole meil olnud ei üht ega teist.

Konstateerides neid positiivseid samme ei saa jätta tähendamata, et meie arust on põllutööstusteeringis ometi terve rida asju kahe silma vahele jäetud. Eelkõneleja juba nimetas Saaremaa lapitalude küsimust. Selle kohta võttis I Riigikogu vastu sooviavalduse. Selle sooviavalduse täitmise suunas ei ole aga siimaani midagi tehtud. Samuti on täitmata jäetud üks teine I Riigikogus vastu võetud sooviavaldus. Nimelt, et lõplikult lahendataks riigirentnikkude heina- ja karjamaal kaswama metsa küsimus. See küsimus on mitmes maakonnas äärmiselt põnew. Meil oli juhus Hiiumaa lahendamata rendiwahekordade kohta esitada arupärimine ja näidata sel puhul, kuidas seal heinamaa ja karjamaa metsa küsimuse lahendamata tagajärjel umbes 1000 riigirentnikku ei ole saanud uuedada oma rendiwahekordi. Sellepärast olengi ma eelarwe põllutööstusteeringi alamkommissjonis esitanud sooviavalduse, et see küsimus vähemalt tänawu aastal lõplikult lahenduse leiaks. Eelarwe-kommissjon on selle sooviavalduse vastu võtnud. Tahaksin loota, et Riigikogu sedasama teeb. Võiksin weel märkida teisigi asju, aga jätkub ehk neistki kahest wäitest.

Mida aga rõhutada tuleb, on see, et põllutööstusteeringil tuleks mõnes peawalitsuses tarwitada kindlamat kätt, kui seda senni on tehtud. Põllutööstusteeringi wõttis täna sõna ja waidles vastu eelarwe-kommissjonis vastu võetud sooviavaldusele, milles juhitakse tähelepanu riigi sissetulekute-rentide puuduliku arwestamise peale maakorralduse peawalitsuses, 2) tunnustatakse tarwilikuks lõplik rendiwahekordade lahendamine suurmaapidajaist riigirentnikkudega ja 3) pannakse põllutööstusteeringile südame peale tarbekorral algatada nende ametnikkude wastutusele wõtmine, kelle süü tagajärjel riik on kahju kandnud. Härra minister katsus seletada, nagu oleksid riigikontrolli poolt neljas mõisas toimepandud rewideerimiste kohta toodud andmed üles puhutud ja ebaõiged ning nagu ei oleks kogu küsimuses midagi katki. Olla ette tulnud waid mõned tähtsusetu kõrwalkaldumised.

Selle küsimuse üle waieldi põllutööstusteeringi alamkommissjonis ja eelarwe üldkommissjonis pikalt-laialt. Sealgi katsusid põllutööstusteeringi esitajad asju igati heaks seletada. Aga ilmselt jäi kommissjoni enamusel mulje, et siin asjad tõesti korras ei ole. Ei saadud ümber lükata riigikontrolli esitaja poolt toodud andmeid mõne mõisa rewideerimise tagajärgede kohta. Neist andmeist selgus, et riik 4 mõisas on saanud kahju umbes 2 miljonit marka. Härra põllutööstusteeringi parandas küll — pärast olla see kahjusumma 1.600.000 marga peale kokku kuiwanud. Aga kui olekski ainult see summa, siis näitab see meile ometi, et kõik suurmaapidamise rendilepingud on halwasti ja poolikult sõlmitud. Arwesse wõttes wäljarenditud suurmaapidamiste hulka wõib oletada, et riik siin suurt kahju on saanud.

Kui katsutakse seletada, et kahjusamine on olnud paratamata ja tingitud 1919 ja 1920 a. erakordseist oludest, kus jõudude puudusel kõige paremal tahtmiselgi ei olla suudetud asja paremini korraldada, siis ei pea see hästi paika. Sellele wäitele wõib vastu waielda ja wäga põhjendatult. Ning siin oligi peapõhjus, mis pärast sooviavalduse põllutööstusteeringi alamkommissjonis ja eelarwe-kommissjoni pleenumis vastu wõeti. Ma olen praegugi weendunud, et lohakalt sõlmitud rendilepinguist tingitud kahjud on suuremalt osalt seletatawad mitte millegi muuga, kui ametnikkude lohakusega wõi kuritahtlusega koha peal, wõi keskkohas. Ma arwan, et Riigikogu ei awalda üldumbusaldust kogu põllutööstusteeringile, kui ta nõuab, et astutaks samme nende ametnikkude tegewuse uurimiseks ja tarbekorral kohtualla andmiseks, kellest wõib oletada, et nad on oma lohakusega süüdi kahjudes, millised riik on pidanud kandma. Kui põllutööstusteeringi kardab, et sarnane sooviavaldus tema wahekorda teiste ametnikkudega üldse rikub, siis arwan ma, et kartus liialdatud. Tahab põllutööstusteeringi tõesti kindlal käel sarnaste wäärnähtuste ja pattude vastu wõidelda, siis loob meie poolt esitatud sooviavaldus aluse, mis ministrile kindlakäe tarwitamise kindlustab. Puudub tal teadmine, et Riigikogu enamuse ta kindlakäe poliitika heaks kiidab, siis ei saa ta kindlat kätt mõjuwal määral tarwitada. Et aga siin tõesti kindlat kätt tarwitada tuleb ja et põllutööstusteeringi tõepoolest wõib konflikti sattuda mõne ametnikuga,

see on selge. Aga ma rõhutan veel kord, see räägib soowiawalduse wiimase osa wastuwõtmise poolt, aga mitte selle wastu.

Riigikontroll on mitmel puhul tähelepanu juhtinud endiste ja praeguste patude ning saamatu töökorralduse peale maakorralduse peawalitsuses, awaldades imestust, et terwel real suurmaapidajatest riigirentnikkudel korralikud rendilepingud siamaani alles sõlmimata, ja et põllutöoministeriumil praegugi puudub täielik register olemasolewate suurmaapidamiste kohta, ning et üldse puudub enam-wähem täpne ülewaade, palju renti riik saada peaks ning palju tegelikult saadud ning kui suurt kahju riik kandnud. Aga milline on ses suhtes maakorralduse peawalitsuse ülema arwamine? Maakorralduse peawalitsuse toleaeagne ja praegune ülem teatas riigikontrolli wastawa märgukirja peale upsakalt, siin ei ole mitte midagi ette heita maakorralduse peawalitsusele. Kõik on korras. Ette tulnud wäärnähtuste selgitamiseks ei leia ma mingit wadjadust. Nii oli, nii jääb. Ma arwan — kui maakorralduse peawalitsuse ülem endale lubab kõige selle korralduse kohta sarnase seisukoha ning selle wäljendab seesugusel wäljakutsuwal toonil, siis päris kindel on see, et temast wäärnähtuste selgitajat ega parema asjaajamise korraldajat ei saa, kui põllutöoministeriumi juht ei tarwita kindlat kätt, ja et ta seda tarwitada wõiks kindlal teadmisel, et Riigikogu enamus teda ta puhastustõõs toetab, selleks ongi tarwilik mitte soowiawalduse tagasilükkamine, waid selle wastuwõtmine.

Edasi lubatagu teha paar märkust päewa- ja sõidurahade kohta. Nendest on palju räägitud. Aga see on sedawõrd põnew küsimus, et sellest ikka uuesti rääkima peab. See on jutt, mis wana, aga igawesti wastne. Täna wu aasta oli maakorralduse peawalitsuse ametsõitute tasuks nõutud 10.488.080 marka. Alamkommissjon kärpis sellest 1.438.080 marka — jättes eelarwesse 9.050.000 marka.

Alamkommissjon tegi oma kärpimised mitte sugugi waid lakke waadates ja paberile pannes arwe, mis parajasti meelde tulid, waid teades, et siin on lubamata kombel suuresti ette küsitud. Oli päris pentsik näha neid kalkulatsioone, kus tihtipeale oli wahe maakonnalinna ja teatawa asutuse wahel maal kaks korda suuremaks wenitatud, kui see tegelikult on, näiteks Hiiu-Keina ja Hiiu-Kõrges-

saare wald ning mitmed teisedki. Lääne maakonna mannermaa osas olid kohati wõetud nii suured wahed ja pikad sõidumaad, milliseid tegelikult Lääne maakonnas üldse olemas ei ole. Ja mis kõigeimelikum — teatud osa sõidurahade maksmiseks puudub põllutöoministeriumil seaduslik alus. See ei maksa mitte ainult maakorralduse peawalitsuse, waid ka metsade peawalitsuse kohta. Läänud aastal waieldi alamkommissjonis ja eelarwe-kommissjoni pleenumis pikalt-laialt küsimuse üle, kas maksta ringkonnawalitsetele ja metsaametnikkudele kindlat hobuse ülespidamise raha wõi mitte. Räägiti 3.500 margast kuus, aga kindlat ettepanekut ei tehtud ega otsust wastu ei wõetud ei Riigikogu eelarwe-kommissjonis ega pleenumis. Samuti puudus Wabariigi Walitsuse wastaw otsus. Aga ometi hakati läinud kewadel maksta ringkonnawalitsetele kui ka metsaametnikkudele hobuse ülewaldamise raha — 3.500 marka kuus. Wabariigi Walitsusele on riigiametnikkude ja teenijate päewaja sõidurahade seaduse järele tõesti õigus jäetud teatud sõidurahadeks kindlad summad kuus määrata. Läänud aastal ei ole Wabariigi Walitsus seda oma õigust mitte tarwitanud — kindlad sõiduraha normid põllutöoministeriumi teatud ametnikkude kohta on määramata ja tawalikus korras wälja kuulutamata jäetud. Ja sellega wast ongi seletataw, et maakorralduse peawalitsuse arweosakonna juhataja tõrkus wäljamaksmast ringkonnawalitsetele sõiduraha 3.500 marka kuus. Alles pikemate seletuste järele ülemalt poolt on ta tulnud weendumusele, et tähendatud 3.500 marka tuleb siiski wälja maksta. Ma rõhutan veel kord: seaduslikku alust selleks aga terwel aastal ei õlnud. Alles 29. detsembril läinud aastal tuli Wabariigi Walitsusele meelde, et on tarwis tähendatud sõiduraha wäljamaksmiseks soetada wastaw alus. Siis wõeti teatud otsus wiimasel tunnil küll wastu. Minu teada ei ole see aga siamaani veel „Riigi Teatajas“ ilmunud. Selle peale waatamata loetakse määrus makswaks ja pandi see detsembril lõpul wastuwõetud otsus maksmata, ja isegi juba 1. jaanuarist 1923 a. Ma pean konstaterima, et sarnane juhtumine igatahes esimene on, kus sõiduraha normid nii pika aja tagant järele on maksmata pandud ilma, et oleks isegi tarwilikuks loetud neid norme „Riigi Teatajas“ awaldada. Põllutöoministerium on siin mil-

legi pärast tarwilikuks pidanud sarnast erinewat rada sammuda ja Wabariigi Walitsus on samuti leidnud, et ei tarwitse igakord seaduspärasest korrast piinlikult kinni pidada, waid et wõib lubada õige suuri kõrwalkaldumisi seadustest. Ma arwan aga, et riigikontroll ei tohiks seda küsimust kahe silma wahale jätta, waid ta peaks selgitust katsuma tuua, kas on lubataw, et ilma seadusliku aluseta sajad tuhanded margad riigikassast ametnikkude sõiduraha arwel wälja makstakse.

Lõpuks weel üks märkus maakorralduse peawalitsuse kohta. Ma esitasin eelarwe-komisjoni pleenumis soowiawalduse, et põllutöoministerium astuks samme selleks, et lähemal ajal kaotada maakonna riigimaadeülemate instituut. See ettepanek lükati küll eelarwe-komisjonis tagasi, aga ma arwan, et kui mitte tulewaks aastaks, siis vähemalt tulewa aasta kestes põllutöoministerium kõigetõsisemalt peaks kaaluma hakkama küsimust, kas on meil mõtet ühteageu alles hoida riigimaadeülemate instituuti tema praegusel kujul ja kõik ringkonnawalitsejad nende praegusel arwul. Mulle paistab — siin tuleb walida üks kahest: kas täiendawalt arendada riigimaadeülemate instituuti ja kaotada ringkonnawalitsused, wõi jälle ümberpöördukt. Et aga üks kui teine instituut siin wõiks paralleelsena teineteise kõrwal püsima jääda edaspidigi, paistab mulle ilmaagene raharaiskamine olewat. Need ülesanded, mis langewad riigimaadeülema peale, on wõimalik panna ringkonnawalitsejate peale. Asjaajamine selle tagajärjel ei kaotaks oma korralikkusest absoluut mitte midagi, riik aga wõidakse õige suure summa, mis sel teel kokku hoitaks.

Edasi lubatagu teha mõned märkused põllumajanduse peawalitsuse kohta. Põllumajanduse peawalitsuse eelarwe arutamise puhul alamkomisjonis tekitas muuseas pikemaid läbirääkimisi eriteadlaste küsimus. Põllumajanduse peawalitsuses on terve rida eriteadlasi ametis — kooli ja katseasjanduse eriteadlane, taimekaswatuse eriteadlane, hobusekaswatuse eriteadlane, karjakaswatuse ja piimatäituse eriteadlane ja kalaasjanduse eriteadlane. Mul ja meie rühmal ei tule mõttesegi eriteadlaste kui sarnaste wastu waielda. Aga mis imelikuna paistab, on see, et eriteadlasi on küll ametisse pandud, ent neid ei osata rakendada sellele tööle, milleks nad määratud. Mõned neist

eriteadlastest on kui pühapäewakütid, kes waid kannawad nime, ilma et nende tegelik töö seda nimetust õigustaks. Wõtke kas wõi kalaasjanduse eriteadlased, keda oli koosseisu wõetud kaks inimest, üks nähtawasti sisewete ja teine wälis- ehk meriwete jaoks. Kui aga wõtta nende kahe härra eriteadlase tegelik töö, siis wõiks wist julgesti lind selle töö noka otsas ära wiia. Näiteks sisewete asjad. Seal on terve rida kalakaswatuse tiike endistest aegadest järele jäänud. Sisewete walitsejast eriteadlase esimeseks ülesandeks peaks olema kalakaswatuse arendamine. Selles suunas ei ole aga mitte kui midagi ära tehtud. Küll aga tulewad mitmest wallast teated, kuidas kõik see, mis enne olemas oligi, unarusse jääb, laguneb ja häwineb. Mis see härra teeb ja kuidas ta oma päewi surma poole saadab, seda meie ei näe ega tea.

Üks suur töö oli selle eriteadlase jaoks küll ette nähtud ja see on sedawõrd omapärane, et ma selle töö kohta siinkohal wastawa wäljawõtte üksikasjalisest eelarwest ette kannan. On nimelt ette nähtud § 13 — materjaalide korraldamine, proowimine ja katsumine ning tehnilised eeltööd — kalaasjanduse edenemiseks uurimistööd, mis langewad kahte ossa. Esimene: Tindikalade ümbertöötamine inimlooma toiduks ja tarwituseks. 100 puuda tinti à 50 marka suwel — 5.000 marka, 100 puuda tinte à 100 marka sügisel — 10.000 marka, neli sülda puid 1.500 marka, töölised, kotid, pakkimine — 2.000 marka, saatmise ja weokulud 1.400 marka, analüüsid 1.000 marka. See ongi üks osa sellest tähtsast teaduslikust uurimis- ja katsetamistööst, mis ühe kalaasjanduse eriteadlase juhtida. Kui alamkomisjon selle tööga lähemalt tutwumes, siis selgus, et siin ei ole tegemist mitte millegi muuga kui wenelaste silmapetmisega. Nimelt on peipsiäärsed wenelased, kellel omal ajal suuremad sissetulekud olid tintide püügist ja müügist tänapäew tintidega hädas: ei saa neist kuidagi lahti — turg Wenemaale on kaotsi läinud. Wenelased käia nüüd peale nagu uni, et põllutöoministerium midagi teeks selleks, et tintidele turgu leida. Sellepärast ongi siis põllutöoministerium wõtnud tänapäewastasse eelarwesse terwelt 25.000 marka, et seda hädatarwilikku tööd läbi wiia. (E. Werman, rhsw.: See oli eelmine minister!) Mina ei oska tõesti mitte ette kujutada, milliseid tõsiseid tulemusi wõiks anda see 25.000 margaline „teadus-

lik" töö. See on rohkem lapsemärgi kui töö, mida tõsiselt võtta saab.

Samuti pentsik on teine osa katsetamistööst. Kilude ja räimede ümbertöötamine. Seal on kulud: 200 nl. kala à 10 marka on 2.000 marka, 200 plekktoosi à 12 = 2.400 marka, õli, maitseained ja sool 1.000 marka, 10 keemilist analüüsi proovi 2.000 marka, veokulud, kastid — 1.800 mk., 1 pressmasin hermeetiliseks kinnipressimiseks — 15.000 marka. Kokku teiseks „tähtsaks“ katsetamistööks 23.200 marka. Kaks tähtsat osa eriteadlase tööd — 48.200 marka. (S e g a n e w a h e l h ü e k e s k e l t.) Aga muidugi, sest kuidas teie saate rääkida sellest, et kalaasjanduse eriteadlastel midagi teha ei ole; kui terwelt 200 nl. kilu läbi uuritakse. See on ometi väga tähtis töö meie kodumaa jaoks. See uurimine sihtivat sinna, et selgitada, milline aeg meil kilupüügiks kõige kohasem, see on, millal kilu kõige-rasvasem ja kõigeparem püügiks ning sissesoolamiseks. Kui teie selle armetu kalkulasiooniga arvestate, siis ei saa öelda muud kui seda, et siin taas on tahtud waid mängida inimeste silmapetmiseks ja muud midagi. (J. P i i s k a r, is.: Prillid sisse hõõrutud.) Sellepärast oli arusaadaw, et põllutöoministeriumi alamkommissjon sellele kalkulasioonile ja teaduslikule tööle kriipsu peale tõmbas, leides, et selle töö meie kilukaupmehed palju paremini ise ära teewad. Esimene summa tintide kallal katsetamiseks jäeti aga eelarwesse üles, sest põllutöoministeriumi esitajad leidsid, et ei tohi wenelasi nii hirmsasti pahandada selle summa maha tõmbamisega.

Samuti teine kalaasjanduse eriteadlane, kes merewete walitsejaks pidi olema. Selle kohta teati alamkommissjonis kõnelda, et temagi tööst suuremat asja ei olla. Pikkade läbirääkimiste järele jõuti lõpuks niikaugele, et teine kalaasjanduse eriteadlane, kes meriuurimistööd pidi juhtima, koosseisust maha tõmmati. Läänemere uurimistöödeks ettenähtud krediidide osa wiidi põllutöoministeriumi eelarwest haridusministeriumi eelarwesse üle, ja kogu see töö läheb ülikooli juhtida. Ma julgen arwata, et selle eriteadlase kustutamise mitte midagi kaotatud ei ole.

Teiste eriteadlaste kohta on samuti kuulda, et neile tihtipeale tööd ei leitawat. Räägitakse ühest põllutöoministeriumi eriteadlastest, kes endast öelda armastawat: tema eritöö olla põllutöominister-

riumi preilide lõbustamine. See wõib ju väga lõbus ülesanne olla, aga enam kui küsitawaks jääb, kes selle ülesande sooritamine eriteadlase ametispidamise wäärib.

Mööda minnes ei saa jätta tegemata märkust eriteadlastele maksetawa ületunnitöö tasu kohta. Mul on teada, et näiteks põllumajandusliku näituse eeltööde eest, mis teatud eriteadlase otsekohene ülesanne peaks olema, on sellele eriteadlasele ometi maksetud tasu ületunnitöö arwel. Ma saan küll aru, et eriteadlastel, kelle palk iseäranis kõrge ei ole, kasulik on oma tarwilist tööd pärast tunde teha ja selle arwel lisatasu wälja võtta. Aga kas see normaalne ja lubataw, selle juures kahtlen ma. Minu arusaamine on enne kui pärast; kui mingi eriteadlane ametisse pannakse teatud ülesannete täitmiseks, siis ei tohiks ta oma tawalist tööd, mida wõimalik ära teha harilikul tööajal, mitte kirjutada ületunnitöö arwele.

Kaugelt põnewam kui eriteadlaste küsimus, oli alamkommissjonis, samuti ka eelarwe komisjoni pleenumis, § 15 ühenduses olewad küsimused. § 15 on ette nähtud kultuuriline toetus. Kultuurilise toetuse jagamise küsimuse üle on juba pikalt-laialt waieldud läinud aastal Riigikogus, samuti tänawu aastal eelarwe-komisjonis, nii et pikemalt selle juures peatada ei maksa. Ometi ei saa ma keelduda siinkohal tegemata jätmast mõnda märkust.

Põllumehed on katsunud alati weendada, et abirahad, millised riik annab põllumeeste keskseltsi kaudu, minewat ainult agronoomilise abiandmise korraldamiseks. Sellele on aga sama waewalt wastu waieldud. On näidatud, kuidas põllumeeste keskselts, kelle esi- ning tagajõududeks põllumeestekogude liidrid, agronoomilise abiandmisega ühtaegu arendab poliitilist kihutustööd põllumeestekogude kasuks. Põllumehed on nõudnud — toodagu näiteid. Seltsimees Kärner on juba tähendanud ühe sedawärwi agronoomi peale Järwamaal. Samuti on meil teateid olemas instruktorite kohta Wõrumaal. Need teated kõnelewad sellest, et tähendatud instruktorid kogumeeste juhtivate salgamiste peale waatamata, ometi arendawad poliitilist kihutustööd. Minu arusaamise järele awaldub see poliitiline kihutustöö kahes suunas: üheltpoolt otsekohene kihutustöö, teiselt poolt — kaudne.

Põllumeeste keskel tõusis suur naer ja lärm, kui seltsimees Kärner mainis

seakaswatuse kursuseid läinud sügisel. Et nende hooaja sigadega asi kõigepuh- tam ei ole, paistab päris selge olevat. Seakaswatuse kursused pandi toime just siis, kui maakonna- ja wallawalimised olid ukse ees. Korraldati üle kogu maa 1—2- päewalised seakaswatamise kursused. Tõsteti siga kilbile ja näidati näpuga Eesti maarahwale: sinu pääsmine seisab seakaswatuses. Aga kohtadelt — Pärnumaalt, Järwamaalt ja mujalt on tulnud teateid, et seakaswatuse kursused kasutati ära selleks, et ühelt poolt seakaswatust õhu- tawate instruktorite endi suu läbi ja teiselt poolt nende poolt kursustele sokuta- tud poliitiliste agitaatorite kaudu teha kihutustööd põllumeestekogude kasuks. Ei ole kellegi saladus, et Läänemaal, Pärnumaal ja teistes maakondades on ametis kogumeeste poliitilised instrukto- rid. Sama selge on, et need poliitilised instruktorid — olgu nende nimi Sukk wõi Saabas — toimiwad käsikäes põllumeeste keskseltsi instruktoritega, just nagu Siiami kaksikud. Olgu see kursus milline tahes, pikaajaline wõi lühikeseajaline, ikka on otse iseendast mõistetaw see, et igat niisugust kursust kasutab kogupõllu- meeste poliitiline instruktor selleks, et seal teha oma parteilist kihutustööd. Sõi- detakse neile kursustele ühes põllumeeste agronoomilist abiandmist korraldawate instruktoritega põllumeeste keskseltsi kul- lul. Ruumid, küte jne. kõik see läheb samuti põllumeeste keskseltsi kulul. Üldse — kõik koosolekute korraldamiskulud, mis teatawasti moodustawad õige suure protsendi kursuste üldkuludest — maks- takse kinni üksi keskseltsi kassast riigi abiraha arwel, waatamata, et kogupõllu- meeste poliitilised agitaatorid neid kinni- makstud mõnususil samuti tarwitawad.

Siin tulemegi küsimuse peajuure manu. Põllumehed on katsunud seletada, et nemad agronoomilist abiandmist organisee- rides ei tee mingit wahet wanade ja uute põllumeeste — see on pärisperemeeste ja riigirentnikkude ning asunikkude wahel. Teiselt poolt aga ütles sama rühma kuu- luw Riigikogu liige Arras alamkommis- jonis selge sõnaga, et oleks püsti pöö- rane, hull, kui üks wana põllumees läheks riigirentnikkude ja asunikkude liidu liik- meks. Ma ei tea, mida uskuda: kas härra Hünerson'i wannutusi, et nemad mingi- sugust wahet ei tegewat Hebreä mehe ja Juuda mehe — wana ja wastse põllu- mehe — wahel, wõi härra Arras'e arwa-

mist, et nende kahtesorti põllumeeste wa- hel peab olema ülepääsematu Hiina müür.

Mida aga mina tean, on see, et eest- kätt põllumeestekogude poliitilistele agita- toritele ollakse tänu wõlgu selle eest, kui Eesti põllumeeste keskseltsi poolt korral- datud põllumajanduslikka kursusi ei tule kuulama mitte kõik ümbraskonna põllu- harijad, waid ainult teataw osa, mis koon- dunud põllumeestekogude ümber. Mitmes maakonnas on silmaga nähtaw see, et asunikud, riigirentnikud ja teisedki wähe- mad põllumehed päris meeleaduslikult tagasi tõmbuwad põllumeeste keskseltsi poolt korraldatawatelt kursustelt. Miks- pärast? Aga sellepärast, et nemad tea- wad ja näewad; neil kursustel aetakse kogumeeste agitaatorite poolt otsekohe ja instruktorite poolt kaudselt parteilist poliitikat, mis neile wastuwõtmatu. Et selle poliitika mõjuwalda mitte ulatada, tehakse päris lihtsalt: ei mindagi neile kursustele. (Wahelhüüe põllumeeste poolt.) Aga et teie targemaks saaksite sellest pähetampimisest, seda ei tule ette. Teete, nagu warengi: sööte ja salgate iga aas- taga ikka rohkem. Aga Riigikogu ena- mus on minu arwamise järele Teie söö- mist siiski rohkem hakanud uskuma, kui Teie salgamist. Eelarwe-kommisjoni, sa- muti ka põllutöökaministeeriumi alamkom- misjoni enamus konstateeris tõsiasja, et põllumeeste juhtiwamad mehed, härrade Hünerson'i ja Jürman'iga eesotsas, on osanud agronoomilise abiandmise korral- duse wiia sinnamaale, et on tekkinud üle- saamatu tarwe, agronoomilist abiandmist arendama hakata kahes kaares. Kas see on hea wõi halb, on iseküsimus. Aga kin- del on, et tuleb leida tee, kuidas korral- dada agronoomilist abiandmist neilegi ringkondadele, kes põllumeestekogude poliitikaajamise armust abiandmisest ilma on jäänud. Tuleb hakata organiseerima agronoomilist abiandmist teiste organi- satsioonide kaudu ja põllumeestekogude monopoolsele seisukorrale sellega kriips peale tõmmata ja selle lutu ainuõigus neilt ära wõtta. (J. Holberg, põl.: Mis Teie kardate?) Mina ei kardä mitte midagi, aga ma oletan, et Teie püksid lödisewad, härra Holberg!

Juhataja K. Wirma: Koosolek on üle 2 tunni kestnud, kuulutan 10-minu- tilise waheaja.

Waheaeg algab kell 9.50 min.

Pärast waheaeaga jätkub koosolek kell 10.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on kõne jätkamiseks rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Ma konsta-
teerisin enne waheaega tõsiasi, et põllu-
meeste keskseltsi poliitikaga segatud te-
gewus tingis selle, et hakati otsima was-
turohtu keskseltsi monopoolile. Esimene
pääsukene läks lendu läinud aasta eel-
arwe arutamisel. Asunikude ja riigirent-
nikkude liidu poolt oli põllutöoministeer-
iumile ettepanek esitatud, määrata teat-
tud toetussumma majapidamise organi-
seerimiseks wastawate instrktorite ame-
tisse panemise kaudu. Oli ette nähtud
10 instrktorit ja wastaw toetussumma
eelarwe-korras läbi wiidud. Nüüd oleks
pidanud olema iseenesest selge, et see
summa põllutöoministeeriumi poolt sinna
määratakse, kuhu ta küsitud oli — asu-
nikkude ja riigirentnikkude liidule. Aga
see toetussumma läks siiski teist teed.
Põllutöoministeerium määras selle summa,
umbes 700.000 marka, Eesti põllumeeste
keskseltsile. Kalkulatsioonide alusel, mis
olid wälja töötatud ei kellegi muu, kui
asunikude ja riigirentnikkude liidu poolt,
lubas keskselts sama töö enda poolt ära
teha. Alamkommissjonis wõeti wastu mo-
tiwatsioon, et teatud toetussumma tuleb
anda tarwitada küsimuse algatajale. Teg-
elikult aga — ma rõhutan weel kord —
anti see toetussumma Eesti põllumeeste
keskseltsile, kes pühalikult töötas, et
tema tahab töötada kontaktis asunikude
ja riigirentnikkude liiduga. Aga tõe-
poolest ei öeldud poolt sõna asunikku-
dele, kui seda summat tarwitama hakati.

Nagu ma täna kuulsin asunikude ja
riigirentnikkude liidu toleaeegse esimehe
poolt, tarwitati see summa ära perenaiste
majapidamise-teadmiste täiendamiseks,
millest kõneles rkl. Teetsow. (W a h e l-
h ü ü e.) Wõib olla, et härra Hünerson
tõesti paremini teab, et see summa läks
mitte perenaistele, waid peremeestele.
Wõib olla, et ma siin tõesti eksin. See ei
ole aga lõpuks tähtski. Tähtis on see, et
põllutöoministeerium, Riigikogu kindla
soowiawalduse kiuste, määras tähenda-
tud summa sootuks teisele organisatsioonile.
Selle tahtsingi siinkohal kinni nae-
lutada. (Paremalt poolt: Nae-
lutage kinni!) Teie küll targemaks ei

saa, ükskõik kui palju teile kinninaeluta-
misnaelu pähe taguda.

Tänaawu aastal oli karta punktipealt
sedasama. Alamkommissjon oli alguses
arwamisel, et üldse ei ole mingit tarwet
detaileeritud eelarwes ära tähendada, mil-
liste organisatsioonide kaudu toetussum-
mad tarwitada tulewad. Pärast aga, kui
jutustatud lugu alamkommissjonile tea-
tawaks sai, rewideeris alamkommissjon
oma seisukoha. Alamkommissjon leidis, et
toetussummadena ettenähtud raha tuleb
ära jagada nende organisatsioonide wahel,
kelle kaudu tänaawu aasta korraldama
tahetakse hakata agronoomilist abiand-
mist.

Litera A ja B all oli see summa ette
nähtud kokku 4.532.880 mk. See summa
taheti esialgu terwena anda Eesti põllu-
meeste keskseltsile. Nüüd leiti aga, et ei
ole mingit kaaluwat põhjust Eesti põllu-
meeste keskseltsi asetada abirahade mää-
ramisel monopoolsesse seisukorda. Tä-
hendati väga õieti nende defektide peale,
mis siinamaalse Eesti põllumeeste kesk-
seltsi poolt arendatud agronoomilise abi
korraldamisel nähtawaks olid tulnud.
Leiti, et osa agronoomilisest abiandmise
toetussummadest, nimelt see osa, mis
läheb asunikude ja riigirentnikkude liidu
kaudu, tuleb anda otsekohe nimetatud lii-
dule. Litera a ja b all ettenähtud summad
tõmmati kokku ühte literasse ning otsustati
see toetussumma 4.532.880 marga
suuruses määrata 3-le organisatsioonile
järgmiselt: Eesti põllumeeste kesk-
seltsile 2.324.080 mrk., asunikude ja riigirent-
nikkude liidule 1.500.000 marka ning
Eesti ühistegelisele liidule 208.800 marka.
Selle juures ei saa jätta konstateerimata
seda, et Eesti põllumeeste keskselts tä-
naawu ometi ka selle uue jaotuse
juures oleks saanud rohkem, kui ta läinud
aastal sai. Härrade Hünerson'ile ja Jür-
man'ile oli see alamkommissjoni otsus
muidugi püsti wastuwõtmatu. Sellepärast
ei olnud imeks panna, kui selle küsimuse
juures puhkesid ägedad waidlused eel-
arwe-kommissjoni pleenumis. Need waid-
lused lõppesid sellega, et eelarwe-kom-
missjoni pleenumis wastu wõeti — kui ma
ei eksin, wist härra Laarman'i ettepanek-
kud, — otsus, määrata Eesti põllumeeste
keskseltsile nii nagu walurahana see
summa, mis oli sealt vähemaks wõetud
ja antud asunikude ja riigirentnikkude
liidule ning ühistegewuse liidule. Ettepa-
nek oli — suurendada abiraha keskseltsile
1.780.800 marga wõrra. Sealjuures sel-

gus, et põllumehed, siis kui nende oma keskselts kaalul, ei küsi ei kodukorrast ega traditsioonidest, waid ei siis lubatud kõik. See summa wõeti wastu, ilma et oleks selle juures tarwilikuks peetud harilikku teed käia, see on suurendamisküsimus alamkommissjoni seisukoha wõtmiseks anda. Kõigil on wist meeles pilkad ja wäsitawad waidlused sel puhul. Lõpuks leiti ometi, et siin on ebaõigelt talitatud, anti see küsimus alamkommissjoni kaalumisele. Kommissjon ei määranud selle summa mitte põllumeeste keskseltsi käsutusse, waid abirahaks põllumajanduse edendamise alal. Nõnda on see summa põllutöoministeeriumi jagada. Kuidas põllutöoministeerium selle jagab, ei ole teada. Meie aga tahame loota, et siin ei käida endisi radu, nagu Rostfeld'i päewil, kus Eesti põllumeeste keskselts oli ainus abisaaja, waid et siin ka teisi organisatsioone silmas peetakse.

Siin ei saa tõesti mitte salata: sarnane kahekaarne abiandmise korraldus on teatud määral ebaotstarbekohane, aga seda tuleb wõtta kui paratamata kurjust. Kindel on, et muidu ei suudeta, jämedalt öeldes, punni ette lüüa põllumeeste poliitika ajamisele abirahade arwel. Siin tuleb selle kaudu läbi wiia nõue: riiklikud toetussummad peawad minema agronoomilisteks abiandmisteks, aga mitte teatud parteile poliitilise kihutustöö tegemisteks. Nende kaerarahad ja kullakangid on neil juba käes. Oleks otse ülekohus, kui endistele preemiatele eelmiste aastate eeskujul järjest lisa juurde antaks.

Et siin ei ole karta mitte nõnda palju agronoomilise abiandmise liimist lahti minekut, kui hoopis midagi muud, seda näitab ärewus, mis on tekkinud keskseltsi ringkondades teiste abiandmisorganisatsioonide loomise puhul. Härra Hünerson mäletab wist wäga hästi, kuidas Tartus põllumajandusteaduskonna üliõpilasi ja teisi noori jõude katsuti iga hinna eest hoida astumast asunikude ja riigirentnikkude liidu teenistusse. (Müra ja w a h e l h ü ü d e d p õ l l u m e e s t e r i d a d e s t.) Teie taote käsi kokku seda ägedamalt, mida südimalt midagi salata tahate, aga härra Hünerson'i ja Jürman'i kätepeksmised ei ütle ka siis mitte midagi, kui nad neid terve päewa peaksid kokku taguma: tõsiasi jääb ikka tõsiasjaks. Ükski ei saa salata, et põllumehed on osanud oma põllumeeste keskseltsi kasutada selleks, et oma partei-poliitilist kihutustööd teha. Samuti on arusaadaw:

kui abirahasid hakatakse määrama ka teistele organisatsioonidele, siis kogupõllumeeste jalg enam nii ei tatsuta nagu nüüd, ning lõpuks järgmistel walimistel nende suugi enam endiselt ei matsuta. Sellest nende kirglik püüe uue abiandmisorganisatsiooni asja nurja ajada. (J. H ü n e r s o n, p õ l.: Ö n n i s, k e s u s u b.) Kas see aga nendel härradel korda läheb, selle üle wõib igatahes wäga põhjendatult kahelda.

Mööda minnes weel üks märkus: on teada, kuidas keskselts, instruktorid ametisse wõttes, päris ja pärib ametisse astuda tahtjate poliitilist usutunnistust. Mul ei ole kahjuks mitte käes ajakirja „Põllumehe“ teatud numbrit, kus oli üks kuulutus, milles otsiti keskseltsile ametnikku, kellel oleks põllumeeste soowitus. Seal ei olnud muudugi mitte harilikku põllumeest mõeldud, waid kogupõllumeest. (W a h e l h ü ü e: K a s o l i s e a l s e e s?) Ei olnud, aga tegelikult oli see ometi nõnda. Sest kui keegi isik ennast sinna pakkumas käis... (W a h e l h ü ü e: K e s k ä i s s e a l p a k k u m a s?)... ei wõetud teda wastu, sellepärast, et tema ei olnud kogupõllumees. (K. T o n k m a n, p õ l., w a h e l h ü ü e.) Sööte ja salgate, härra Tonkman nagu harilikult. Tõsiasi on ja tõsiasi jääb: on mõnel instruktoril põllumeestekogude liikmekkaart wõi soowitus taskus, siis on ta teretunud jõud keskseltsile. Kui tal seda ei ole, ei tarwitata teda mitte. (W a h e l h ü ü e: K a s T e i d e i w õ e t u d w a s t u?) Jumal hoidku, et ma nii kaugele ei langeks, et ma ennast teile pakkuma tuleksin.

Edasi lubatagu teha paar märkust põllutöökoolidele määratud abirahade kohta. Põllutöökoolide suhtes üldse wõiks tähendada, et need põllutöoministeeriumile rohkem walu- kui rõõmulasteks on olnud. Ühelt poolt õpetuslik töö koolides. Kõigil on teada, kuidas läinud aastal põllutöökoolides töö lonkas mitte ühest, waid kahest jalast korraga. Ei saadud kuidagi hakkama tööde korraldusega, õpilaste arw oli mitmes koolis wäga wäikene. Tänapäew näikse lugu weidi paranenud olevat. Mis aga endisest hullemini laokil — on majapidamine põllutöökoolides. Igal pool on põllutöökoolidele maad antud 2 ja rohkemgi normaalalade suuruses. Suuremas osas maakondades on põllutöökoolide majapidamise juhtimine nende ringkondade meeste käes, kes arwawad, et nad jumalast kutsutud on põllu peal tööd tehes, adra taga käima — kogupõllumeeste

käes. Näiteks võiks tuua Wana-Wigala põllutöökooli ja Polli põllutöökooli Pärnumaal. Päril imelik, et põllutöökoolide majapidamine kogupõllumeeste targa ja osawa juhtimise peale vaatamata kuidagi moodi jalgu alla ei saa. Ja mis kõige kummalisem — sedasama võime öelda sarnase pärlil kohta... (J. Hünerson, põl.: See see kullaallikas ongi.) ... millest kuulates härra Hünerson'i süda sedamaid soojaks lööb. See on Jäneda kool.

Selle kooli juures tahtsin ma pisut pikemalt peatuda. (J. Hünerson, põl.: See on kullaallikas riigile.) Enne aga lubatagu paar märkust selle kohta üldse, kui hirmus soojalt põllutöökoolide asja meil walitsuses wõetakse. Nende suhtes on walitsuse käsi mitu korda rohkem lahti, kui näiteks meie üldhariduslikkude koolide suhtes. Meie mäletame, kuidas läinud aasta lõpul kogu riigi üldhariduslikkude koolide koolimajade ehitusfondi täiendamiseks eriseadusega lubati 55 miljonit marka. Siis leiti, et riigikassa ressursid rohkem ei luba. Aga seesama kehwa kassa lubab küll heldet kätt, kui on tegemist põllutöökoolidega. Seda näitab meile õige kujukalt Jäneda põllutöökooli, aga ka Polli kooli lugu. Täna wu aasta operatsioonifondides on määratud Polli põllutöökoolile õpetajate korterite ümberehitamiseks ja loomalauda juurdeehitamiseks laenuna 2 miljonit 500 tuhat marka. Ma ei waidle sellele summale wastu. Wõib olla, et see krediit wäga tarwilik on. Millele mina aga wastu waidlen, — sellele wiisile, kuidas see laenusumma on määratud. Polli põllutöökooli eest wastutajaks on Pärnu maakonnawalitsus, kes nõukogu heakskiitmisel garantii tehtud laenude eest enda kanda peab wõtma. Nüüd on aga laenu saamise-ettepanek tehtud põminile, ilma. et Pärnu maakonnakoogu wõi maakonnawalitsus oleks sellest undki näinud. Ma kahtlen, kas Polli põllutöökooli hoolekogugi ettepanekust midagi teab. Nähtawasti on koolijuhataja teatud kalkulasiooni paberile wisanud, põllutööstusriigimise saatnud, ja põllutööstusriigimisel, kes muidu wäga kehwa ja kel raha ei ole, on ühekorraga kaks kätt laiali lahti: olge nii lahked, Teie tahate kaks ja pool miljonit, — wõtke. Ma arwan, et sarnasel teel laenusid lubada ei tohi. Mitte koolijuhataja ei wastuta protsentide ja wõla tasumise eest, waid wastutajaks on eestkätt Pärnu maakonnawalitsus ja maa-

konnanõukogu. Kui põllutööstusriigimisel maakonnawalitsuse ja maakonnakoogu wastaw otsus laenu tegemise kohta puudub, siis tuleks tõesti natukene ettewaatlikumalt talitada laenu määramisel. See erakordne heldus on aga märgataw, mitte ainult Polli, waid teiste põllutöökoolide juures.

Wõtke wõi Jäneda põllutöökool, mille juures ma lubasin peatuda pisut pikemalt. Seal on kahel käel lubatud abirahasid ning laene. Iseäranis ohtralt tehti seda härra Rostfeld'i päewil. Ja siin ei ole midagi imestada. Sest selle põllutöökooli taga ja ees on seisnud inimesed, kes kogupõllumeeste kooris mängiwad esimest wiulit. Kui ma ei eksi, on Jäneda põllutöökooli kuraator härra Päts. Samuti on seal suured asjamehed härrad Hünerson ja Jürman. Mis ime siis, kui Jäneda kooli just kui pilpa peal hoitakse. On awalik saladus, kuidas koolijuhataja juba iga kuu 1. päewal põminis käib ning nurub: andke raha. Teised asutused oodaku kuu lõpuni ja weel kauem, Jäneda aga peab juba ette kätte saama kõik, mis tema oma.

Üldse on see kool riigile õige suured summad maksma läinud. Kõik kokku on umbes 9 miljonit marka selle kooli peale ära kulutatud, nagu alamkommisjoni koosolekul selgus. Härra Hünerson aga leidis, et see olla üks jumala ilus ja odaw kaup. Kool pidawat jääma endisele peremehele, muidu olla kooli tagurpidimine paratamatu. Alamkommisjoni enamuse arwamine aga kaldus teisale. Leiti, et sarnane seisukord, kus riik kõik ülalpidamise kulud kannab, keskselts aga riigi kulul peremeest mängib, ebanormaalne on.

Muuseas üks huwitaw üksikasi: läinud aastal määrati Jäneda koolile remonttöödeks 5 miljonit marka, aga ainult tingimusel, et Jäneda kool 1. maist 1923 aastal läheb riigi kätte. Kummalisel kombel jätis aga põllutööstusriigimise eelarwe aruandja härra Jürman mainitud tingimuse te a t a w a k s t e g e m a t a nii eelarwe-kommisjoni pleenumis, kui ka Riigikogu üldkoosolekul.

Põllutööstusriigimise alamkommisjoni protokollis on öeldud, et krediiti remondi tegemiseks saab ainult siis, kui kool 1. maist 1923 a. riigi kätte läheb. Mina waatasin läbi eelarwe-kommisjoni ja ka Riigikogu mulluste protokollide wastawad osad, kuid ei leidnud neist, et aruandja oleks selle motiwatsiooni teatawaks teinud. Mul on teadmata, mis põhjusel

härta Jürman selle tegemata jättis. Wõib olla sündis see kogemata, wõib olla mõnel muul põhjusel. (S e g a n e w a h e l h ü ü e A. J ü r m a n p õ l., p o o l t. Mina arwan härta Jürman; kui Teie mingi ettepaneku Riigikogule teatawaks teete, siis sellest jäljed järele jääma peawad protokollides. Alamkommissjoni otsusest ei ole aga Riigikogu protokollides sõnagi lausutud. Ja sellest järeldan ma, et Teie aruandjana oma kohust ei täitnud. Wõib olla, et Teie tõesti unustasite, aga wõib olla, et see ka päris meelega sündis. (A. J ü r m a n, p õ l.: K u s T e i e s i i s o l i t e ?) Ma arwan, et mul mingit kohust ei olnud aruandja ülesandeid oma peale wõtta. Kui Teie aruandja olete, siis peate teadma, mis Teie kohus teha. Et Teil teised peaksid toapoistena olema ees ja taga, seda pole senni kuulda olnud.

Nõnda jäi siis see tingimus teatawaks tegemata. Samuti jäi põllutöökool üle wõtmata. Määratud krediit aga tarwitati loomulikult ära. Täna wu on Jäneda põllutöökooli küsimus lõpulikult otsustatud. Kui läinud aastal teatud tingimus oli üles seatud ja see Riigikogu poolt jõusse jäetud, siis ei oleks põllutöoministerium tohtinud selle küsimuse otsustamisega rutata. Selle asemele, et ära oodata Riigikogu seisukohta täna wuse eelarwe arutamisel, wõttis põllutöoministerium kätte ja kirjutas käesolewa aasta jaanuaris alla Jäneda kooli majapidamise rendilepingule, mis sõlmitud 12 aasta peale. Seega sidus põllutöominister oma käed kauaks ajaks. Kindel on, et selle sammu kaudu Jäneda põllutöökooli ülewõtmine riigile raskeks tehti. Kuid selle peale waatamata wõttis põllutöoministeriumi alamkommissjon, härrade põllumeeste protestidest hoolimata, wastu soowiawalduse, et põllutöoministerium peab astuma samme selleks, et lähemal ajal Jäneda põllutöökooli wõtta riigi kätte. Seda tegi komisjon iseeneest mõistetawatel põhjustel. Waatamata härrade põllumeeste seletustele, jäi alamkommissjoni liigetel mulje, et tõsine kooli ülewõlpidaja on riik, mitte aga Eesti põllumeeste keskselts. Ei mõjunud seegi, kui härta Jürman ette kandis arwed, mis miljonitesse ulatasid ja mis pidid tõendama, et sarnased hiiglasummad on nende poolt koolile juurde makstud.

Kommissjoni enamus neid miljonilisi muinasjutte hästi ei usaldanud. Leiti, et õieti peaks täiesti wõimalik olema kooli ilma juurdemaksudeta ülewõl pidada nende sissetulekute armust, mis tulewad

riigilt abirahadena ja ülejääkidena kooli majapidamisest. Jäneda kooli majapidamise all on ju suur lahmakas wõrdlemise head maad. Härta Jürman'i andmed Jäneda põllutöökooli talu tulude ja kahjude kohta olid sedawõrd wärwikad, et nende armust eriti tõsiselt kahtlema peab nende summade ehtsuse juures, mis Eesti põllumeeste keskselts Jäneda põllutöökoolile juurde olla maksnud.

Seda peab aga küll faktina konstateerima, et Jäneda koolitalu majapidamine wäga palju soowida jätab. Ajakirjandusegi on ulatanud teated selle „eeskujuliku“ majapidamise kohta. Näib olewat nii, nagu oleks kooli talumajapidamine Jänedal ja teisteski põllutöökoolides olemas selleks, et teha targaks õpilasi — пример от противного. Näidatakse õpilasele: majapidamine ei tohi olla niisugune, nagu ta koolitalus on. Et kui teie lähete kord oma majapidamist juhtima, siis peab see sündima täiesti wastupidiselt. Ei wõi öelda, et see tee õnnelik oleks. Palju parem on korraldada majapidamist nõnda, et põllutöökooli õpilane näeks koolitalus majapidamist niisugusena, nagu ta olema peaks.

Üldse arwan ma, et tuleks põllutöoministeriumis wõtta kaalumisele, kas on otstarbekohane põllutöökoolidel pidada maad nii suurel hulgal, nagu seda on Jäneda koolil. Tuleks küll päris tõsiselt mõelda selle üle, kas ei oleks kooliõpilastele kasulik, kui wiia koolitalu hariliku normaaltalu suuruseni. Minule näib, et põllumeeste koolides, kus põllumehe ette valmistatakse tegelikult wäiketalupidamiseks, peaks koolitalu majapidamine olema korraldatud wäiketalu maanormi ja majapidamise alusel. Nüüd tehtakse seda aga suurmajapidamise shablooni järele.

Wäga loogiline see minu arusaamise järele küll ei ole. Mina arwan, et koolid tõesti mitte ei kannataks, waid isegi wõidaksid, kui neilt ülearune maa ära wõetaks ning neile jäetaks maad ühe normaaltalu suuruses. Sennine praktika on näidanud, et põllutöökoolid oma suurte maalahmakutega midagi peale hakata ei oska.

Lõpuks lubatagu teha paar märkust metsade peawalitsuse kohta. Ma ei taha siinkohal pikemalt peatuda metsamajanduse poliitika üldise külje juures. Selle üle on juba räägitud pikemalt läinud aastal ja ka täna wu on ajakirjanduses sellest juttu olnud. Nimelt, et meie metsamajan-

duš kipub arenema rohkem röövmajapidamise suunas. Metsade peawalitsuse juhataja on katsunud seletada, et need jutud ja kartused olla liialdatud ja põhjendamatud. Asjad olla kõigeparemas korras. Metsapind ei olla üldiselt sugugi vähenenud võrreldes endisega.

Mis aga paistab samuti selge olewat, on see, et on maha wõetud ja wõetakse maha kõigeparemad metsatükid raudteede äärest ja mujalt, kuhu juurdepääsemine kergem. Mis aga jalale jääb, on wilet-sam, teisejärgu mets, mis asub kuskil kaugemal maanurgas. Ma rõhutan: parem mets on tingimata kannatanud liig ohtra häwituse all. Metsa üldpind selle juures muidugi ei vähene. Ma kordan: metsade peawalitsuse enda arwamise järele olla kõik kõigeparemas korras, ega olla sellepärast mingisugust wajadust metsamajanduse suuna muuta katsuda.

Selle asemel, et kõnelda küsimuse üldisest küljest, tahtsin esineda konkreetsete ettepanekutega metsade peawalitsuse koosseisude kohta. Metsade peawalitsus on asunud seisukohale, et koosseise mitte kokku tõmmata, waid otse selle wastu — laiendada. Täna wasta aasta eelarwes on ette nähtud ühe uue — metsakaswatus osakonna asutamine. Seda tarwet põhjendatakse sellega, et olla juurde tulnud suur hulk töid ning muidu ei saawat kuidagi läbi. Alamkommissjonis ei osatud aga siiski tarwilikult selgeks teha, et uue osakonna asutamine põhjendatud oleks. Seal otsustati tähendatud küsimus kord eitawalt, alles pärast jaatawalt. Minul oli ja on tunne: uut osakonda tarwis ei ole. Tööde rohkus ja iseloom seda ei tingi. Loetletud ülesanded wõib panna metsamajanduse osakonna peale ja selle koosseisusid wõib wastawalt suurendada.

Edasi on kindel, et meil ei ole tarwis sarnast kulukat aparati, nagu seda on maakonna metsaülemate instituut. See ei ole mitte ükski minu kui wõhiku arwamine, waid seda arwamist jagawad ka mitmed teised, kes küsimusele lähedal seistes seda päris hästi peawad tundma. Üks sarnastest on metskonna metsaülemate kongress, kus peaaegu ühel hääle leiti, et see instituut on tarbetu.

Põllutöoministeriumi alamkommissjonile on metsade peawalitsuse juhataja esitanud konspekti, kus loetletakse üles kõik need ülesanded, mis metsaülemate peale langewad. Kui neid ülesandeid lähemalt waadelda, siis ei jää seal peale sõnade peaaegu midagi järele. Seal on näiteks

järelwalwekohustus. Kuidas aga maakonna metsaülemad seda järelwalwet teostawad, sellest ei ole meie kuigi palju head kuulnud. Küll aga seda, et maakonna metsaülemad teinekord wõitlewad mitte kuritarwituste wastu, waid nende wastu, kes kuritarwitusi awalikuks teewad. Mul on muuseas teateid Pärnumaa kohta. Seal oli maakonna metsaülem sisse kukkunud. Selgus, et ühele endisele mõisaomaniku wolinikule oli lubatud wabaks antud raielanke maha wõtta suuremal määral, kui seadus ette näeb. Kuritarwitus tehti aga awalikuks. Selle asemel aga, et karistuse teraw ots pöörata selle wastu, kes kuritarwituses süüdi, pöörati pealekäämise teraw ots selle metskonna metsaülema wastu, kes kuritarwituse awalikuks tegi. Sellel metskonna metsaülemal olla tallealused tuliseks köetud ja temal tulla lähemal ajal lahkuda.

Seal on siis see järelwalwe. Sarnane wiis ei kõrvalda kuritarwitusi, waid aitab wõitlust nende wastu isegi raskendada. Wõtke teised maakonna metsaülemate funktsioonid, nagu aruannete kokkuwõtmine jne. Need kõik on asjad, millised wõib panna metskonna metsaülemate peale, ilma et selle tagajärjel metsamajanduses midagi halwemaks läheks. Pealegi, kui tahetakse rehkendada rahwa arwamisega koha peal, siis ei leia teie waewalt kedagi, isegi kogupõllumeeste hulgast, kes selle instituudi poolt oleks. Põllumeeste ridadest tegi härra Arro ettepaneku, et see instituut tuleks kaotada. See on waid waga soowiawaldus, mida wõidakse ka wäga hästi täitmata jätta. Kui aga põllumeeste ringkonnad selle küsimuse tõsiselt wõtawad, siis peaksid nad oma seisukohta rewideerima ning parlamendis hääletama minu ettepaneku poolt, mille ma teen ja millise järele 1. juulist sel aastal maakonna metsaülemate instituut tuleb likwideerida, nende kohustused pannes metskonna metsaülemate ja peawalitsuse inspektorite peale. Wastawa ettepaneku esitan mina, lootes, et Riigikogu enamuse selle ettepaneku wastu wõtab.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Hünerson'il.

J. Hünerson (põl.): Riigikogu liige härra Gustawson, minu mälestuse järele juba kolmat korda, kolmat aastat, wõtab sõna selleks, et Eesti põllumeeste keskseltsi kohta mitmesuguseid kuulujutte ette tuua, mis mitte tõele ei wasta. Peab

otse imestama, et kolme aasta jooksul neile väidetele tõendus ei leita.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Hünerson, Teie palusite sõna faktiliseks märkuseks.

J. Hünerson (põl.): Mina tahan seda öelda, et see väide härra Gustawson'i poolt, et põllumeeste keskseltsi instruktorid poliitikat ajavad oma instruktorite kohuste täitmisel, ei ole mitte õige, ja kolme aasta jooksul ei ole saadud selle väite tõenduseks niisuguseid fakte ette tuua. Siin on räägitud seakaswatuse kursustest, otsekuul oleksid need toime pandud poliitikategemise otstarbeks. Pean tähendama, et seakaswatuse kursused Eesti põllumeeste keskseltsi korraldusel ette wõeti, kuid mitte otse keskseltsi algatusel, waid Eesti seakaswatuse seltsi algatusel, kelle juhatuses, minu teades, ka lugupeetud Riigikogu liige härra Pool on, kes mitte põllumeestekogude hulka ei kuulu. Selle seltsi poolt on kursuste aeg, tingimised ja eeskawad põllumeeste keskseltsile ette pandud, ja ma usun, et seal mingisugust iseäralikku poliitikat ei tahtud ajada. Siin tõi härra Gustawson ette, nagu oleks keskseltsi instruktoritega ühes sõitnud ka poliitilised tegelased. Selle kohta pean ütleva, et keskseltsi instruktorid ei sõida mitte keskseltsi kulul, waid nende põllumeeste kulul, kes kursusi korraldavad. Kas nad seal mõnikord ka poliitikategelasi on pera peale wõtnud, seda ma ei tea, ja seda ei saa neile ka keelata. (J. Piiskar, is.: Sõidutawad jänest pera peal.) Wõib olla, et ka Teie, härra Piiskar, nende instruktoritega ühel wankril sõitnud olete.

Kas peale selle mõned instruktorid, kui täieõiguslikud kodanikud, wäljaspool keskseltsi kursusi ja koosolekuid ka poliitikat ajavad, seda mina ei tea, seda ei ole meil ka mingisugust õigust neile ära keelata. Et aga keskseltsi kursustel kunagi iseäralikku poliitikat oleks aetud, seda küll ei ole ja seda wõin mina kindlasti tõendada. (M. Martna, sd.: Eitahaksuskuda.) Noh, usk on igaühe oma asi, ja ega kedagi ei saa midagi uskuma panna.

Siis weel, mis puutub Jäneda põllutöökooli, see tähendab, põllumeeste keskseltsiga tehtud Jäneda mõisa rendilepingusse, siis on põllumeeste keskseltsi juhatus sellele seisukohale asunud, et tema

mingisuguseid takistusi teha ei taha lepingu tühistamiseks, kui Riigikogu leiab, et põllutööministeerium ilma põhjendusega selle lepingu teinud. Keskseltsi juhuus jätab ministeeriumile täieliku wõimaluse kõigelähemal ajal Jäneda põllutöökooli ja selle majapidamist üle wõtta, ja siis loodan, et Riigikogu liikmed teada wõiwad saada, kuidas seal keskselts on talitanud ja mis selle pidamine maksma läheb.

M. Juhkam (töer.): Hilise tunni tõttu peatun mina ainult õige lühidalt küsimuse juures, mida täna siin käsitatud on juba kahelt — kolmelt poolt, see on meie metsamajapidamine. Waidlused selle üle, mil määral meil metsi kasutatakse, kestawad õieti kõige aja kui iseseiswalt metsamajapidamist juhime, ja wist sellepärast, et ei ole senni awaldatud rahuloldawaid usutawaid andmeid. Kui ühelt poolt arwatakse, et meie praeguse metsade kasutamisega warsti nii kaugele jõuame, et waresel enam pesa kuskile ehitada ei ole, siis tõendatakse teiselt poolt, et mingisugust hädaohtu ei olewat. Arwan, et siin täpseid andmeid ette tuua tõepoolest kerge ei ole. Metsa all olew ülddessätiinide arw aga, kui selgeks ei ole tehtud, missugune mets nende dessätiinide peal kaswab, ei ütle iseenesest weel mitte midagi.

Elarwe-komisjoni liigete ringkäigul tööstustes oli mul juhus rääkida metsamajandusest selle härraga, kelle peale tähelepanu juhitud on täna mitmelt poolt. Tema arwamine asja kohta oli... (Põlutööminister A. Kerem: Tema teab sellest wäga wähe.) Arwan siiski, et tema üks meie parematest asjatundjatest on, olgugi et tema end wäga tagasihoidlikult iseloomustas. Nimelt: Tema wõiwat selles küsimuses weidi kaasa rääkida. (Wahelhüüe keskel: Kes?) Härra Rosenwald. Tema arwamine on järgmine: meie oleme wii-mase kolme aasta jooksul metsa maha raiunud keskmiselt 9.500 tiinu aastas. See arw ei ole iseenesest hirmuärataw, aga ainult tingimisel kui metsakultuuri tõstmiseks mitu ja mitu korda rohkem kulutame, kui praegu. Praegu, kus meie metsakultuuri peale nii wähe wälja anname, on 9.500 dessätiini, mida meie küll maha raiuda wõiksime, liig palju. Halb on ka, et metsi raitakse peaaesjalikult linnade ja raudteede läheduses, teiste sõnadega — seal, kus nad kättesaadawad

on, jättes raiumata kaugemad kohad. Selle tõttu vähenewad ja häwinewad wäiksemad metsad silmnähtawalt. Seda märkawad kõik, kes weidigi asjade wastu hurwi tunnewad. Kus aasta 30—40 eest weel suuremad metsasalgad olid, on nüüd wõsastik wõi lage maa. Halb on ka, et raielangid — mis wälja arwatakse küll üldise metsatiinude arwu järele — pea alati määratakse parematest metsadest, kuna rabadest, soodest jne., mis ka sagedasti paberil metsa hulka kuuluwad, arusaadawalt midagi raiuda pole. Wigu on tehtud ka sellega, et metsi raiutud on seal, kus ei ole wäljaweoteid, kuhu need eme suuremat metsakasutamist ehitada tuleksid. Praegu seisab Oonurme ja Peresaare metsades juba kolm aastat wälja wedamata mõni tuhat sülda puid. Räägitakse, et nendest ei saawat seda hinda, mida ministeerium nõuab. Siis müüdagu odawamalt. Kui aga mitutuhat sülda puid muidu ära mädaneb, siis on see vähemalt kurb.

Kui niipalju on räägitud ja kirjutatud wäärnähtustest metsa ametkondades, siis peab tähendama, et kõik need jutud ja kirjutused täitsa aluseta ei ole.

Wõtame näiteks pika klaperjahi Narroowa taga. Siin ei ole weel praegugi kõik selge. Edasi on juhtumisi, kus ei saa piiri tõmmata metsa- wõi kontrollametikuga ja mõne ühisuse osaniku wahel, näiteks „Ormus“. Need nähtused ei ole wäga üksikud.

Mina arwan, et metsade kasutamise küsimus meil wäga tõsine küsimus on, ja inimeste peal, kes metsaasjandust juhivad, lasub wäga suur wastutus. Nendel peaks selge olema siht, kuhu nad püüawad. Nemad peawad kogu oma jõuga tegema kõik, mis iganes wõimalik, metsakultuuri tõstmiseks, soostunud maade kuiwatamiseks jne. Mitte weel ainult seda! On teada, et mets oma kaswamiseks wajab rahu. Wõib olla, on waja kaswawaid metsatukke aedadega piirata, et need tõepoolest kaswada saaksid, sest kui iga aasta mahalõigatawa 9.500 tiinu wastukaaluks midagi tõsist ette ei wõeta — on seisukord tõepoolest hirmuärataw.

Igalpool ei hakka mets kaswama istutamata. Paljud Riigikogu liikmed on wist mööda sõitnud Kolga metsast Tallinna ja Rakwere wahel. Need on ajaloolised metsad, tuntud juba Rootsi ajast ja weel waremalt. Mõnikümmend aastat tagasi oli see põline metsalaan, kus pidid asuma

poolmuinasjutulise kuulsusega Kolga metsa mõrtsukad. Mis on sellest metsast järele jäänud? Lage nõmm. Ja nii seisab see juba vähemalt 25 aastat, ilma et seal midagi tärkaks. (Põllutööminister A. Kerem: Seal raiuti enne riigistamist.) See on ükstakõik, kas enne wõi pärast riigistamist, jutt on praegu sellest, et igalpool mets kaswama ei hakka niisama, iseenesest. Meil on palju sarnaseid maa-alasid, kuiwi kõrgeid kohti, kuhu, härra minister, peame metsa külwama ja kaitsema. Wastasel korral seisawad meil sajanded tiinud lihtsalt nõmme all, kus paiguti tuiskab liiw, nagu omal ajal tuntud Kolga metsas.

Räägitakse, et meie metsa majapidamise sihtjooned üldiselt õiged olewat. See wõib nii olla. Aga tihtipeale torkab silma, et metsatükkide paljaksraiumine ei ole otstarbekohane ja õigustatud. Mets, nagu teada, waheldub: okasmetsa asemele hakkab kaswama peale selle maharaiumise lehtpuumets ja ümberpöördukt. Ma olen näinud juhtumisi, kus näiteks ühes lehtpuumetsaga raiutakse maha ka selle all kaswaw noor okaspuumets, kus kurdawad isegi raiujad, et päris häda on häwitada noori 2—3 tolli jämedusi puid, millest midagi ei saa. Aga on olemas mingisugustel põhjustel niisugune korraldus, ja nii on tehtud kunni hilja ajani. Mina arwan, et see põhimõte igal tingimisel õige ei ole. Nimelt seal, kus peale raiumist tuleb metsa istutada, mis maksab waewa ja raha.

Nüüd metsakaitse seadusest. See olewat iganenud ja wana. Kui nii, siis oleks ammu aeg olnud wälja töötada uus, kus peaksid kaitset leidma ka wäiksemad metsad, mis praegu ilma igasuguse kaitseta. Mitte aga ainult metsamajapidamise kohta ei tule kartust awaldada. Ka meie metsalinnud ja -loomad on pühendatud kadumisele. Paar aastat tagasi, kui selle peale hakati ajakirjanduses tähelepanu juhtima, seletati rahustawalt, et metsloomade kaitseks olewat kütirühmad ja seltsid. Nüüd wõime ajakirjanduses leida korduwid sõnumid, kus kurdetakse, et metsas ei leidu enam isegi orawaid. Kus on saanud haruldaseks metsloomaks oraw, seal ei maksa enam rääkida põtradest ja metsistest, neid wõib warsti näha ja leida ainult „Eesti Metsa“ kaanel. Kõik need kütirühmad ja teised organisatsioonid ei ole suutnud anda metsadele vähematki kaitset, ja siin kuluks tõepoolest ette wõtta midagi tõsise-

mat, kui senni tehtud on. Kuulsast Matsalu lahest, kus tuhanded pardid pesitsewad, räägitakse õudseid lugusid, kuidas seal neid mõtteta tapetakse, nende pesi, mune ja poegi häwitatakse. Sellest olen ma kuulnud mitmelt poolt, aga ma ei ole kuulnud, et Matsalu lahele mingit tõsist kaitset oleks katsutud korraldada.

Kui nüüd härra minister on esitanud nõudmise krediitsuurendamiseks metsakultuuri alal, siis tuleb seda aina terwitada. Tõsisemate kultuuritöödega metsades tõuseb mitte üksi nende, waid ka

ümbruses olewate maade wäärtus. Ja kui meie praegu — kus tööpuudus — metsakultuuri peale suuremaid summasid anda wõime, siis aitab see wähendada ka tööpuudust. (H ü ü d e d : L õ p e t a d a.)

Juhataja **K. Wirma**: Ma kuulen lõpetamise ettepanekuid. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.

